

บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณี
ตำบลดงครั่งน้อย อำเภอกงหราจังหวัดพัทลุง จังหวัดพัทลุง

บุญธรรม กิ่งเกตุ

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดำเนินการตามหลักสูตร ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต
สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๐

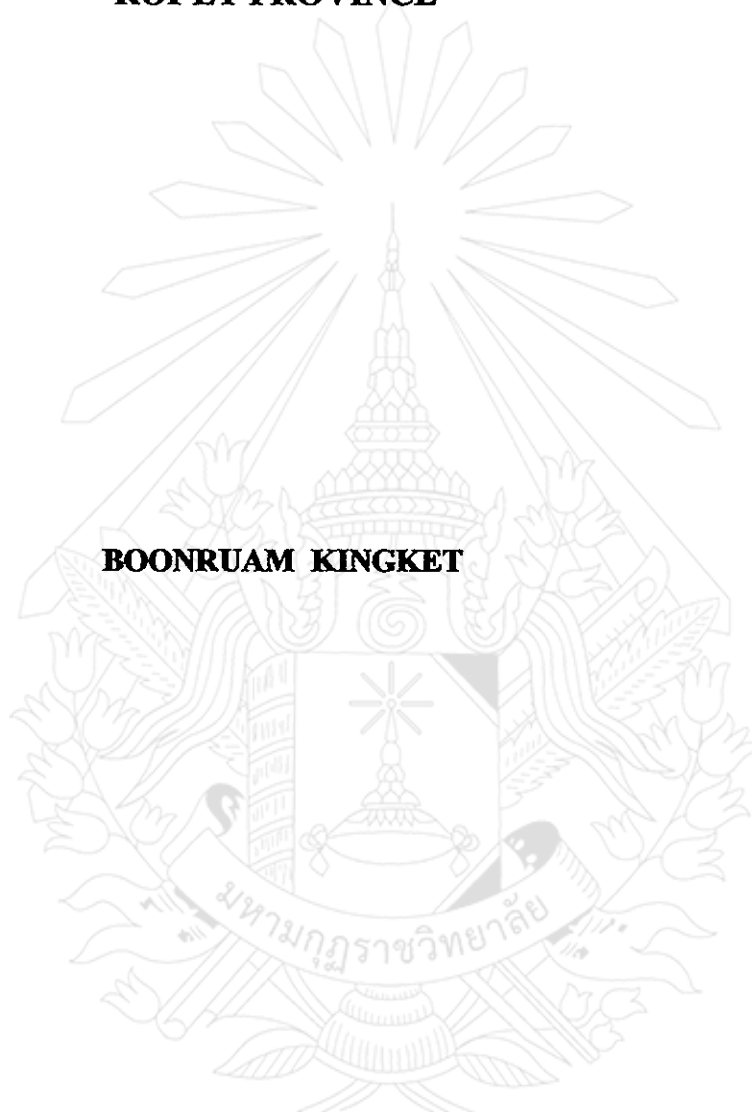
บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณี
ตำบลดงครั่งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๑

B 14909

**ROLE OF COMMUNITY LEADERS IN BUILDING THE VIGOROUS
COMMUNITY : A CASE STUDY OF TAMBON DONG
KHRANG NOI, KASET WISAI DISTRICT,
ROI-ET PROVINCE**

BOONRUAM KINGKET

**A THEMATIC PAPER SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
DEPARTMENT OF GOVERNMENT
GRADUATE SCHOOL
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY
B.E. 2550 (2007)**

หัวข้อสารนิพนธ์ : บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณี
ตำบลคงครั่งน้อย อำเภอกษัตริย์ศึก จังหวัดร้อยเอ็ด

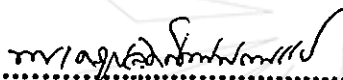
ชื่อนักศึกษา : บุญร่วม กิ่งเกตุ

สาขาวิชา : รัฐศาสตร์การปกครอง

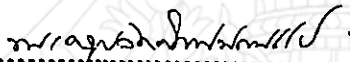
อาจารย์ที่ปรึกษา : ผศ. ดร. เตชา ใจกลาง

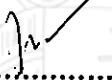
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม : ดร. ทองแพ ไชยตันเทือก

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้รับสารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

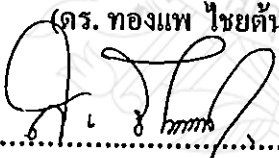

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์)

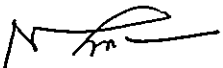
คณะกรรมการสอบสารนิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ผศ. ดร. เตชา ใจกลาง)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ดร. ทองแพ ไชยตันเทือก)

..... กรรมการ
(ผศ. พิเศษ ดร. สุกิจ ชัยมุสิก)

..... กรรมการ
(ผศ. สุรพันธ์ สุวรรณศรี)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Thematic Title : Roles of Community Leaders in Building the Vigorous Community :
A Case Study of Tambon Dong Krang Noi, Kaset Wisai District,
Roi-Et Province

Student's Name : Boonruam Kingke

Department : Government

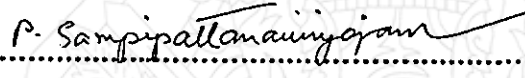
Advisor : Asst. Prof. Dr. Decha Jaiklang

Co-Advisor : Dr. Thongphae Chaithonthuak

Accepted by the Graduate School, Mahamakut Buddhist University in Partial
Fulfillment of the Requirements for the Master's Degree.

..... Dean of Graduate School
(Phrakhrupaladsampipattanaviriyajarn)

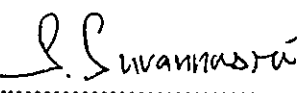
Thematic Committee

..... Chairman
(Phrakhrupaladsampipattanaviriyajarn)

..... Advisor
(Asst. Prof. Dr. Decha Jaiklang)

..... Co - Advisor
(Dr. Thongphae Chaithonthuak)

..... Member
(Asst. Emeritus Prof. Dr. Sukit Chaimusik)

..... Member
(Asst. Prof. Surapan Suvannasri)

หัวข้อสารนิพนธ์	: บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลดงครั่งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด
ชื่อนักศึกษา	: บุญร่วม กิ่งเกตุ
สาขาวิชา	: รัฐศาสตร์การปกครอง
อาจารย์ที่ปรึกษา	: ผศ. ดร. เดชา ใจกลาง
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	: ดร. ทองแพ ไชยตันเทือก
ปีการศึกษา	: ๒๕๕๐

บทคัดย่อ

สารนิพนธ์เรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็งของตำบลดงครั่งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด และเพื่อศึกษาข้อเสนอแนะบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง จำแนกตาม เพศ อายุ สถานภาพ การศึกษา ตำแหน่ง ของผู้นำชุมชนในเขตตำบลดงครั่งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้นำชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลดงครั่งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด รวมทั้งสิ้น ๘๔ คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถาม ประเมินค่าห้าระดับ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้คอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูป

ผลการวิจัยพบว่า

ผู้นำชุมชนมีบทบาทของในการสร้างชุมชนเข้มแข็งตำบลดงครั่งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด โดยรวมทั้งหกด้านอยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยสูงไปหาต่ำ คือ ด้านลักษณะความเป็นผู้นำ ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของชุมชน ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ร่วมกัน ข้อเสนอแนะของผู้นำชุมชนเกี่ยวกับการสร้างชุมชนเข้มแข็งตำบลดงครั่งน้อย ลำดับตามค่าความถี่มากไปหาน้อยสามอันดับ คือ ผู้นำควรแสดงออกถึงความซื่อสัตย์ โปร่งใสสามารถให้ชุมชนตรวจสอบได้ และมีการเปิดเผยข้อมูลอย่างตรงไปตรงมา โดยเฉพาะเรื่องของการใช้จ่ายงบประมาณต่าง ๆ ผู้นำควรเป็นแบบอย่างและปลุกจิตสำนึกในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงให้กับชุมชน และผู้นำควรสร้างความตระหนักให้แก่ชุมชนในด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจให้มาก โดยชี้ให้เห็นว่าการตัดสินใจร่วมกันถือเป็นแนวทางสร้างสรรค์อย่างแท้จริงและเพื่อลดความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

Thematic Title : **Roles of Community Leaders in Building The Vigorous Community :**
A Case Study of Tambon Dong Khrang Noi, Kaset Wisaid District,
Roi Et Province

Student's Name : **Mr. Boonruam Kingket**

Department : **Government**

Advisor : **Asst. Prof. Dr. Decha Jaiklang**

Co-Advisor : **Dr. ThongPhae Chaitonthuak**

Academic Year : **B.E. 2550 (2007)**

ABSTRACT

This thematic paper's objectives were to explore roles of community leaders in building the rigorous community of Tambon Dong Khrang Noi, Kaset Wisai district, Roi Et province and study their suggestion thereof classified by sexes, ages, statuses, education backgrounds of theirs.

The research population included total 84 community leaders residing in the aforesaid area. The research instrument was the questionnaire with five rating scales. Statistics for analyzing data encompassed percentage, mean, standard deviation by making use of the computerized programme.

Research's results were found:

The community leaders played the significant roles in building the rigorous communities of Tambon Dong Khrang Noi, Kaset Wisai district, Roi Et province in all six aspects. Those aspects in descending order were: leadership, participation in making decisions of the community with the lowest aspect of mutual learning. Their helpful suggestions for building the same in descending order were that community leaders should express their honesty and transparency that was able to be examined by the communities. They should directly disclose various pieces of information, especially those of expenditures of the budget. They should also behave well as the role model and raised awareness of self-sufficiency economy for their communities and help create more realization of participation in making decisions for communities by putting the emphasis on mutual decision-making as really creative ways and lessening feasible conflicts in the future.

กิตติกรรมประกาศ

สารนิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลงได้ด้วยดีเพราะความอนุเคราะห์จากทางมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด และคณาจารย์ เจ้าหน้าที่ทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ตลอดจนให้คำแนะนำ เป็นอย่างดีมาโดยตลอด

ขอขอบพระคุณในความกรุณาช่วยเหลือแนะนำอย่างดียิ่งจาก ผศ.ดร. เฉลา ใจกลาง อาจารย์ ที่ปริกษาสารนิพนธ์ ดร.ทองแพ ไชยคั่นเทือก อาจารย์ที่ปริกษาสารนิพนธ์ร่วม ที่ได้กรุณาให้ความรู้ คำแนะนำ ข้อคิดเห็นต่างๆ ในการวิจัยตลอดจนแก้ไขในการวางแนวทางการศึกษาวิจัย การให้คำชี้แนะ และตรวจสอบสารนิพนธ์ทุกชั้นตอนทำให้สารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จและมีความสมบูรณ์ อันเป็นประโยชน์ แก่ผู้วิจัย จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบมัสการขอบพระคุณ พระครูปลัดสัมพิพัฒนวิริยาจารย์ คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย ขอขอบพระคุณ ผศ. พิเศษ คร. สุกิจ ชัยมุสิก ผศ. สุรพันธ์ สุวรรณศรี ที่กรุณา ตรวจสอบแก้ไข รูปแบบ และให้ข้อเสนอแนะอย่างเป็นระบบ ตลอดจนคณาจารย์สาขาวิชาศาสตร์การ ปกครอง และบรรพคณาจารย์ทุกท่าน ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ให้แก่ผู้วิจัย และขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยทุกท่าน ที่ได้ช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกตลอดระยะเวลาที่ ศึกษาที่ผ่านมา

ขอขอบพระคุณ รศ. ดร. สมทรง สุวพานิช อาจารย์ธงชัย เจริญนนท์ นายโรจน์พงษ์ แก่นจันทร์ ที่กรุณาให้ความอนุเคราะห์ คำแนะนำ ข้อคิดเห็น ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ เป็นผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย

ขอขอบคุณ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลคงครั้งน้อย ผู้นำชุมชนในเขตตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ดทุกท่าน ที่กรุณาให้ความสะดวกในการเก็บข้อมูล และช่วยเหลือ อนุเคราะห์ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ และขอขอบคุณพนักงานส่วนตำบลพนักงานจ้างองค์การบริหาร ส่วนตำบลคงครั้งน้อยทุกท่านที่ให้กำลังใจและช่วยเหลือในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย

ขอกราบขอบพระคุณบิดา มารดา ขอขอบคุณ ภรรยา และพี่น้องทุกคนที่ให้กำลังใจ และเป็นผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จทำให้ผู้ศึกษามีกำลังใจมุ่งมั่นศึกษาจนสำเร็จ

บุญร่วม กิ่งแก้ว

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญภาพ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๒
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๓
๑.๔ คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๖
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท	๗
๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ	๑๖
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชน	๒๐
๒.๔ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชน	๓๒
๒.๕ สภาพพื้นที่ของตำบลคงครั่งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด	๖๔
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖๗
๒.๗ กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย	๗๑
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๗๒
๓.๑ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย	๗๒

๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๗๓
๓.๓ การสร้างและทดสอบคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๗๓
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๗๔
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๗๔
๓.๖ สถิติที่ใช้ในการวิจัย	๗๕
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๗๗
๔.๑ สัญลักษณ์ที่ใช้ในการเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๗๗
๔.๒ ลำดับขั้นตอนการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๗๗
๔.๓ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๗๘
บทที่ ๕ สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๘๐
๕.๑ สรุปผล	๘๐
๕.๒ อภิปรายผล	๘๒
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๘๗
๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๘๗
๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย	๘๘
บรรณานุกรม	๘๘
ภาคผนวก	๑๐๔
ภาคผนวก ก รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย	๑๐๕
ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญ	๑๐๗
ภาคผนวก ค หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูล	๑๑๑
ภาคผนวก ง แบบสอบถาม	๑๒๗
ภาคผนวก จ แผนผังตำบลดงกรั้งน้อย	๑๓๗
ประวัติผู้วิจัย	๑๓๘

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ ๑ จำนวน และร้อยละ ของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามเพศ	๗๘
ตารางที่ ๒ จำนวน และร้อยละ ของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามอายุ	๗๘
ตารางที่ ๓ จำนวน และร้อยละ ของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามสถานภาพ	๗๙
ตารางที่ ๔ จำนวน และร้อยละ ของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามระดับการศึกษา	๗๙
ตารางที่ ๕ จำนวน และร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามตำแหน่ง	๘๐
ตารางที่ ๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชน เข้มแข็ง ตำบลคงครั่งน้อย อำเภอกะทู้ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยรวมและรายตำบล	๘๑
ตารางที่ ๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทของผู้นำชุมชนในการ สร้างชุมชนเข้มแข็ง ตำบลคงครั่งน้อย อำเภอกะทู้ จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยรวมและรายข้อ	๘๒
ตารางที่ ๘ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทของผู้นำชุมชนในการ สร้างชุมชนเข้มแข็ง ตำบลคงครั่งน้อย อำเภอกะทู้ จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของชุมชน โดยรวมและรายข้อ	๘๓
ตารางที่ ๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทของผู้นำชุมชนในการ สร้างชุมชนเข้มแข็ง ตำบลคงครั่งน้อย อำเภอกะทู้ จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านลักษณะความเป็นผู้นำชุมชนโดยรวมและรายข้อ	๘๔
ตารางที่ ๑๐ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทของผู้นำชุมชนในการ สร้างชุมชนเข้มแข็ง ตำบลคงครั่งน้อย อำเภอกะทู้ จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น โดยรวมและรายข้อ	๘๕
ตารางที่ ๑๑ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทของผู้นำชุมชนในการ สร้างชุมชนเข้มแข็ง ตำบลคงครั่งน้อย อำเภอกะทู้ จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการมีส่วนร่วมเพื่อการพึ่งตนเองโดยรวมและรายข้อ	๘๖
ตารางที่ ๑๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทของผู้นำชุมชนในการ สร้างชุมชนเข้มแข็ง ตำบลคงครั่งน้อย อำเภอกะทู้ จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านความไว้วางใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยรวมและรายข้อ	๘๗
ตารางที่ ๑๓ ข้อเสนอแนะที่มีต่อการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ตำบลคงครั่งน้อย อำเภอกะทู้ จังหวัดร้อยเอ็ด	๘๘

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพประกอบที่ ๑ แสดงแนวคิดของผู้กระทำ	๑๐
ภาพประกอบที่ ๒ แสดงปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสถาบัน	๑๒
ภาพประกอบที่ ๓ แสดงลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง	๔๕

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนถือเป็นยุทธศาสตร์ที่มีความสำคัญในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ ฉบับที่ ๙ และฉบับที่ ๑๐ ที่มุ่งเน้นแนวทางการพัฒนาที่ยืดหยุ่น “คน” เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาและเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกระดับ โดยการส่งเสริมกระบวนการชุมชน เพื่อก่อให้เกิดพลังของคนในชุมชน เกิดการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบในการพัฒนา แก้ไขปัญหาส่งเสริมให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง และมีความพอเพียงในการดำรงชีวิตการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอาศัยอยู่บนพื้นฐานของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยในแต่ละชุมชนจะมีการพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน ในมิติต่าง ๆ เช่น มิติทางด้านเศรษฐกิจ มิติทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ มิติทางด้านสังคม และมิติทางด้านวัฒนธรรม ซึ่งในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนนั้น อาจพัฒนาความเข้มแข็งได้เพียงบางมิติเท่านั้น และกระบวนการที่นำไปสู่ความเข้มแข็งในแต่ละมิติของแต่ละชุมชนมีความแตกต่างกัน ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อเป็นฐานรองรับการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพร้อมกันทุกด้านหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนรวมไปถึงภาคีการพัฒนาต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ จึงต้องผนึกกำลังดำเนินงานการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตนเองด้วยการกระตุ้นและสร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมรวมทั้งการสร้างสภาพแวดล้อมให้ชุมชนร่วมกันคิดร่วมกันทำและมีการเรียนรู้เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันอันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว ทั้งนี้มีกิจกรรมหลักที่ดำเนินการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ได้แก่

๑. การส่งเสริมกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อเผชิญปัญหาวิกฤตโดยพัฒนาศักยภาพให้คนในชุมชนรวมกลุ่มกัน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรักษาผลประโยชน์ของชุมชนด้วยตนเองรวมทั้งให้ความสำคัญกับการปรับวิถีคิดและวิธีการทำงานของบุคลากรภาครัฐจากการเป็นผู้สั่งการเป็นผู้สนับสนุนให้การจัดการและแก้ไขปัญหาของชุมชนเอง

๒. การส่งเสริมกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในลักษณะ “ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมเรียนรู้” เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ประกอบด้วยกระบวนการส่งเสริม และสนับสนุนชุมชนได้มีการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อการพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจชุมชน การพัฒนา

สวัสดิการสังคม และสวัสดิภาพของชุมชน การฟื้นฟูอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน การค้นหาศักยภาพและการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนการจัดทำแผนความต้องการของชุมชน รวมทั้งการสร้างประชาคมภายในชุมชนและการสร้างเครือข่ายของชุมชน

สภาพชุมชนในชุมชนตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นชุมชนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาประเทศในลักษณะทุนนิยม คือ ระบบรัฐเข้าไปครอบและควบคุมพัฒนาการชุมชนจากดั้งเดิมมาเป็นแบบชุมชนที่รัฐเป็นใหญ่ จึงเกิดปัญหาที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งส่งผลกระทบต่อชุมชนในรูปของปัญหาต่างๆ ได้แก่ ปัญหาความยากจน ปัญหาหนี้สินล้นพ้นตัว ปัญหาแรงงานหนุ่มสาวอพยพเข้าเมืองใหญ่ ปัญหาความแห้งแล้งฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล และอื่นๆ ปัญหาเหล่านี้ล้วนเป็นปัญหาที่พบได้ตามพื้นที่ชนบทของประเทศไทยอย่างเนื่อง ๆ นับเป็นปัญหาเรื้อรัง สะสมมาจนชุมชนในตำบลคงครั้งน้อยเกิดความชินชา และเริ่มหมดหวังกับการหาหนทางในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน

การวิจัยเรื่องบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด มีความมุ่งหวังที่จะเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยการร่วมคิดร่วมทำ ร่วมเรียนรู้ ร่วมตัดสินใจ ร่วมในกิจกรรม ร่วมรับผลประโยชน์ ร่วมติดตาม และร่วมตรวจสอบในระดับต่างๆ ซึ่งสามารถดำเนินการได้ในหลายรูปแบบ เช่น การสร้างผู้นำในการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) เพื่อให้เป็นพลังในการขับเคลื่อนให้เกิดประชาสังคมที่มีศักยภาพในการช่วยเหลือเอื้ออาทรต่อกัน และพึ่งตนเองได้ภายในชุมชน เกิดกลุ่ม เกิดเครือข่าย เกิดการเรียนรู้ภายในชุมชน ถือเป็นรูปแบบหนึ่งซึ่งก่อให้เกิดความเข้มแข็งในชุมชนและชุมชน ได้ตระหนักถึงความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาสาธารณะร่วมกัน เพื่อความอยู่รอดของชุมชนในภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจในปัจจุบัน

จึงเป็นเหตุให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อให้ทราบถึงบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง และเพื่อให้ทราบถึงข้อเสนอแนะบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง เพื่อนำผลของการวิจัยในครั้งนี้ไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ของตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ของตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบของการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ และกำหนดขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่ บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด โดยจำแนกเป็น ๖ ด้าน ดังนี้

- ๑) ด้านการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ร่วมกัน
- ๒) ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของชุมชน
- ๓) ด้านลักษณะความเป็นผู้นำ
- ๔) ด้านการให้ความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น
- ๕) ด้านการมีส่วนร่วมเพื่อการพึ่งตนเอง
- ๖) ด้านความไว้วางใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านประชากร

ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรจากผู้นำชุมชนที่อาศัยอยู่ในเขตตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน ๘๔ คน ประกอบด้วย

๑) นายกองกิจการบริหารส่วนตำบลคงครั้งน้อย	จำนวน ๑ คน
๒) รองนายกองกิจการบริหารส่วนตำบล	จำนวน ๒ คน
๓) สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล	จำนวน ๒๖ คน
๔) กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน	จำนวน ๑๓ คน
๕) ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	จำนวน ๒๖ คน
๖) สารวัตรกำนัน	จำนวน ๒ คน
๗) แพทย์ประจำตำบล	จำนวน ๑ คน
๘) ประธานกลุ่มแม่บ้าน	จำนวน ๑๓ คน

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ชุมชนในเขตตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

จำนวน ๑๓ ชุมชน ประกอบด้วย

๑) ชุมชนบ้านคงครั้งน้อย หมู่ที่ ๑, ๒, ๕	๒) ชุมชนบ้านโพนทอน
๓) ชุมชนบ้านแสนสี	๔) ชุมชนบ้านโพนแท่น
๕) ชุมชนบ้านจิงแดง	๖) ชุมชนบ้านลำโรง
๗) ชุมชนบ้านโพนแท่นนอก	๘) ชุมชนบ้านแสนสีน้อย

๘) ชุมชนบ้านเสริมสุข

๑๐) ชุมชนบ้าน โพนฮาด

๑๑) ชุมชนบ้านหนองหัวโนน

๑.๔ คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

บทบาท หมายถึง พฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคลซึ่งอยู่ในฐานะหรือตำแหน่งหรือมีสถานภาพอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งสังคม ได้กำหนดให้มีหน้าที่ต้องปฏิบัติ บทบาทและสถานภาพเป็นสิ่งที่ควบคู่กัน นั่นคือ สถานภาพจะกำหนดว่าบุคคลนั้นมีหน้าที่ต้องปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างไร ส่วนบทบาทเป็นการปฏิบัติตามสังคม ได้กำหนด ไว้ในแต่ละสถานภาพการแสดงบทบาทจะสอดคล้องกับบรรทัดฐานของสังคม ในสถานภาพหนึ่ง ๆ บุคคลอาจต้องแสดงบทบาทมากมาย

ผู้นำ หมายถึง บุคคลที่มีอิทธิพลต่อกลุ่ม และสามารถนำกลุ่มปฏิบัติงานต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การแหล่งอิทธิพลอาจเป็นแบบเป็นทางการ เช่น มาจากตำแหน่งการบริหารซึ่งบุคคลมีอำนาจหน้าที่ภายในองค์การบุคคลอาจมีภาวะความเป็นผู้นำแบบง่าย ๆ เพราะตำแหน่งที่เขาอยู่ในองค์การ แต่ควรระลึกว่าผู้นำทุกคน ไม่ได้เป็นผู้จัดการ และผู้จัดการทุกคน ไม่ได้เป็นผู้นำ ถึงแม้ว่าตำแหน่งผู้จัดการนั้นองค์การจะต้องแต่งตั้งให้เป็นตำแหน่งที่เป็นทางการอย่างถูกต้องสามารถนำมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพก็ตามแต่ในความเป็นจริงนั้นยังมีผู้นำที่ไม่เป็นทางการและมีอำนาจ มีอิทธิพลมากกว่าผู้นำที่เป็นทางการก็มีเหมือนกัน

ชุมชน หมายถึง ชุมชนในเขตตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ถิ่นฐานที่อยู่ของกลุ่มคนถิ่นฐานนี้มีพื้นที่อ้างอิงได้ และกลุ่มคนนี้มี การอาศัยอยู่ร่วมกัน มีการทำกิจกรรม เรียนรู้ คิดต่อสื่อสาร ร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกัน มีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาประจำถิ่น มีจิตวิญญาณ และความผูกพันอยู่กับพื้นที่แห่งนั้น อยู่ภายใต้การปกครองเดียวกัน

ผู้นำชุมชน หมายถึง ผู้นำชุมชนในเขตตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้ที่มีบุคลิกภาพเด่น ประกอบกับความสามารถเป็นพิเศษ ในกลุ่มคนหรือในท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งในกลุ่มแต่ละกลุ่มย่อมประกอบค้ำ ขุนบุคคลที่มีบุคลิกภาพ ความรู้ความสามารถหรือทักษะแตกต่างกันไป ในขณะที่ทุกคนมีความผูกพันซึ่งกันและกัน ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มจะต้องยอมรับนับถือความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ค้ำ ขุนเหตุนี้เองสถานการณ์ที่บีบคั้น จึงผลักดันให้สมาชิกของกลุ่มบางคนกลายเป็นผู้นำ และบางคนก็กลายเป็นผู้ตาม ส่วนประกอบที่ทำให้บุคคลกลายเป็นผู้นำย่อมมาจากลักษณะพิเศษประจำตัว เช่น ความซื่อสัตย์สุจริต ความซื่อสัตย์ ความโอบอ้อมอารี และความเสียสละ

ความเข้มแข็งของชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนต่าง ๆ ของเมืองหรือชนบทรวมกันเป็น “องค์กรชุมชน” โดยมีการเรียนรู้การจัดการและการแก้ไขปัญหาาร่วมกันของชุมชนแล้วจึงได้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน

ตลอดจนมีผลกระทบต่อภายนอกชุมชนที่ดีขึ้นตามลำดับ โดยจะเรียกชุมชนนี้ว่า กลุ่ม ชมรม สหกรณ์ บริษัท องค์กรชาวบ้าน เครือข่ายหรืออื่น ๆ ที่มีความหมายแสดงถึงการร่วมมือช่วยเหลือกันเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน และด้วยความเอื้ออาทรต่อชุมชนอื่น ๆ ในสังคมด้วย

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน หมายถึง การส่งเสริมให้ชุมชนรู้จักการเรียนรู้ รู้จักตัดสินใจ ได้อย่างอิสระและสามารถจัดการทุนของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนต่อไป โดยจำแนกออกเป็น ๖ ด้าน

๑) ด้านการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ร่วมกัน หมายถึง แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้นำทั้งภายในและภายนอกชุมชน มีการประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เกี่ยวกับสังคมโดยรวมหรือประเด็นสาธารณะระหว่างชุมชนกับผู้นำชุมชน สนับสนุนการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และสนับสนุนข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นอย่างต่อเนื่อง แลกเปลี่ยนเรียนรู้และดำเนินงานร่วมกันของเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง จะทำให้เกิดกระบวนการจัดการและจัดองค์กรร่วมกัน จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือจัดทัศนศึกษา ความระหว่างกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ภายในชุมชนและระหว่างชุมชน

๒) ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของชุมชน หมายถึง ผู้นำชุมชนจัดให้มีการประชุมเพื่อรับฟังความคิดเห็นของชุมชนถึงความต้องการของชุมชน เพื่อกำหนดนโยบายการพัฒนา ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดยุทธศาสตร์การทำงานร่วมกับผู้นำชุมชน ผู้นำชุมชนเปิด โอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในการแก้ปัญหาของชุมชน ชุมชนมีส่วนร่วมที่จะตรวจสอบการทำงานของผู้นำชุมชนเพื่อตรวจสอบข้อบกพร่องและเสนอแนะข้อแก้ไข

๓) ด้านลักษณะความเป็นผู้นำ หมายถึง ผู้นำชุมชนแสดงความกล้าหาญ และเชื่อมั่นในการแก้ปัญหาในสถานการณ์ต่างๆ ของชุมชนอย่างจริงจัง ผู้นำชุมชนเปิด โอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมวางแผนในการจัดการองค์กรเพื่อพัฒนาท้องถิ่น ผู้นำชุมชนส่งเสริมสนับสนุนให้จัดตั้งกลุ่มสนใจต่าง ๆ ขึ้นเพื่อประชาชนได้มีส่วนร่วม เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มสหกรณ์ กลุ่มอาชีพต่างๆ

๔) ด้านการให้ความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น หมายถึง มีการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานราชการและเอกชน ให้ข้อมูลและความรู้แก่ประชาชนในท้องถิ่น ร่วมเป็นคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรรมการ โรงเรียน กรรมการวัด ด้วยความเต็มใจ ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานอื่นทั้งราชการและเอกชนเพื่อร่วมเป็นคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ในการพัฒนาท้องถิ่น สนับสนุนให้มีการจัดประชุมและเข้าร่วมประชุมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างความเข้าใจและร่วมกันวางแผนการพัฒนาท้องถิ่น

๕) ด้านการมีส่วนร่วมเพื่อการพึ่งตนเอง หมายถึง ชุมชนมีความตื่นตัวที่จะรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ผู้นำชุมชนเปิดโอกาสให้ประชาชนเสนอความคิดเห็นแนวทางเพื่อสร้างรายได้ให้กับบุคคลในท้องถิ่น ประชาชนในชุมชนต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นเพื่อสร้างความเข้มแข็ง

ให้กับชุมชนและท้องถิ่นของตน ผู้นำชุมชนสร้างและปลูกฝังจิตสำนึกของประชาชนให้เกิดความรัก ความหวงแหนท้องถิ่นของตน ผู้นำชุมชนประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารความก้าวหน้าของท้องถิ่นตน ให้ประชาชนได้รับทราบ

๖) ด้านความไว้วางใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หมายถึง ประชาชนในชุมชนให้ความสำคัญและความร่วมมือในการทำงานกับผู้นำชุมชนเป็นประจำ ความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในท้องถิ่น ความไว้วางใจของประชาชนกับผู้นำกลุ่มต่างๆ ในท้องถิ่น (ความโปร่งใสของผู้นำ) ประชาชนให้การสนับสนุนการทำงานของผู้นำชุมชนเป็นอย่างดี ความรักความสามัคคีของคนในท้องถิ่น

ปัจจัยส่วนบุคคล หมายถึง เพศ อายุ สถานภาพ การศึกษา และตำแหน่ง ของผู้นำชุมชนตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

๑.๕ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๕.๑ ให้ทราบถึงบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็งของตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

๑.๕.๒ ทำให้ทราบถึงข้อเสนอแนะของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็งของ ตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

๑.๕.๓ นำผลการวิจัยไปใช้ในการทำสารสนเทศบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็งของตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่องบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยมุ่งศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็งในด้านต่างๆจึงวางแนวทางการศึกษาจากแนวคิดและทฤษฎีดังต่อไปนี้

- ๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท
- ๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชน
- ๒.๔ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชน
- ๒.๕ สภาพพื้นที่ของ ตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด
- ๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

๒.๑.๑ ความหมายของบทบาท

ความหมายของบทบาท ได้มีนักสังคมและมานุษยวิทยาได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้
ราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายของบทบาทหมายถึง “การทำตามบท การร่าตามบท โดยปริยายหมายความว่า การกระทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของครู ของพ่อแม่”^๑

ชมพู โกติรัมย์ และมงคล หวังสุขใจ ให้ความหมาย “บทบาท คือ หน้าที่ที่ต้องปฏิบัติอันสอดคล้องกับสภาพบทบาทเป็นการกระทำของบุคคลแต่เป็นการกระทำอย่างไรสำหรับบุคคลนั้น ๆ เช่น อุบัติเหตุเกี่ยวกับรถยนต์ที่สี่แยก นาย ก. ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับนาย ก.มีสถานภาพต้องไปยุ่งเกี่ยวในเวลานั้น เป็นบทบาทเกี่ยวข้องอย่างไรเป็นบรรทัดฐานในขณะเดียวกัน”^๒

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์ลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๔๕๕.

^๒ชมพู โกติรัมย์ และมงคล หวังสุขใจ, สังคมวิทยาเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ฝ่ายบริหาร มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๔๘), หน้า ๘๑.

นิพนธ์ แจ่มเอี่ยม ได้ให้ความหมายของบทบาทว่า “เป็นการแสดงออกถึงพฤติกรรมหรือการปะทะสังสรรค์เกี่ยวกับตำแหน่งนั้น ๆ ของบุคคลในกลุ่มสังคม” ^๓

ชไมพร สมบัติยานุชิต ได้กล่าวว่าบทบาท หมายถึง “พฤติกรรมที่บุคคลกระทำ ตามตำแหน่งหน้าที่และสถานภาพ ซึ่งมีความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมของตนเอง กับตำแหน่งทางสังคม และหากสถานภาพเปลี่ยนไปบทบาทก็จะเปลี่ยนตามไปด้วย” ^๔

สุชา จันทรเอม และสุรางค์ จันทรเอม อธิบายความหมายของบทบาทว่า “เป็นสิ่งที่บุคคลในสถานภาพต่าง ๆ พึงกระทำ กล่าวคือ เมื่อสังคมกำหนดสิทธิหน้าที่ให้สถานภาพใดอย่างไรแล้วบุคคลในสถานภาพนั้น ๆ จะต้องประพฤติปฏิบัติตามหน้าที่ที่กำหนดไว้” ^๕

อุทัย หิรัญโต ได้ให้ความหมายว่า “บทบาท คือ หน้าที่หรือพฤติกรรมอันพึงคาดหมาย ของบุคคลแต่ละคนในกลุ่มหรือในสังคมนั้นกำหนดขึ้น ฉะนั้น บทบาทจึงเป็นแบบแห่งพฤติกรรมของบุคคลในสถานหนึ่ง ที่พึงมีต่อบุคคลในอีกสถานะอีกอย่างหนึ่งในสังคมเดียวกัน” ^๖

งามพิศ สัตย์สงวน ได้ให้ความหมายไว้ว่า “บทบาท คือ พฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่าง ๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร (Role Expectation) เป็นบทบาทหน้าที่ที่คาดหวัง โดยกลุ่มคนหรือสังคม เพื่อให้คู่สัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมได้ รวมทั้งสามารถคาดการณ์พฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นได้ เช่น ผู้มีตำแหน่งเป็นพ่อได้รับการคาดหวังจากสังคมให้แสดงบทบาทหน้าที่ต่าง ๆ ของพ่อ เช่น เลี้ยงดูลูก ส่งเสียลูกให้เล่าเรียน อบรมสั่งสอน ให้ความรักความเอ็นดูและอื่น ๆ อีกเป็นต้น ตำแหน่งอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกัน เช่น ครู อาจารย์ หรือนักการภารโรง ต่างก็มีบทบาทหน้าที่ที่คาดหวังจะต้องทำในฐานะที่ครองตำแหน่งต่างเหล่านั้นอยู่” ^๗

^๓นิพนธ์ แจ่มเอี่ยม, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๕๒๔), หน้า ๖๕.

^๔ชไมพร สมบัติยานุชิต, “บทบาทการดำเนินงานวัฒนธรรมของศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดในภาคใต้”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยทักษิณ), ๒๕๔๑, หน้า ๑๑.

^๕สุชา จันทรเอม และสุรางค์ จันทรเอม, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เพชรวิทยา, ๒๕๒๐), หน้า ๔๖.

^๖อุทัย หิรัญโต, สารานุกรมศัพท์สังคมวิทยา-มานุษยวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖), หน้า ๑๕๗.

^๗งามพิศ สัตย์สงวน, หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : รามการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๕๖-๕๗.

อานนท์ อาภาภิรม ได้อธิบายเกี่ยวกับบทบาทว่า “บทบาทหรือการปฏิบัติหน้าที่ ย่อมขึ้นอยู่กับบุคคลที่เข้ามาดำรงตำแหน่งนั้น ๆ เพราะฉะนั้น บทบาทจึงเป็นรูปการ (Aspect) ที่เคลื่อนไหว หรือ การทรงรูปทางพฤติกรรมของตำแหน่ง”^๔

นิคม บุ่งทอง ได้นำเสนอทัศนะเกี่ยวกับบทบาทไว้ว่า “บทบาทมี ๒ ลักษณะ คือ

๑. ลักษณะที่แสดงออกของบุคคลภายในกลุ่ม

๒. รูปแบบพฤติกรรมที่คาดหวังตามตำแหน่งหน้าที่หรือการแสดงออกของแต่ละบุคคลตามความมุ่งหวังของสังคม”^๕

จากการศึกษาความหมายของบทบาทที่กล่าวไว้ข้างต้นพอสรุปได้ว่า บทบาทเป็นรูปแบบพฤติกรรมที่ถูกกำหนดขึ้น เพื่อให้บุคคลได้ปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของตำแหน่งที่ได้ถูกกำหนดขึ้นในสังคมใดสังคมหนึ่ง ซึ่งการแสดงบทบาทนั้น เป็นผลมาจากกระบวนการทางสังคมระหว่างบุคคลนั้นกับบุคคลอื่น ๆ ในสังคม โดยบุคคลจะแสดงบทบาทตามความคาดหวังและการรับรู้ของตนเองหรือของสังคม เช่น บทบาทของนายกรัฐมนตรี บทบาทของผู้นำชุมชน เป็นต้น

๒.๑.๒ ทฤษฎีบทบาท

นักทฤษฎีบทบาทจำแนกแนวคิดทฤษฎีบทบาท ออกเป็น ๒ แนวคิด ดังนี้ คือ

๑) แนวคิดเชิง โครงสร้าง (Structural tradition) มองว่าบทบาทก่อปรขึ้นจากความเชื่อมโยงระหว่างชุดของความคาดหวัง สิทธิ และหน้าที่ เชิงบรรทัดฐาน กับตำแหน่งหรือสถานภาพต่าง ๆ ในโครงสร้างทางสังคม ดังนั้น พฤติกรรมตามบทบาทที่เกิดขึ้นในแง่มุมหนึ่งก็คือ การสนองตอบ โดยตรงจากความคาดหวังต่าง ๆ ทางบทบาทและในอีกแง่มุมหนึ่งก็คือ เป็นผลทางอ้อมของกระบวนการซึมซับของบรรทัดฐานของบทบาท ซึ่ง Parson ได้นำแนวคิด การกระทำทางสังคม (Social action) วิเคราะห์การกระทำระหว่างกันระหว่างผู้กระทำ สถานการณ์ จุดมุ่งหมาย วิธีการ และแนวคิดของผู้กระทำ

ผู้กระทำ หมายถึง บุคคลที่มีประสบการณ์และรู้จักควบคุมสถานการณ์ มีวิธีการต่าง ๆ เพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้และจะกระทำระหว่างกันภายใต้สถานการณ์ต่าง ๆ

สถานการณ์ หมายถึง เงื่อนไขต่าง ๆ ที่ผู้กระทำรู้จักและมีอิทธิพลต่อการเลือกจุดมุ่งหมายและการดำเนินการต่าง ๆ ไปสู่จุดมุ่งหมายนั้น ๆ

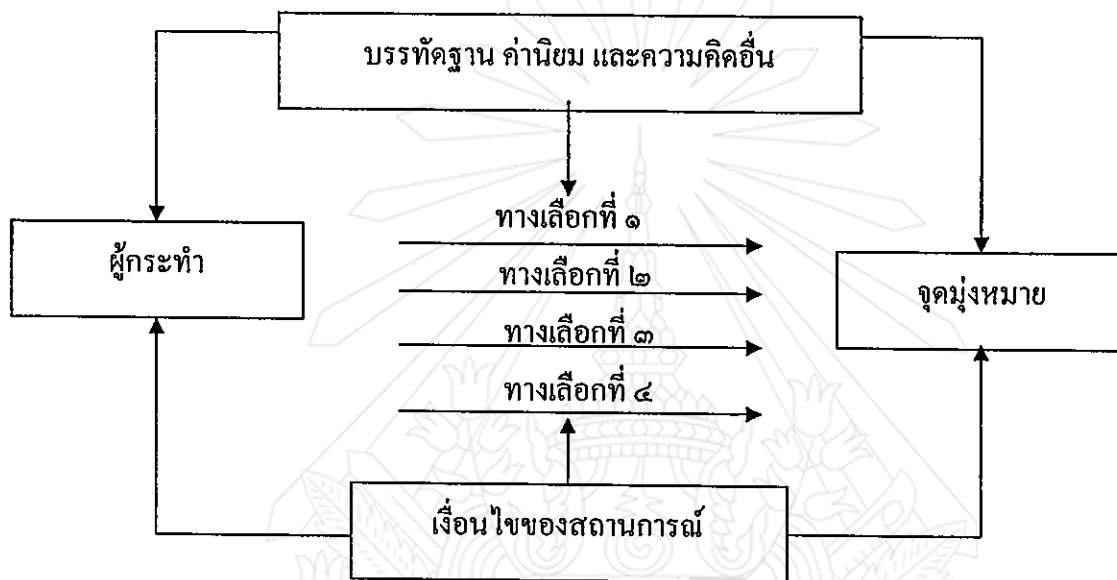
จุดมุ่งหมาย หมายถึง เป้าหมายที่ผู้กระทำมุ่งประสงค์

^๔อานนท์ อาภาภิรม, สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์มณเฑศ, ๒๕๑๖), หน้า ๑๔.

^๕นิคม บุ่งทอง, “บทบาทของผู้นำชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการบริหารงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี), ๒๕๔๐, หน้า ๑๒.

วิธีการ หมายถึง วิธีการต่าง ๆ ที่ผู้กระทำจะเลือกใช้เพื่อบรรลุเป้าหมาย ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากโครงสร้างทางสังคม

แนวคิดของผู้กระทำ หมายถึง ค่านิยม บรรทัดฐาน และความคิดอื่น ๆ ที่ผู้กระทำได้รับอิทธิพล ซึ่งเป็นแนวทางที่ผู้กระทำดำเนินการต่าง ๆ ไปสู่จุดหมายภายใต้สถานการณ์นั้น ซึ่งทั้งหมดนี้ Parson เรียกว่า Unit Act สามารถแสดงภาพประกอบได้ดังนี้

ภาพประกอบที่ ๑ แสดงแนวคิดของผู้กระทำ

สังคมจะประกอบด้วย Unit Act แต่ละอัน แต่ถ้าการทำงานเป็นแบบแผนสืบทอดกันเป็นแนวปฏิบัติของสมาชิกในสังคม จะเรียกว่า (Institutionalization) ซึ่งในเรื่องของบทบาท Parson กล่าวว่า การที่บุคคลมีบทบาทหรือแสดงบทบาทต่าง ๆ นั้น เนื่องมาจากบรรทัดฐานที่เกิดจากการปรับตัวของผู้กระทำต่อคนอื่นและบรรทัดฐานเหล่านี้ถูกจำกัดภายใต้แบบแผนวัฒนธรรมนอกจากนี้ ยังมีค่านิยม และความเชื่อทางวัฒนธรรม ซึ่งแทรกซึมอยู่ภายใต้บุคลิกภาพของบุคคลที่เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ และเป็นระยะเวลา นานพอสมควร ที่เรียกว่า Unit Act ดังนั้น ตามแนวคิดของ Parson การกระทำของบุคคลในสังคมจะต้องมีลักษณะสมัครใจ ซึ่งผู้กระทำจะต้องมีความเชื่อ ค่านิยมที่เป็นแนวทาง ไปสู่เป้าหมายนั้น นอกจากนี้เงื่อนไขของสถานการณ์ต่าง ๆ ยังเป็นตัวชี้ให้เห็นพฤติกรรมบทบาทและสถานภาพของบุคคลต่าง ๆ ที่กระทำต่อกัน

๒) แนวคิดเชิงปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์ (Symbolic Interactionist Theory) ซึ่งมีลักษณะตรงข้ามกับแนวคิดเชิงโครงสร้าง คือ พิจารณาว่าบทบาทเป็นผลมาจากการมีประสบการณ์ร่วมกับผู้อื่น หรือจาก

การปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม บทบาทตามแนวโน้มนี้จึงมีลักษณะไม่ตายตัวหรือถูกกำหนดไว้ก่อน จากโครงสร้างทางสังคม แต่บทบาทจะถูกพิจารณาว่า เป็นเครื่องมือสำหรับการจัดรูปองค์กร หรือการก่อโครงสร้างสถานการณ์ทางสังคม นอกจากนี้ ความหมายของบทบาทๆ หนึ่งจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อได้ผ่านกระบวนการของการตีความภายใต้สถานการณ์แห่งการปฏิสัมพันธ์ เป็นที่ยอมรับกันในสังคมทั่วไปว่า บทบาทมีส่วนเกี่ยวกับฐานะ ตำแหน่งของบุคคลที่ดำรงอยู่และจะแสดงออกมาทางการกระทำ หรือพฤติกรรมตามที่ผู้อื่นคาดหวัง พฤติกรรมดังกล่าวเป็นปัจจัยซึ่งเป็นแรงผลักดันให้เกิดบทบาทที่แตกต่างกัน ดังที่

ไตรรัตน์ โภคพลากรณ์ ได้อธิบายถึงพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวทางการศึกษาของกลุ่มพฤติกรรมนิยมไว้ว่า มีตัวแปรหรือปัจจัยพฤติกรรมมากมาย แต่ที่สำคัญและยอมรับกันทั่วไป คือ

๑. ลักษณะทางกายภาพของมนุษย์ที่มีผลต่อพฤติกรรมองค์การมีหลายประการ เช่น อายุ เพศ สถานภาพ ประสบการณ์ การศึกษา เป็นต้น

๒. ความสามารถเป็นสรรถภาพของบุคคล ที่จะแสดงพฤติกรรม ในการปฏิบัติงานหลายอย่าง ซึ่งเป็นเรื่องของแต่ละบุคคลที่จะสามารถปฏิบัติได้ สามารถแบ่งได้เป็น ความสามารถทางสติปัญญา และความสามารถทางร่างกาย

๓. บุคลิกภาพ บุคคลซึ่งมีบุคลิกภาพแตกต่างกันย่อมส่งผลถึงพฤติกรรมที่แตกต่างกันปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดบุคลิกภาพ มีดังนี้

๓.๑ กรรมพันธุ์หรือพันธุกรรม ได้แก่ ความสูง สีผิว เพศ อารมณ์ สติปัญญา รูปร่าง เป็นต้น กล่าวคือ บุคลิกภาพ เช่น รูปร่าง บุคคลจะสวยงามหรือน่าเกลียด ขาวหรือดำ สูงหรือเตี้ยย่อมมีผลกระทบต่อผู้อื่นและในทางกลับกันจะกระทบต่อแนวคิดของตนเองอีกด้วย

๓.๒ สภาพแวดล้อมเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อบุคลิกภาพ ได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ครอบครัว กลุ่มเพื่อน เป็นต้น

๓.๓ สถานการณ์ แม้ว่าบุคลิกภาพของคนจะคงที่แต่ก็มีการเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับสถานการณ์

๔. ค่านิยม และทัศนคติ เป็นตัวแปรที่เกี่ยวกับความรู้สึกรับรู้ความพึงพอใจที่จะหล่อหลอมให้บุคคลแสดงพฤติกรรมออกมา เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของตนเองและสังคม^{๑๑}

^{๑๑}ไตรรัตน์ โภคพลากรณ์, “เอกสารการสอนชุดวิชาพฤติกรรมองค์การและการจัดการตลาด”, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมชิราช, ๒๕๔๓, (ยึดสำเนา).

๓. ส่วนประกอบที่ส่งเสริมบทบาท (Peripheral Attributes) ได้แก่ บทบาทที่แม้จะขาดหายไป หรือมิได้แสดงบทบาทนี้ ก็ไม่ทำให้บทบาทที่ต้องการแสดงผิดไป^{๑๒}

๒.๑.๔ ลักษณะของบทบาท

สงวนศรี วิรัชชัย กล่าวว่า ถ้าพิจารณาลักษณะบทบาทที่ปรากฏอยู่ในสังคมให้ลึกซึ้งจะพบว่า บทบาทมีอยู่หลายรูปแบบหลายลักษณะ คือ

๑. บทบาทตามที่กำหนด (Prescribed Roles) หมายถึง บทบาทที่สังคม กลุ่ม หรือองค์กร กำหนดไว้ว่า เป็นรูปแบบของพฤติกรรมประจำตำแหน่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคม กลุ่ม หรือองค์กรนั้น ๆ เช่น ข้อกำหนดที่ว่าพ่อแม่ต้องอบรมเลี้ยงดูลูก ข้าราชการต้องปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาที่สั่งงาน โดยชอบ เป็นต้น

๒. บทบาทที่ผู้อื่นคาดหวัง (Expected Roles) หมายถึง บทบาทหรือรูปแบบของพฤติกรรม ที่คนอื่น (ผู้เกี่ยวข้อง) คาดหวังว่าผู้อยู่ในตำแหน่งจะถือปฏิบัติ บทบาทที่ผู้รับการคาดหวังนี้มีและสอดคล้อง กับบทบาทที่กำหนด แต่ในบางครั้งบทบาทที่ผู้เกี่ยวข้องอาจไม่ตรงกับบาทที่กำหนดก็ได้ เพราะคนบางคน อาจมีการคาดหวังมากหรือน้อยกว่าข้อกำหนดที่ตน ได้รับทราบ

๓. บทบาทของอุดมคติของผู้อยู่ในตำแหน่ง (Expected Roles) หมายถึง รูปแบบของพฤติกรรม ที่บุคคลผู้อยู่ในตำแหน่งคิดและเชื่อว่า เป็นบทบาทของตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่ เช่น ผู้บังคับบัญชาคิดว่าตน มีหน้าที่ควบคุมการปฏิบัติงานของผู้ใต้บังคับบัญชาแต่ต้องไม่ใส่ใจต่อปัญหาส่วนตัวของผู้ใต้บังคับบัญชา ดังนั้น บทบาทของผู้อยู่ในตำแหน่งอาจสอดคล้อง หรือไม่สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ที่กำหนดก็ได้

๔. บทบาทที่ปฏิบัติจริง (Enacted Roles) หมายถึง พฤติกรรมที่ผู้อยู่ในตำแหน่งได้ปฏิบัติ หรือแสดงออกมาให้เห็น มักจะเป็นพฤติกรรมที่สอดคล้องกับบทบาทตามความคิดของเจ้าตัวผู้อยู่ใน ตำแหน่ง แต่ก็อาจมีกรณีที่บุคคลแสดงพฤติกรรมตามความคาดหวังของผู้อื่นทั้ง ๆ ที่บทบาทนั้นไม่ ตรงกับบทบาทตามความคิดของตนก็ได้

๕. บทบาทที่ผู้อื่นรับรู้ (Perceived Roles) หมายถึง รูปพฤติกรรมที่ผู้อื่นได้ทราบเกี่ยวกับการปฏิบัติบทบาทของผู้อื่นในตำแหน่ง ซึ่งโดยธรรมชาติการรับรู้ และมีการรับรู้ที่ผิดพลาดไปจากความเป็นจริงได้ด้วยอิทธิพลจากประสบการณ์และสถานการณ์หลายอย่าง^{๑๓}

^{๑๒} ตะเคียววัฒน์ สุวรรณศรี, “บทบาทของคณะกรรมการเลือกตั้งประจำจังหวัดต่อการส่งเสริม การมีส่วนร่วมของประชาชน ศึกษากรณีอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา”, สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), ๒๕๔๗, หน้า ๗.

^{๑๓} สงวนศรี วิรัชชัย, จิตวิทยาสังคมเพื่อการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศึกษาพร, ๒๕๒๗), หน้า ๒๓-๒๔.

จ่านง อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ กล่าวว่า บทบาทสามารถแบ่งได้ ๓ ลักษณะ คือ

๑. บทบาทในอุดมคติ (Ideal Roles) เป็นบทบาทที่กำหนดไว้เป็นกฎหมาย หรือตามความหวังของบุคคลทั่วไปในสังคม เป็นแบบฉบับที่สมบูรณ์ซึ่งผู้มีสถานภาพหนึ่งๆ ควรกระทำแต่อาจไม่มีใครทำตามก็ได้

๒. บทบาทตามที่บุคคลเข้าใจ (Perceived Roles) เป็นบทบาทที่ขึ้นอยู่กับบุคคล นั้นจะคาดคิดว่าตนเองว่าควรเป็นอย่างไรทั้งนี้ขึ้นอยู่กับค่านิยมทัศนคติบุคลิกภาพและประสบการณ์ของแต่ละบุคคล

๓. บทบาทที่แสดงออกจริง (Actual or Enacted Roles) เป็นการกระทำที่ตนปฏิบัติจริงซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์เฉพาะหน้าในขณะนั้นด้วยสถานการณ์ดังกล่าวอาจเป็นสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม เช่น การกอดคอกันต่าง ๆ และบทบาทที่กระทำจริง อาจสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับบทบาทในอุดมคติหรือบทบาทที่บุคคลรับรู้ก็ได้^{๑๔}

ดังนั้น บทบาทน่าจะหมายถึง การแสดงพฤติกรรมของบุคคลตามนิสัยทิ และหน้าที่ความรับผิดชอบของสถานภาพในเรื่องแนวความคิดเกี่ยวกับบทบาทควร ได้ทำความเข้าใจกับสาระสำคัญ ๒ ประการ คือ

๑. สถานภาพ (Status) บุคคลย่อมได้สถานภาพมา ๓ ทาง คือ

๑.๑ สถานภาพโดยกำเนิด ได้แก่ ตระกูล เพศ และผิว เป็นต้น

๑.๒ สถานภาพที่ได้รับภายหลัง ได้แก่ วุฒิ อาชีพ และการสมรส เป็นต้น

๑.๓ สถานภาพที่ได้มาโดยควบคู่กัน เช่น ผู้ที่จะต้องเป็นนายอำเภอได้จะต้องเป็นชาย

๒. บทบาท (Roles) บุคคลย่อมแสดงบทบาทตามนิสัยทิและหน้าที่ ตามสถานภาพการแสดงบทบาทได้เป็น ๓ ลักษณะ คือ

๒.๑ บทบาทตามความคาดหวัง (Expected Roles) เป็นบทบาทที่ต้องแสดงความคาดหวังของผู้อื่น เช่น บทบาทของนักเรียนตามความคาดหวังของครู

๒.๒ บทบาทตามลักษณะการรับรู้ (Perceived Roles) เช่น เป็นบทบาทที่เจ้าของสถานภาพรับรู้เองว่าตนควรมีบทบาทอย่างไร ครูจะคาดหวังว่าครูควรแสดงพฤติกรรมอย่างไร

๒.๓ บทบาทที่แสดงจริง (Actual Roles) เป็นบทบาทที่เจ้าของสถานภาพแสดงจริง ซึ่งอาจเป็นบทบาทตามที่สังคมคาดหวัง หรือเป็นบทบาทตามที่ตนเองคาดหวัง หรืออาจจะไม่เป็นบทบาทตามที่สังคมคาดหวัง

^{๑๔}จ่านง อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๒๕-๔๖.

๒.๑.๕ ปัจจัยที่มีผลต่อการแสดงบทบาท

การแสดงบทบาทของบุคคลนั้น ได้มีนักวิชาการหลายท่าน ได้เสนอแนวความคิดไว้ ดังต่อไปนี้
 สุนทร ทองคง กล่าวว่า “การที่บุคคลจะสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ดีนั้นจะขึ้นจะขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ

ดังนี้

- ๑) ลักษณะเฉพาะของสังคม ชุมชน
- ๒) วัฒนธรรม ประเพณี และความปรารถนาของสังคมที่เกี่ยวข้อง
- ๓) บุคลิกของคน ซึ่งหมายถึง ลักษณะส่วนบุคคล^{๕๕}

ซุคิม่า กูหาทอง กล่าวว่า “บุคคลจะมีการแสดงพฤติกรรมในขณะที่ดำรงตำแหน่งหนึ่งนั้น จะขึ้นอยู่กับปัจจัย ๔ ประการ คือ

- ๑) บทบาทที่คาดหวัง (Role Expectation) คือ บทบาทความคาดหวังของสังคมที่อยากให้เข้าปฏิบัติ เมื่อดำรงตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งในสังคม
- ๒) มโนทัศน์ของบทบาท (Role Conceptual) คือ การที่บุคคลจะมองเห็นบทบาทตามที่ได้รับรู้ของตนเอง ความต้องการของตนเอง อาจสอดคล้องกับความคาดหวังของสังคมหรือไม่ก็ได้
- ๓) การยอมรับบทบาท (Role Acceptance) คือ การยอมรับบทบาทของบุคคลที่จะเกิดขึ้นได้ ในภายหลังเมื่อมีความสอดคล้องกันเองของบทบาทที่คาดหวังและมโนทัศน์ของบทบาท
- ๔) การปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ (Role Performance) คือ การแสดงบทบาทหน้าที่ตามสภาพที่เป็นจริง (Actual Role) ซึ่งอาจแสดงบทบาทที่คาดหวังตามการรับรู้และเข้าใจของตนเองตลอดจน การที่บุคคลจะแสดงบทบาทได้ดีเพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับ การยอมรับบทบาทนั้น ๆ ของบุคคลที่ทรงตำแหน่งอยู่เนื่องจากความสอดคล้องของบทบาทตามความคาดหวังของสังคม^{๕๖}

สรุปได้ว่า บทบาททางสังคมจะถูกกำหนดและวางระเบียบไว้เพื่อการปฏิบัติอย่างชัดเจนว่าบุคคล อยู่ในบทบาทนั้น จะต้องมโนทัศน์และหน้าที่กระทำอะไรบ้าง ในองค์กรนั้น ๆ และสังคมได้วางระเบียบไว้ อย่างชัดเจนว่าบุคคลในองค์กรดังกล่าว มีบทบาทหน้าที่อย่างไร เพราะฉะนั้นบุคคลที่จะดำรงตำแหน่ง จึงมีความจำเป็นต้องเข้าใจอย่างชัดเจนว่าตำแหน่งในองค์กรดังกล่าวมีบทบาทหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติอย่างไร

^{๕๕} สุนทร ทองคง, “ปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), ๒๕๔๔, หน้า ๑๔๕.

^{๕๖} ซุคิม่า กูหาทอง, “การรับรู้และการปฏิบัติตามบทบาทงานอนามัยแม่และเด็กและงานการวางแผนครอบครัวแม่ตัวอย่างที่อบรมแล้วในจังหวัดขอนแก่น”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๓, หน้า ๓๓.

เกี่ยวกับบทบาทที่กำหนดไว้ ทั้งนี้ เพื่อให้มีมาตรฐานการปฏิบัติงานที่ดี ถูกต้อง และมีประสิทธิภาพ จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ถือปฏิบัติจะต้องทราบถึงบทบาทของตนว่าตนมีขอบเขตในการปฏิบัติงานมากน้อยเพียงไร เพื่อจะได้แสดงบทบาทตามมาตรฐานการปฏิบัติที่ดี

จากทฤษฎีบทบาทดังกล่าวข้างต้น สามารถนำมาอธิบายถึงการแสดง บทบาทของผู้นำชุมชน ในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง การวางแผนพัฒนาชุมชนตามระเบียบของทางราชการได้ว่าการวางแผนพัฒนาชุมชนจะมีประสิทธิผลหรือไม่ เพียงใด ก็ขึ้นอยู่กับ การแสดงบทบาทของผู้นำชุมชนแต่ละบุคคล ถ้าหากผู้นำชุมชนทุกคนมีการรับรู้ในบทบาท และยอมรับปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่การวางแผนพัฒนาชุมชนที่ได้จัดทำขึ้นก็จะมีประสิทธิผล แต่ถ้าผู้นำชุมชนแต่ละคน มีการรับรู้ในบทบาทหน้าที่ไม่ถูกต้องหรือไม่เป็นไปตามที่ทางราชการกำหนดก็ย่อมส่งผลให้การวางแผนพัฒนาชุมชนที่ไม่มีประสิทธิผลด้วย

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ

ทฤษฎีของการเป็นผู้นำ

ทฤษฎีของการเป็นผู้นำ (Leadership theories) ผู้นำที่มีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย

- ๑) มีลักษณะที่เป็นสากล และมีคุณลักษณะบางประการที่เหนือกว่าผู้ที่ไม่ได้เป็นผู้นำ
- ๒) ลักษณะพฤติกรรมมีสภาวะเป็นผู้นำ
- ๓) ผู้นำตามสถานการณ์มีลักษณะผู้นำเชิงสถานการณ์
- ๔) คุณลักษณะของผู้นำมีหลายทัศนะ ภาวะผู้นำจะมีหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับสถานการณ์ต่าง ๆ

ที่ปรากฏขึ้น^{๑๑}

ทฤษฎีคุณลักษณะผู้นำ

ทฤษฎีคุณลักษณะผู้นำ (Trait theories of leadership) คือ ทฤษฎีซึ่งเสาะแสวงหาคุณลักษณะ ด้านบุคลิกภาพ ด้านสังคม ด้านร่างกาย หรือด้านสติปัญญา ซึ่งแยกให้เห็นความแตกต่างของคนที่เป็นผู้นำออกจากคนที่ไม่ได้เป็นผู้นำ คุณลักษณะ ๖ ประการของผู้นำมีดังนี้

- ๑) มีพลังและความทะเยอทะยานสูง
- ๒) มีความปรารถนาที่จะนำผู้อื่น
- ๓) มีความซื่อสัตย์สุจริตและความซื่อตรง
- ๔) มีความเชื่อมั่นในตนเองสูง

^{๑๑}พรนพ พุกกะพันธ์, ภาวะผู้นำและการจูงใจ, (กรุงเทพมหานคร : จามจุรีโปรดักท์, ๒๕๔๔), หน้า ๒๕.

๕) มีความเฉลียวฉลาด

๖) มีความรอบรู้ในการทำงาน^{๑๘}

บุคคลที่มีความเป็นผู้นำในตนเอง หมายถึง บุคคลที่มีความยืดหยุ่นในการปรับบุคลิกภาพให้เข้าสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ แต่อย่างไรก็ตามยัง ไม่มีการรับรองว่าคุณลักษณะใดจะทำให้เป็นผู้นำที่ประสบผลสำเร็จ

ภาวะผู้นำ หมายถึง ความสามารถที่จะทำให้คนทำในสิ่งที่เขาไม่อยากทำและอยากทำ ภาวะผู้นำควบคุมกำลังที่สามารถดึงบุคคล กลุ่มองค์กร ตลาด เศรษฐกิจ และสังคมให้ไปในทางที่แตกต่างจากที่เคยไปและทำให้เกิดการเกี่ยวพันที่จะทำให้เราได้ประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงรอบๆ ตัวเรา คนทุกคนมีภาวะผู้นำอยู่ในตัวมากบ้างน้อยบ้าง คนที่มีภาวะผู้นำสูงไม่จำเป็นต้องเป็นผู้นำเสมอไปแต่ผู้นำต้องมีภาวะผู้นำบางสถานการณ์คนที่มีความสามารถเป็นผู้นำอาจไม่มีความสามารถที่จะนำได้แค่คนที่ไม่ได้เป็นผู้นำกลับสามารถนำได้ กล่าวได้ว่า “ภาวะผู้นำ” ไม่ใช่ตัวบุคคล แต่เป็นสภาวะหรือคุณลักษณะอย่างหนึ่งมีอยู่ในตัวบุคคล ซึ่งแตกต่างจาก “ผู้นำ” ที่เป็นตัวบุคคล ภาวะผู้นำเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องมีในตัวบุคคลที่เป็นผู้นำ เพื่อให้บุคคลที่มีสภาวะทางจิตที่เข้มแข็ง สามารถเผชิญกับเหตุการณ์ต่างๆ ที่จะเข้ามากระทบกับปรากฏการณ์ องค์กร สถาบันหรือสังคมที่อยู่ภายใต้การนำสามารถใช้พลังบางอย่าง ความเหมาะสมเปลี่ยนแปลงเรื่องที่น่าให้เป็นที่ไปในทิศทางที่ต้องการ โดยได้รับการยอมรับจากผู้ที่อยู่ภายใต้การนำ^{๑๙}

ภาวะผู้นำมีความสำคัญต่อกระบวนการพัฒนาอย่างมาก ดังนี้

๑) คนที่มีภาวะผู้นำจะเป็นบุคคลที่สามารถมองหาแนวทางที่จะจัดการกับภารกิจต่างๆ ได้ และใช้พลังในการผลักดันให้ภารกิจเคลื่อนไปข้างหน้าได้

๒) คนที่มีภาวะผู้นำจะเป็นคนกล้าแสดงออกถึงความคิดเห็นของตนเอง สามารถยอมรับความแตกต่างทางความคิดเห็นได้ ตระหนักถึงศักดิ์ศรีของตนเอง และเคารพในศักดิ์ศรีของคนอื่น เชื่อมมั่นในศักยภาพของตนเองและยอมรับในศักยภาพของคนอื่น

๓) ภาวะผู้นำที่มีอยู่ในตัวของบุคคลจะทำให้บุคคลรู้จักคิดวิเคราะห์ หาเหตุผล ตัดสินใจเลือกทางออกได้อย่างเหมาะสม ไม่ทำให้ความขัดแย้งลุกลามขยายไป

๔) การพบปะระหว่างคนที่มีภาวะผู้นำมักจะมีการเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพราะบุคคลแต่ละคนต่างก็มีประสบการณ์ ความรู้ ความคิดแตกต่างกันไป เมื่อมีการนำมาแลกเปลี่ยนกัน

^{๑๘} พิมใจ โอภาณุรักษธรรม, ภาวะผู้นำ, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๕๔๒), หน้า ๒๒.

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓.

ก็ทำให้ทุกคนมีความรู้เพิ่มขึ้น และความคิดที่นำมาแลกเปลี่ยนกันบ่อยครั้งก็นำไปสู่การได้แนวคิดใหม่ ๆ พัฒนาขึ้นมาเป็นความรู้ใหม่ ๆ

๕) การตระหนักในภาวะผู้นำที่มีอยู่ในตัวบุคคล ทำให้มองเห็นคุณลักษณะที่เป็นภาวะผู้นำในตัวบุคคล ได้ชัดเจนขึ้นและการยอมรับในภาวะผู้นำที่มีอยู่ในบุคคลที่หลากหลาย^{๒๐}

แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำมีวิวัฒนาการมาตั้งแต่การมองว่าผู้นำที่ดีจะเกิดมาพร้อมกับการเป็นผู้นำเลย ต่อมาก็เห็นว่าผู้นำจะต้องเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายผู้นำที่ดีจะต้องมีพฤติกรรมที่ดี ผู้นำที่ดีต้องมีภาวะผู้นำตามสถานการณ์ มีรูปแบบภาวะผู้นำที่อธิบายถึงวิธีที่ผู้นำประพฤติปฏิบัติด้วย ซึ่งเป็นการมองภาวะผู้นำในแง่ที่ว่าไม่มีผู้นำที่ดีที่สุดไม่ว่าจะเป็นรูปแบบหรือทฤษฎีที่สามารถใช้ได้ ในทุกสถานการณ์และมองว่าผู้นำที่ดีจะต้องสามารถปรับวิธีการนำให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในยุคนั้น ปัจจุบัน กระบวนทัศน์เกี่ยวกับผู้นำเปลี่ยนไป กล่าวคือ ไม่ได้มองที่คุณลักษณะพิเศษและความเชี่ยวชาญส่วนบุคคลของผู้นำเป็นรายคนแต่หันมามองที่การสร้างภาวะผู้นำร่วมและการแสดงบทบาทที่เอื้อต่อการทำให้เกิดภาวะผู้นำร่วมของคนในกลุ่ม ชุมชนของตนภารกิจของผู้นำจึงไม่อาจใช้วงจรบริหารแบบดั้งเดิมได้อีกต่อไป ภารกิจของผู้นำสมัยใหม่มีความยากและซับซ้อนขึ้นและมุ่งเน้นที่การจัดการแบบเสริมสร้างพลังหรือปลดปล่อยพลังของสมาชิกมากกว่าการควบคุมและสั่งการ

แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำชุมชน ภาวะผู้นำ สามารถสร้าง ได้เหมือนกับทักษะอื่น ๆ คุณสมบัตินี้ของผู้นำชุมชนที่สามารถเป็นแกนนำในการสร้างและพัฒนาภาวะผู้นำร่วมของชุมชนที่จะเอื้อต่อการพัฒนาชุมชนซึ่งควรสร้างและพัฒนาให้เกิดขึ้น ได้แก่

๑) ความสามารถในการพัฒนาและจูงใจคนในชุมชน

๒) ความสามารถในการนำการสนทนาและแก้ไขปัญหาขององค์กรดำเนินกิจกรรมพัฒนา

๓) ความสามารถในการมองเห็นความแตกต่างและจัดการกับความแตกต่างของความคิดเห็น

และวิธีการทำงานของสมาชิกในชุมชน

๔) ความสามารถในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง

๕) ความสามารถในการฟัง คิดวิเคราะห์

๖) ความสามารถในการกำหนดและกระจายความรับผิดชอบ

๗) ความสามารถในการแก้ไขปัญหาและมองหาโอกาสใหม่ๆ ทางเลือกใหม่ๆ

๘) ความสามารถในการกำหนดวิสัยทัศน์

^{๒๐}วาสนา สุขประเสริฐ, “ภาวะผู้นำของผู้บริหารสตรี โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงาน การประถมศึกษาจังหวัดยโสธร”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี), ๒๕๔๗, หน้า ๑๒.

๘) ความมุ่งมั่นและจิตสำนึกสาธารณะ ^{๒๑}
 แนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำทำได้ ดังนี้

๑) ระบุคุณสมบัติและความสามารถที่เหมาะสมของผู้นำชุมชนที่ต้องการให้เป็นแกนนำในการจัดระเบียบชุมชนและการพัฒนา ซึ่งอาจเป็นคุณสมบัติ ๘ ประการข้างต้นหรือแตกต่างกันไปตามความเหมาะสมกับสภาพทางกายภาพ สังคม และเป้าหมายของแต่ละพื้นที่

๒) สรรหาผู้นำชุมชนตามคุณสมบัติที่ต้องการซึ่งควรให้สมาชิกของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการสรรหาเพราะบุคคลคนนี้หรือกลุ่มนี้จะเป็นผู้นำของชุมชนไม่ใช่ของหน่วยงานจัดระเบียบชุมชนจากภายนอก

๓) กำหนดแนวทางการพัฒนาผู้นำที่เหมาะสม โดยโครงการพัฒนาผู้นำดังกล่าวจะต้องมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ควรกระตุ้นให้ผู้ที่ผ่านการสรรหามีความอยากจะทำพัฒนาตนเอง

๔) ทำการพัฒนาความสามารถด้านผู้นำในตัวบุคคลอย่างแท้จริง ใช้เครื่องมือและวิธีการต่างๆ ในการทำให้บุคคลนั้นได้เกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริงและเห็นผล ขอเสนอให้บุคคลที่ผ่านการสรรหาได้ผ่านกระบวนการพัฒนา ดังนี้

๔.๑) ได้มีโอกาสหรือมีส่วนร่วมในงานหรือโครงการพิเศษนอกเหนือจากงานประจำ เพื่อให้ได้มีโอกาสในการเรียนรู้และรู้จักกับงานหรือบุคคลใหม่ ๆ นอกเหนือจากคนในชุมชน และนักจัดระเบียบชุมชนและการพัฒนา

๔.๒) มีการมอบงานใหม่ ๆ ให้ทำเพื่อให้เกิดมุมมองใหม่ๆ ในการทำงาน

๔.๓) ให้ได้มีโอกาสเข้าไปสอนงานหรือเป็นที่เลี้ยงให้กับคนอื่นนั้นเป็นโอกาสอันดีที่ได้กลับมาทบทวนในสิ่งที่ตัวเองกำลังทำอยู่รวมทั้งเพื่อเป็นการยืนยันว่าตนเองมีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนั้นจริงๆ

๔.๔) ได้รับการสอนงานจากผู้นำชุมชน ที่มีประสบการณ์ไม่ว่าจะเป็นลักษณะ กลุ่มหรือเดี่ยว

๔.๕) ได้มีโอกาสเข้าร่วมโครงการอบรมหรือกิจกรรมการพัฒนาตนเองที่ภายนอกจัด ^{๒๒}

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน.

^{๒๒} พิมใจ โอบานุรักษ์ธรรม, ภาวะผู้นำ, อ้างแล้ว, หน้า ๒๔.

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชน

การศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษา ได้ศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลคงครั่งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ว่าการเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนมีความเข้มแข็งขององค์กรภายในชุมชน ดังนั้น การที่จะสรุปว่าชุมชนมีความเข้มแข็งหรือไม่นั้น ต้องอาศัยทำความเข้าใจกับความหมายชุมชน องค์กรชุมชน และลักษณะความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อที่จะชี้ได้ว่า ชุมชนมีความเข้มแข็ง

๒.๓.๑. แนวคิดเรื่องชุมชนเข้มแข็ง

แนวคิดชุมชนเข้มแข็งนั้นมีมานานแล้ว มีการกล่าวถึงกันใน ๓ กระแสสำคัญ คือ ชุมชนในกระแสวัฒนธรรมชุมชน ในกระแสเศรษฐกิจชุมชน และกระแสประชาสังคม ดังนี้

๑) ชุมชนเข้มแข็งในกระแสวัฒนธรรมชุมชนชุมชนเข้มแข็ง

ในกระแสวัฒนธรรมชุมชนมีความคิดว่า ชุมชนในอดีต มีความเป็นชุมชนหรือเป็นชุมชนเข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเอง แต่ถูกผลกระทบจากการพัฒนาตามภาวะทันสมัย จนสูญเสียความเป็นชุมชนไป อย่างไรก็ตามลักษณะของชุมชนไทยมีการเกาะเกี่ยวผูกพันกันทางจิตใจหากมีการฟื้นฟูวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นและสร้างเอกลักษณ์ให้ดำรงอยู่จะเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้กลับคืนมาได้ซึ่งมิใช่เป็นการถอยหลังกลับไปหาอดีต แต่เป็นการฟื้นฟูความเอื้ออาทร ความผูกพัน และดำรงความเป็นชุมชนไว้โดยผสมผสานกับวัฒนธรรมภายนอกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วไม่ปล่อยให้ถูกระแสการเปลี่ยนแปลงพัดพาไปจนชุมชนล่มสลายเพราะแนวคิดในกระแสวัฒนธรรมชุมชนเห็นว่า การพัฒนาไม่จำเป็นต้องทำให้ความเป็นชุมชนแตกสลายไป แต่ต้องพัฒนาไปโดยฟื้นฟูจากลักษณะเดิมที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ความรักกันฉันพี่น้อง แบ่งปันช่วยเหลือไม่เอาเปรียบข่มเหงกัน มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และทำให้ความขัดแย้งต่างๆ ที่มีอยู่ถูกทอนลงไป แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของประชาธิปไตยที่เน้นราษฎรธรรมดา ชุมชนหมู่บ้าน และการโยงหมู่บ้านเข้าด้วยกัน เน้นการจัดองค์กรเล็ก ๆ ของประชาชนเหล่านี้ ชุมชนจึงต้องรองรับอำนาจรัฐได้เป็นประชาธิปไตยของราษฎรธรรมดาจริง ๆ ซึ่งความสำเร็จน่าจะมี ๓ ประการ คือ

๑.๑) เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ การรักษาชุมชนไว้ได้นั้นจะต้องฟื้นฟูและพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนให้ชาวบ้านพึ่งตนเองได้ ผลผลิตให้มีกินมีใช้ เหลือแล้วจึงขาย ซึ่งในอดีตชุมชนหมู่บ้านเคยมีเสถียรภาพเพราะมีทรัพยากรสมบูรณ์ เมื่อชุมชนอยู่ได้ก็เชื่อมโยงค้ำช่วยกันขณะเดียวกันเนื่องจากปัจจุบันทรัพยากรในชุมชนมีจำกัด จึงจำเป็นที่จะต้องใช้เทคโนโลยีในการเพิ่มผลิตภาพของทรัพยากร แต่ต้องเป็นเทคโนโลยีที่ชาวบ้านรับได้ และควบคุมได้ เป็นการประสานวัฒนธรรมชุมชนกับวัฒนธรรมสากลซึ่งเป็นเงื่อนไขทางวัฒนธรรม

๑.๒) ทางการเมือง คือ การปลูกจิตสำนึกให้ชาวบ้านรวมพลังกันกระทำการต่าง ๆ ด้วยตนเอง แม้ว่าวัฒนธรรมชุมชนยังดำรงอยู่แต่อาจปรากฏเพียงรูปพิธีกรรมมากกว่าจะเป็นอุดมการณ์ การรื้อฟื้นจิตสำนึกทำให้จิตสำนึกแจ่มชัดจะทำให้ชาวบ้านรวมพลังกันต่อสู้แม่ฐานเศรษฐกิจอาจจะเสียหายไปบ้าง จิตสำนึกแห่งความเป็นชุมชน ก็สามารถที่จะมีพลังและสร้างชุมชนขึ้นมาใหม่ได้เพียงแต่รูปแบบภายนอกอาจแตกต่างไปจากเดิม การค้นหาจิตสำนึกในประวัติศาสตร์แห่งชุมชน และการนำมาถ่ายทอดใหม่ให้คนรุ่นปัจจุบันและเยาวชนจึงมีความสำคัญมากเนื่องจากหน้าที่ในการค้นหาและถ่ายทอดนี้เป็นของปัญญาชน ความสำเร็จของการขจิตสำนึกของชาวบ้านให้แจ่มชัด จึงขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างปัญญาชนกับชาวบ้านอย่างมากและที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการร่วมมือกับชนชั้นอื่นเพื่อจัดตั้งองค์เพื่อต่อรองกับรัฐและนายทุนเรียกร้องให้มีการปฏิรูปที่ดินและให้รัฐจัดสรรงบประมาณให้การพัฒนาชนบทมากขึ้นในการขจิตสำนึกขอชาวบ้านนอกเหนือจากการทำให้ชาวบ้านมีความสำนึกแจ่มชัดในวัฒนธรรมชุมชนแล้ว ชาวบ้านควรรับรู้ปัญหาของเขา ในบริบทของประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย รู้เรื่องการเมืองและสังคมนอกหมู่บ้าน ตลอดจนการรับรู้การเอารัดเอาเปรียบ ที่รัฐและระบบทุนนิยมได้กระทำต่อหมู่บ้าน ทั้งนี้จากแง่มุมของชาวบ้านและชุมชน

๑.๓) ทางวัฒนธรรม คือ นอกจากการค้นหาวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อนำมาเป็นสาระของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนแล้วการประสานแนวคิดกับศาสนาก็เป็นสิ่งจำเป็นเพราะที่ผ่านมาศาสนาพุทธและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องยังอยู่ห่างจากวัฒนธรรมชุมชน แต่เกี่ยวข้องกับรัฐและผู้ปรารถนาจะหลุดพ้นมากกว่าจะเกี่ยวข้องกับชีวิตของคนธรรมดาจึงพยายามที่จะผลักดันให้พุทธจักรช่วยทำให้แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนประสบผลสำเร็จ ได้มากขึ้น^{๒๓}

อย่างไรก็ตามความเข้มแข็งของชุมชนในกระแสวัฒนธรรมชุมชนในประเทศไทยได้ก่อตัวขึ้นจากนักพัฒนาเอกชนได้เข้าไปฝังตัวอยู่ในหมู่บ้านในช่วงหลัง พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นต้นมาและเรียกร้องให้มีการรื้อฟื้นคุณค่าและความดีงามในวัฒนธรรมแบบเดิมให้กลับคืนมาและยังเรียกร้องให้ชนชั้นกลางเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมชุมชนดั้งเดิมที่ดีงามของชาวบ้าน เพื่อเป็นการคืนพื้นที่ทางวัฒนธรรมให้ชาวบ้านอีกด้วยและนี่คือการนำไปสู่แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนอันเป็นที่รู้จักกันดีในปัจจุบัน โดยที่นักวิชาการในแนววัฒนธรรมนิยมมักจะมองว่า ชาวบ้านได้สูญเสีย อำนาจในการจัดการชุมชนของตนไปให้กับรัฐและระบบทุนนิยมซึ่งรัฐ โดยตัวแทนในระดับอำเภอจนถึงหมู่บ้าน ได้เข้าไปแย่งอำนาจในการจัดการ โดยอ้างมีประสิทธิภาพมากกว่า และเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั่วประเทศภายใต้กรอบการพัฒนาซึ่งรัฐเป็นผู้กำหนดเพียงฝ่ายเดียวและผลจากการจัดการของรัฐที่เน้นการพัฒนาให้เป็นอุตสาหกรรม ในช่วงที่ผ่านมา

^{๒๓}ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, บ้านกับเมือง, (กรุงเทพมหานคร : โครงการส่งเสริมสถาบันหมู่บ้านร่วมกับศูนย์วัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาหมู่บ้านอีสานและสร้างสรรค์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๕๔-๒๐๔.

ทำให้มีการดูทรัพยากรทั้งวัตถุดิบและแรงงานออกจากชนบทไปสู่เมือง ดังนั้นการจัดการแบบดั้งเดิมของชาวบ้านที่มีความสามารถในการรวบรวมตัวกัน ต้องสั้นคลอน บ่อยครั้งที่ชุมชนเหลือแต่คนชราและเด็กยากแก่การรวมตัวกันเพื่อปฏิบัติกิจกรรมตามแบบอย่างที่เคยปฏิบัติมา^{๒๔}

สรุป แนวคิดความเข้มแข็งชุมชนในกระแสวัฒนธรรมชุมชน มีความเชื่อมั่นในภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมของชุมชนว่าเป็นสิ่งที่ทำให้ชุมชนไทยดำรงอยู่ได้ ดังนั้นการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ต้องมีการฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชนดั้งเดิมของชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยจิตสำนึกเห็นคุณค่าของคนในชุมชน มีความร่วมมือกันของคนในชุมชน และมีการสานต่อเชื่อมโยงนำเอาสิ่งดี ๆ ของวัฒนธรรมภายนอกมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนด้วย

๒) ชุมชนเข้มแข็งในกระแสเศรษฐกิจชุมชน

แนวคิดในกระแสเศรษฐกิจชุมชน มีความใกล้เคียงกับแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งแนวคิดนี้เชื่อว่า เศรษฐกิจของประเทศจะฟื้นตัวและดำรงต่อไปแบบยั่งยืน ได้ด้วยการเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนให้ชุมชนมีความมั่นคงยั่งยืน โดยอาศัยระบบการผลิตเพื่อการอุปโภค บริโภค ให้พอเพียงแก่ครอบครัวและชุมชนก่อนเมื่อมีส่วนเหลือแล้วจึงนำไปจำหน่ายและมีการรวมตัวกัน เพื่อจัดการกับผลผลิตส่วนเกินเหล่านี้ เพื่อให้เกิดอำนาจต่อรองกับภายนอก ทั้งนี้ หากมีการรวมตัวและมีการเชื่อมโยงแลกเปลี่ยนส่วนเกินซึ่งกันและกันแล้วจะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น แนวคิดดังกล่าวเกิดขึ้นชัดเจนในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจ พ.ศ. ๒๕๔๑ ทำให้มีความคิดเพื่อหาทางออกที่สำคัญ ๒ กระแส คือ กระแสทฤษฎีเศรษฐศาสตร์โลกาภิวัตน์ เป็นเศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่เน้นการค้าการลงทุน และการบริการระหว่างประเทศอย่างเสรี และกระแสทฤษฎีเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง เป็นแนวคิดและมีการปฏิบัติอยู่ในสังคมมาช้านาน แต่ไม่แพร่หลายนัก จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชดำริเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ ทำให้ความคิดเรื่องเศรษฐกิจพึ่งตนเองในชนบทได้กลายเป็นกระแสนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา โดยมีแนวคิดที่คนจำเป็นต้องกินต้องบริโภค ดังนั้นพื้นฐานสำคัญของคนคือการผลิตในขณะที่การค้าการแลกเปลี่ยนหรือการตลาดก็มีความสำคัญเช่นเดียวกันแต่สำคัญเป็นอันดับถัดมา ดังนั้นก่อนที่ปล่อยให้เกษตรกรผู้ผลิตพึ่งตนเองให้ได้ชุมชนก็ต้องพึ่งตนเองได้และในท้ายที่สุดสังคมและประเทศจึงจะพึ่งตนเองได้ ดังนี้

๒.๑) การทำการเกษตรแบบพึ่งตนเอง การทำการเกษตรแบบผสมผสาน โดยการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ และทอผ้าเอง เป็นรูปแบบพื้นฐานที่สุด โดยคำนึงถึงสภาพภูมิศาสตร์และทรัพยากรท้องถิ่นที่เป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่นควบคู่กันไป การพึ่งพาตนเองจึงไม่อาจพึ่งได้ทั้งหมดดังพระราชดำริ

^{๒๔}สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, วิวัฒนาการของประชาสังคมในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๐.

ในหลวงที่ว่าในตอนเริ่มต้นไม่จำเป็นต้องพึ่งพาตนเองให้ ได้ร้อยเปอร์เซ็นต์ เกษตรกรอาจเริ่มต้นพึ่งตนเอง จากสิบเปอร์เซ็นต์ เป็นยี่สิบเปอร์เซ็นต์ แล้วค่อย ๆ ยกระดับขึ้นไปเรื่อย ๆ ก็ได้

๒.๒) ไม่ปฏิเสธเรื่องการค้าและการแลกเปลี่ยนในตลาด โดยมีความเห็นว่าหากเกษตรกร สามารถทำการผลิตข้าว ปลูกอาหาร ไร่กินในครอบครัวอย่างพอเพียง เกษตรกรจะเป็นฝ่ายกำหนดต่อ ตลาดว่า จะนำผลผลิตส่วนที่เหลือจากการบริโภคออกขายในตลาดอย่างไร ผลผลิตส่วนเกินทั้งหมด ที่ออกสู่ตลาดคือ กำไรของเกษตรกร โดยนัยนี้เกษตรกรจะกลายเป็นผู้กำหนด หรือตัวกระทำต่อตลาด ไม่ใช่ตลาดเป็นตัวกำหนดหรือตัวกระทำต่อเกษตรกรดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

๒.๓) เน้นการรวมกลุ่มชาวบ้าน ในระดับชุมชนหมู่บ้านและ/หรือตำบลแบบเป็นทั้ง เจ้าของทุนและหรือผู้ประกอบการทางเศรษฐกิจเอง โดยวัตถุประสงค์ แรงงาน ทักษะ ทุน และยุทธศาสตร์ ทางธุรกิจ จะต้องอยู่ภายใต้การตัดสินใจของสมาชิกในชุมชน รัฐบาลเป็นเพียงผู้ให้การสนับสนุนทางด้าน ข่าวดสารข้อมูลความรู้ในด้านการบริหารจัดการ การสนับสนุนการทำวิจัยเพื่อการพัฒนาผลผลิต และเทคโนโลยีการผลิตตลอดจนปรับปรุงกฎหมายต่างๆ เพื่อให้ธุรกิจของชุมชนมีอนาคต

๒.๔) เศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชุมชนใช้คุณธรรม วัฒนธรรมดั้งเดิมของไทยเป็น แกนกลางในการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สัจจะ การทำความดี ความมีเมตตา การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การมี ความสมานฉันท์ คือ คนมีช่วยคนจน การยึดมั่นในคำสอนของพระพุทธเจ้า ฯลฯ ซึ่งเป็นทั้งการประพฤติ ทางด้านสังคมและเป็นมติการทำธุรกิจของชุมชนในเวลาเดียวกันด้วย

๒.๕) มีการประสานเชื่อมกัน ระหว่างเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง กับระบบเศรษฐกิจเพื่อ การส่งออก โดยปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางการค้า จากเดิมที่มีความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกรกับ พ่อค้าแบบปัจเจกบุคคล เป็นความสัมพันธ์แบบกลุ่ม/องค์กรชุมชนกับปัจเจกบุคคลแทน การที่ชุมชน สามารถสร้างเครือข่ายได้กว้างขวางมากเพียงใดก็จะทำให้อาณาจักรทางธุรกิจและอำนาจต่อรองของ ธุรกิจในระบบเศรษฐกิจตลาดเพิ่มมากขึ้นเพียงนั้น ^{๒๕}

การสร้างชุมชนเข้มแข็งในกระแสเศรษฐกิจชุมชนนั้น กระทรวงมหาดไทยซึ่งมีความเห็น ว่า ความเข้มแข็งของชุมชนเป็นความอยู่รอดปลอดภัยของสังคมไทย จึงกำหนดให้เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง เป็นยุทธศาสตร์สำคัญเร่งด่วนจะต้องดำเนินการขยายผลให้เกิดขึ้นทุกหมู่บ้าน ตำบล และท้องถิ่นทั่วประเทศ มีองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นหัวใจสำคัญในการดำเนินการตามแนวทางพัฒนา ดังต่อไปนี้

๑. กลยุทธ์ ๕ ประการ

๑.๑ ยึดครอบครัวและชุมชนเป็นหลักตามแนวทางพระราชดำริ (ทฤษฎีใหม่)

^{๒๕} กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง แนวความคิดและยุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : ทรงสิทธิ์วรรณ, ๒๕๔๑), หน้า ๓๓-๔๕.

- ๑.๒ ยึดการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ
- ๑.๓ ยึดการรวมกลุ่มเป็นเครือข่าย
- ๑.๔ ยึดการส่งเสริมการตลาดชุมชน
- ๑.๕ ยึดการจัดเวทีชาวบ้านเป็นหลักแบบ“คิดเอง ทำเอง”

๒. แนวทางปฏิบัติ ๕ มาตรการ

- ๒.๑ สนับสนุนการดำเนินการเรื่องการเกษตรผสมผสาน (ทฤษฎีใหม่) และการเกษตรยั่งยืน
- ๒.๒ สนับสนุนการดำเนินการเรื่องการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน
- ๒.๓ สนับสนุนการดำเนินการระดมทุน หรือจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นเงินทุนหมุนเวียนและพัฒนาไปสู่องค์กรการเงินในที่สุด
- ๒.๔ สนับสนุนการดำเนินการเรื่องการพัฒนากลุ่มอาชีพ การปลูกพืชสมุนไพรและแพทยแผนไทย การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร และการพัฒนาชุมชนโบราณเพื่อประโยชน์ต่อเศรษฐกิจชุมชนและอนุรักษ์ด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี
- ๒.๕ สนับสนุนการดำเนินการเรื่องการทำฝักรักษาขององค์กรชุมชน
- ๒.๖ สนับสนุนการดำเนินการเรื่องการจัดลานค้าชุมชนและตลาดนัดชุมชน
- ๒.๗ สนับสนุนการดำเนินการเรื่องการพัฒนาเครือข่ายร้านค้าชุมชน
- ๒.๘ สนับสนุนการดำเนินการเรื่องประชาสัมพันธ์
- ๒.๙ สนับสนุนการดำเนินการเรื่องจัดตั้งศูนย์บริการเบ็ดเสร็จด้านการเกษตร ^{๒๖}

สรุป ชุมชนเข้มแข็งในกระแสเศรษฐกิจชุมชน เป็นแนวคิดในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง โดยการค้นหาทรัพยากรและศักยภาพการผลิตของชุมชน เพื่อทำการผลิตทางการเกษตรสำหรับอุปโภคและบริโภคภายในชุมชนให้พอเพียงก่อนเมื่อเหลือแล้วจึงนำไปขายต่างจากระบบการผลิตส่วนใหญ่ในปัจจุบันที่มุ่งผลิตเพื่อจำหน่ายแล้วนำเงินไปจับจ่ายใช้สอย นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับการรวมตัวกันของคนในชุมชนเป็นกลุ่มและหรือองค์กรในชุมชน เพื่อเป็นศูนย์รวมในการรวบรวมและจัดการกับผลผลิตส่วนเกิน โดยมีการเชื่อมโยงกับชุมชนภายนอก ในการแลกเปลี่ยนผลผลิตส่วนเกินระหว่างชุมชน และเพื่ออำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจด้วย

^{๒๖} คณะที่ปรึกษาฝ่ายเศรษฐกิจรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย, “เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง”, กรุงเทพมหานคร : กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๔๑, (อัคราณา).

๓. ชุมชนเข้มแข็งในกระแสประชาสังคม

แนวคิดชุมชนเข้มแข็งในกระแสประชาสังคมที่มักได้ยินเสมอในปัจจุบัน คือ ประชาคมหมู่บ้านประชาคมตำบล ประชาคมอำเภอ และประชาคมจังหวัด จึงนำแนวคิดประชาสังคมที่มีผู้กล่าวไว้มาเป็นตัวอย่าง คือ ประชาสังคม เป็นกลุ่มคนมารวมตัวกันและควบคุมซึ่งกันและกันด้วยสิ่งที่อยู่นอกเหนือผลประโยชน์ส่วนตน เช่น อุดมการณ์ วัฒนธรรม ศีลธรรมร่วมกัน แต่เศรษฐกิจแบบตลาดเสรีได้ทำลายความเป็นชุมชน หรือประชาสังคม ของประเทศไทยลงเรื่อย ๆ และในสภาพสังคมที่มีความซับซ้อน การแก้ไขปัญหาต้องกระทำในหลายระดับพร้อม ๆ กันไป ดังนี้

๓.๑ ต้องพยายามพัฒนาจิตสำนึกของปัจเจกชน ให้รับผิดชอบตนเอง ยกย่องความสามารถของตนในทางศิลปะ วิทยาศาสตร์ ปรัชญา และประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ ฯลฯ รวมทั้งจริยธรรมของตนเองที่จะคำนึงถึงปัญหาของสังคมรอบข้าง ตั้งแต่ความยากจนของคนอื่น สภาพแวดล้อม ฯลฯ

๓.๒ รักษาชุมชนดั้งเดิมที่มีอยู่ เช่น ชุมชนท้องถิ่น ส่งเสริมจิตสำนึก ขอบเขตพื้นที่ดีของประชาชนไว้ และส่งเสริมการเกิดประชาคมใหม่ ๆ ที่มีอุดมคติในการสร้างสรรค์ธรรมาภิบาลวัฒนธรรม วัฒนธรรมให้มากขึ้น

๓.๓ พลังของประชาคมที่ดี จะมีส่วนช่วยลดเลาะถ่วงคุณความดีเสรีนิยมให้เป็นเสรีนิยมที่มีคุณธรรม

๓.๔ ความคิดประชาสังคม-เสรีนิยม ควรเป็นการปฏิรูปโครงสร้างสังคม คือ สนับสนุนให้เกิดวิถีของประชาคมจริง ๆ ขณะเดียวกันก็เน้น โครงสร้างอำนาจด้วยการให้ประชาคมมีอำนาจในด้านต่าง ๆ อย่างเหมาะสม

๓.๕ การประสานกระแสเสรีนิยม กับแนวคิดประชาสังคมเข้าด้วยกันโดยไม่โน้มเอียงสุดโต่งไปทางด้านใดด้านหนึ่ง ^{๒๗}

ประเวศ วะสี มีความเห็นว่าประชาสังคม คือ สังคมที่เต็มไปด้วยความเป็นชุมชน และได้เสนอแนวทางแก้ไขวิกฤติเศรษฐกิจของสังคมไทย โดยการทำให้พื้นฐานของสังคมให้เข้มแข็ง ซึ่งจะต้องมีความเข้าใจความเป็นชุมชน เพราะชุมชนเป็นรากฐานของสังคมและตามความเป็นจริงในปัจจุบัน ความเป็นชุมชนได้ถูกการพัฒนาสมัยใหม่ทำลายไปเกือบหมดสิ้นแล้วแต่เนื่องจากมนุษย์ขาดความเป็นชุมชนไม่ได้ ความเป็นชุมชนจึงกำลังเกิดขึ้นใหม่ ดังที่ปรากฏเรื่องประชาสังคม ตามหนังสือและบทความจำนวนมาก ประชาสังคม คือ สังคมที่เต็มไปด้วยความเป็นชุมชน แต่ความเป็นชุมชนในบริบทสมัยใหม่ ทำให้กลุ่มมี

^{๒๗} ธีรยุทธ บุญมี, จุดเปลี่ยนแห่งยุคสมัย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, ๒๕๓๗), หน้า ๗๖-๗๒.

ศักยภาพซึ่งจะแก้ปัญหาได้ทุกชนิด ทั้งเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การเมือง และสุขภาพ มีลักษณะดังนี้

- ๑) มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน
- ๒) มีความเอื้ออาทรต่อกัน
- ๓) มีการกระทำร่วมกัน
- ๔) มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ
- ๕) มีจิตวิญญาณของกลุ่ม ก่อให้เกิดความปิติ ความสุข และเกิดพลังอย่างมโหฬาร
- ๖) ผู้นำตามธรรมชาติ และการจัดการ^{๒๔}

สรุป ชุมชนเข้มแข็งในกระแสประชาสังคม เป็นแนวคิดที่เน้นการรวมตัวของประชาชน เพื่อเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการเรื่องต่าง ๆ ในชุมชนของตนเอง ดังนั้นประชาสังคมจึงเป็นการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งโดยอาศัยพลังที่เกิดจากการเกาะเกี่ยวกันของคนในชุมชน เพื่อปกป้อง และดำรงความเป็นชุมชนไว้เป็นการรวมตัวกันเพื่อให้ชุมชนมีอำนาจในการจัดการชุมชนเองด้วย

แนวคิดชุมชนเข้มแข็งทั้ง ๓ กระแส ได้แก่ วัฒนธรรมชุมชน เศรษฐกิจชุมชน และประชาสังคม ที่ได้เสนอมานี้ แสดงให้เห็นว่า การที่ชุมชนจะเข้มแข็งได้ จำเป็นต้องมีการรวมตัวกันของคนในชุมชน เพื่อกำหนดทิศทางของชุมชนไม่ปล่อยให้อำนาจจากภายนอกเข้ามากระทำต่อชุมชน จนชุมชนล่มสลาย

๒.๓.๒ ยุทธศาสตร์การสร้างชุมชนเข้มแข็ง

จากยุทธศาสตร์ในการพัฒนาสำหรับแผนพัฒนาประเทศฉบับที่ ๘ ที่สรุปเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ ที่เกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชนว่า ต้องพัฒนาคนและสังคม โดยเน้นการกระจายความเจริญสู่ภูมิภาค และชนบท โดยเน้นการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและเศรษฐกิจชุมชนจากข้อความดังกล่าวจะเห็นได้ว่าเป็นการสนับสนุนเรื่องความเป็นชุมชนหรือองค์กรชุมชนเป็นสำคัญในการพัฒนา

สุรวุฒิ ปัดโรสง ได้ให้ความหมายของความเข้มแข็งของชุมชน ในมิติเชิงคุณสมบัตินี้ จำนวน ๘ มิติ ดังนี้

๑. สามารถพึ่งตนเองได้ คือ สามารถทำอะไรได้ด้วยตนเอง และนอกเหนือจากนี้ยังสามารถที่จะปรับเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย เป็นชุมชนที่สามารถปรับตัวแก้ปัญหาได้อย่างต่อเนื่อง

๒. เป็นชุมชนที่สามารถเรียนรู้ ถ่ายทอดประสบการณ์และปรับตัวจนสามารถแก้ปัญหาของชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง

^{๒๔} ประเวศ วะสี, ประชาคมตำบล, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒-๑๖.

๓. ชุมชนที่เข้มแข็งต้องสามารถพึ่งตนเองได้ อันเป็นลักษณะที่ชุมชนสามารถดำเนินหรือจัดการตนเองได้ ไม่ต้องรอหรืออาศัยนอกชุมชน สามารถคิด สามารถวางแผน หรือกำหนดการดำเนินการหรือจัดการชีวิตชุมชน โดยคนในชุมชน และเพื่อชุมชนได้ การจัดการตนเองได้นี้เป็นศักยภาพของชุมชน ไม่ต้องรอรับความช่วยเหลือจากที่อื่น ไม่ว่าจะจากรัฐหรือจากเอกชนอื่นใด

๔. เป็นชุมชนที่อยู่ในระดับพออยู่พอกินอย่างพอเพียง อันเป็นชุมชนที่สามารถผลิตเองได้ มีเทคโนโลยีของตนเอง และสามารถใช้ได้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมการผลิต เพื่อกินเพื่อใช้หากเหลือก็นำไปขายต้องไม่เป็นหนี้และไม่มีการผ่อนดอกเบี้ย

๕. มีวัฒนธรรมเป็นรากฐานของชุมชน หมายความว่า วัฒนธรรมเป็นทุนของชีวิตในชุมชน ที่มีกระบวนการผลิตขึ้นมาเพื่อใช้เป็นอุปกรณ์สำหรับการอยู่รอดและดำรงอยู่ของชุมชนอย่างมีคุณธรรม ซึ่งจะมีสถาบันทางสังคมเป็นผู้ผลิตซ้ำหรือดำเนินการตามหน้าที่ คือ วัดและโรงเรียนและครอบครัวในชุมชนนั่นเอง

๖. มีอำนาจเพียงพอที่จะปะทะกับคนอื่น หรือนอกชุมชน ไม่มีการเสียเปรียบนั้นคือความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับชุมชนอื่นและกับรัฐและชุมชนต้องมีอำนาจในการต่อรองและต่อต้านหรือคัดค้านอิทธิพลอำนาจนอกชุมชน ทั้งเพื่อรักษาผลประโยชน์ หรือวัตถุประสงค์ร่วมกัน ของชุมชนไว้

๗. ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนอย่างมีจิตสำนึกร่วมกัน ไม่แปลกแยกเป็นการมีส่วนร่วมที่ยืนอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมชุมชนอันเป็นรากแก้วที่ยังรากลึก หรือเป็นสายโลหิตที่หล่อเลี้ยงชุมชนและเป็นสายใยที่ยึดโยงให้ชุมชนดำรงอยู่ได้และการมีส่วนร่วมนี้ออกจากการร่วม โดยอาศัยความสัมพันธ์ที่ยืนบนรากฐานของวัฒนธรรม ความเป็นเครือญาติ อันเป็นความสัมพันธ์ในแนวราบแล้วยังต้องอาศัยผู้นำที่เข้มแข็ง มีศีลธรรม และมีความสามารถพิเศษมีฉะนั้นแล้วคนในชุมชนจะรู้สึกเปล่าเปลี่ยว

๘. มีทรัพยากรทั้งทางธรรมชาติและคนซึ่งมีคุณภาพ สามารถจัดการกับทรัพยากรได้ด้วยตนเองอย่างมีประสิทธิภาพนั่นคือ มีอำนาจ มีสิทธิในการเข้าถึงและใช้ได้และต้องมีกระบวนการจัดการอย่างมีทักษะ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ได้รับการถ่ายทอดสะสมกันมาเป็นเวลายาวนานในเชิงของภูมิปัญญาท้องถิ่น^{๒๕}

ในการประชุมระดมความคิดเห็นของคณะกรรมการนโยบายสังคมแห่งชาติ ได้พิจารณากำหนดกรอบการพัฒนาสังคม แบบองค์รวม ที่เน้นการสร้างพลังเข้มแข็งของชุมชนในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นคุณภาพชีวิต จิตใจ เศรษฐกิจ การเมือง สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยเพิ่มศักยภาพและสร้างสภาพแวดล้อม

^{๒๕} สุรวุฒิ ปัดไธสง, องค์ความคิดในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๒), หน้า ๒-๓.

ให้เอื้อต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการพัฒนาตนเอง ในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจเพื่อให้ทุกคนสามารถมีส่วนร่วมผลักดันให้สังคมเป็นไปตามที่ต้องการได้ โดยมีสาระสำคัญของการพัฒนาแบบองค์รวมเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งได้แก่

๑. เป็นการพัฒนาคน เพื่อให้คนสามารถกำหนด ดำเนินการพัฒนาตนเอง ครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ

๒. เป็นการพัฒนาในทุกเรื่องพร้อมกัน ไปทั้งคน สังคม และสิ่งแวดล้อม

๓. เป็นการพัฒนาที่มีกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องร่วมกันทั้งในชุมชนและระหว่างชุมชน

๔. เป็นการพัฒนาที่ภาคีการพัฒนาต่าง ๆ ในทุกระดับมีส่วนร่วมสนับสนุนการดำเนินงานพัฒนาชุมชน

๕. เป็นการพัฒนาที่มีวิถีคิดและสำนึกว่าการพัฒนาชุมชนมีความหลากหลายมีพลวัตรและมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์เป็นสมมูลพอดีกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม^{๓๐}

๒.๓.๓ การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง

ในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งนั้น กลไกสำคัญยิ่งในการพัฒนากระบวนการของการพัฒนา ได้แก่ องค์กรชุมชนหรือองค์กรประชาชน เพราะคำว่า ชุมชน มีความหมายในเชิงกระบวนการที่มีพลวัตร กล่าวคือ ความเป็นชุมชนจะวัดหรือดูได้จากกิจกรรมหรือการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนที่รวมตัวกันว่ามีลักษณะอย่างไร นั่นคือ ถ้าเพียงการรวมตัวกันของคนในพื้นที่หนึ่งพื้นที่ใด ไม่เพียงพอที่จะกล่าวได้ว่าที่นั่นมีชุมชนหรือมีองค์กรชุมชน แต่การรวมตัวกันนั้นจะต้องพิจารณาถึงวัตถุประสงค์ กิจกรรมการมีส่วนร่วมของคนในกลุ่มหรือองค์กรนั้น ๆ ได้^{๓๑}

สัมพันธ์ เศรษฐกิจ และคณะ ได้กล่าวไว้ว่า องค์กรชุมชนเป็นระบบใหญ่ระบบหนึ่งของชุมชน องค์ประกอบที่สำคัญที่จะทำให้ชุมชนสามารถรวมตัวกันได้อย่างเหนียวแน่น มีดังนี้

๑. การมีอุดมการณ์ร่วมกัน หมายถึง การมีทัศนคติต่อ โลก ต่อสังคม ต่อชุมชนร่วมกัน

๒. การมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ร่วมกันว่า เป้าหมายที่จะเดินไปข้างหน้า นั้น องค์กรชุมชนจะทำไปเพื่ออะไร

^{๓๐} คณะกรรมการนโยบายสังคมแห่งชาติ, “เอกสารประกอบการประชุมระดมความคิดเห็นของคณะกรรมการนโยบายแห่งชาติ ครั้งที่ ๓/๒๕๔๑”, นครปฐม : คณะกรรมการนโยบายสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๑, (อัดสำเนา).

^{๓๑} กรมการพัฒนาชุมชน, “แนวปฏิบัติการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการผู้บริหาร”, พระนครศรีอยุธยา : กรมการพัฒนาชุมชน, ๒๕๔๒, (อัดสำเนา).

๓. การมีผลประโยชน์ร่วมกัน และการกระจายผลประโยชน์ อย่างเป็นธรรม และทั่วถึง
องค์กรชุมชนต้องสร้างข้อมูลให้เกิดการรับรู้อย่างชัดเจนว่าผลประโยชน์ของการรวมตัวเป็นองค์กร
คืออะไร

๔. คนเป็นองค์ประกอบสำคัญขององค์กรชุมชน โดยมีคนที่เกี่ยวข้อง คือ ผู้นำ คือผู้กุม
ความอยู่รอดของชุมชนหากผู้นำได้รับการยอมรับมีบารมีมีความสามัคคีปฏิบัติดีมีความสามารถและ
คิดถึงส่วนรวมจริงๆ ก็จะสามารถนำพาองค์กรให้ประสบผลสำเร็จ และสามารถสร้างความร่วมมือกัน
และมีส่วนร่วมในกิจกรรมทั้งในทางความคิด การวางแผน การตัดสินใจ การปฏิบัติ และการติดตาม
ประเมินผล ตลอดจนมีสิทธิที่จะได้รับผลประโยชน์จากองค์กรชาวบ้านทั่วไปที่ไม่ได้เข้าร่วมอยู่ในองค์กร
แต่ก็มีผลต่อการดำรงอยู่และความเข้มแข็งของชุมชนเพราะเป็นบุคคลที่เฝ้าดู ติดตาม วิพากษ์วิจารณ์
และพร้อมจะเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมกับองค์กร

๕. การบริหารจัดการ เป็นเงื่อนไขสำคัญ โดยเฉพาะกับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเงินและมี
คนเข้าไปเกี่ยวข้องจำเป็นต้องอาศัยการจัดการที่มีประสิทธิภาพ

๖. งบประมาณ จำเป็นที่จะต้องมีการระดมทุนทั้งภายในและภายนอก แต่ในความเป็นจริง
ควรระดมทุนจากภายในชุมชนก่อน ซึ่งขาดเหลือจึงค่อยแสวงหางบประมาณจากภายนอก ^{๓๒}

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ กล่าวว่า การกำหนดชุมชนให้เข้มแข็งอย่างมีประสิทธิภาพประกอบด้วย

๑. ต้องยึดหลักความต้องการปัญหาของประชาชน เป็นจุดเริ่มต้นของกิจกรรม หากกิจกรรม
ที่จะนำไปให้ประชาชนเป็นเรื่องใหม่ก็ต้องใช้เวลาในการกระตุ้น เร่งเร้าความสนใจให้ความรู้ ความเข้าใจ
จนประชาชนยอมรับความจำเป็น และประโยชน์ในการจัดทำกิจกรรมเหล่านั้น

๒. กิจกรรมต้องดำเนินการในลักษณะกลุ่ม เพื่อสร้างพลังกลุ่มในการรับผิดชอบร่วมกัน
สร้างสรรค์ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกลุ่มปลูกฝังทัศนคติและพฤติกรรมที่เห็นแก่ส่วนรวมทำงาน
เสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว

๓. แนวทางการพัฒนาในกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน ต้องคำนึงถึงขีดความสามารถของประชาชน
ที่จะรับดำเนินการต่อไปได้ โดยไม่ต้องพึ่งพาภายนอก โดยเฉพาะในระยะเริ่มแรก ต้องไม่ทุ่มเทในลักษณะ
ของการให้เปล่า โดยสิ้นเชิง ต้องทำให้ประชาชนเกิดความสำนึก เป็นเจ้าของกิจกรรมและสามารถทำ
ต่อไปได้เอง เมื่อการช่วยเหลือจากภายนอกสิ้นสุดลง

^{๓๒}สัมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ, การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน, (ขอนแก่น : สถาบัน
วิจัยและการพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๐), หน้า ๓๕.

๔. กิจกรรมพัฒนาที่นำเข้าไปในชุมชนต้องสอดคล้องกับสภาพสิ่งแวดล้อม ความพร้อมของชุมชน ซึ่งหมายรวมทั้งการใช้ทรัพยากรชุมชน การสอดคล้องกับขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมของชุมชน

๕. การเริ่มต้นกิจกรรมต้องอาศัยผู้นำชุมชน ซึ่งหมายถึงผู้นำตามธรรมชาติที่ชาวบ้านเคารพนับถือ ผู้นำทางศาสนา ผู้นำที่ได้รับการเลือกตั้ง เพื่อเป็นผู้บุกเบิกและชักนำชาวบ้านต่อไป ผู้นำชุมชนต้องวางแผนปฏิบัติให้กิจกรรมขยายผลประโยชน์ต่อส่วนรวมโดยเร็วที่สุด

๖. ขั้นตอนการดำเนินงานต่าง ๆ ต้องให้ประโยชน์มีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นต้น^{๓๓}

สมัคร สุพรรณรัตน์ กล่าวว่า การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง ยังเกิดจากการสร้างสังคมมนุษย์ให้มีความเข้มแข็งใน ๓ มิติ ดังนี้

มิติที่ ๑ ความเข้มแข็งในรูปของการดำรงและดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคม “สังคมควรมีความเข้มแข็งในการสร้างสังคมมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุขปราศจากการเอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน แต่เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน” กล่าวคือ สังคมมนุษย์มีความเข้มแข็งและมีภูมิปัญญาในการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากกลุ่มเอารัดเอาเปรียบ เช่น การกำหนดกฎหมาย การสร้างค่านิยมพึงประสงค์การกำหนดกฎหมาย คือ การสร้างหรือการกำหนดความมั่นคง การให้ (ทาน) การบริจาค การสร้างสมาคม มูลนิธิ

มิติที่ ๒ ความเข้มแข็งตามลักษณะความเข้มแข็งของชุมชนพิจารณาตามลักษณะของชุมชนเข้มแข็งมีดังนี้ คือ

๑. มีความเข้มแข็งในการแบ่งปันในสถานะขั้นมูลฐานของชีวิตร่วมกัน

๒. มีความเข้มแข็งของความสนใจในเรื่องต่าง ๆ คล้ายกัน มีความรู้สึกแบบเดียวกันและมีการกระทำไปตามทัศนคติซึ่งเป็นไปในทำนองเดียวกัน มีจารีตประเพณีเดียวกัน เป้าหมายและจุดหมายในการที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

๓. มีความเข้มแข็งและความสามารถดำรงชีวิตทางสังคมในด้านต่าง ๆ ได้หมด

๔. มีความเข้มแข็งในการทำกิจกรรมเพื่อบำบัดความต้องการที่จำเป็น

๕. มีความเข้มแข็งที่สามารถบรรลุถึงความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่ได้และสามารถแก้ปัญหาส่วนใหญ่ที่เกิดในชุมชนได้

๖. มีความเข้มแข็งในการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการต่าง ๆ ร่วมกันมีการใช้ประโยชน์และบริการทางสังคมร่วมกัน มีความรู้สึกต่อสังคมร่วมกัน มีความผูกพันต่อชุมชนร่วมกัน และมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น

^{๓๓}ไพรัตน์ เตชะรินทร์, การพัฒนาชนบท : ทางเลือกอื่นมีหรือไม่, (กรุงเทพมหานคร : กรมการพัฒนาชุมชน, ๒๕๒๗), หน้า ๒๓.

๑. ภายในวงจำกัดของชุมชน เช่น ในเรื่องเศรษฐกิจที่เป็นแบบเลี้ยงตนเองที่จำกัดมากกว่า สังคมนั้นวงจำกัดเหล่านั้น ย่อมมีความเข้มแข็งในการสังสรรค์ใกล้ชิดดีกว่า และความเห็นอกเห็นใจ ลึกซึ้งกว่า.

๒. มีความเข้มแข็งในความรู้สึกและทัศนคติทั้งมวลที่ผูกพัน ปัจเจกบุคคลได้รวมเข้าเป็นกลุ่ม มีความเข้มแข็งในการสังสรรค์ใกล้ชิดกัน และมีความเข้มแข็งในความเห็นอกเห็นใจกันลึกซึ้งกว่าสังคม

มิติที่ ๓. ความเข้มแข็งในรูปของความสนใจของประชาชน โดยเฉพาะความสนใจของประชาชนโดยส่วนรวมซึ่งเป็นสถาบันหรือความมีคุณค่ายั่งยืน^{๓๔}

สรุปได้ว่าการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งได้อย่างแท้จริง ต้องเกิดจากการพัฒนาความคิดความสามารถของคนในชุมชนให้หันกลับมามององค์ความรู้พื้นฐานของตนเอง เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างถูกต้อง ลึกซึ้ง และพัฒนาให้เกิดความเชี่ยวชาญแล้วนำมาผสมกับองค์ความรู้ภายนอกเพื่อที่จะสามารถปรับตัว ต่อการเปลี่ยนแปลงและสามารถหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นได้นอกจากนี้ เมื่อชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจในท้องถิ่นของตนเองอย่างดีแล้วจะส่งผลให้การเลือกทำกิจกรรมการพัฒนาชุมชนมีความเหมาะสมกับชุมชน และสามารถที่จะตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง ทุกคนร่วมกันคิด ร่วมกันศึกษาปัญหา วิเคราะห์หาแนวทางแก้ไขปัญหาชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน จนกระทั่ง ทุกคนเกิดความภาคภูมิใจ ในวิถีชีวิตวัฒนธรรมอันดีงามของตนเอง ช่วยเหลือ เกื้อกูล เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ ซึ่งกันและกันใช้ทรัพยากรร่วมกัน เรียกว่า แบ่งกันกินแบ่งกันใช้ คนมีดูแลช่วยเหลือเพื่อนคนยาก คนยากสนับสนุนคนดี พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เกาะกลุ่มกันเผื่อระวังและหาทางร่วมกันแบบใหม่ ๆ เพื่อแก้ไขปัญหามาจากภายนอกได้อย่างรู้เท่าทันโลก

เย็นฤดี วงศ์พูน ได้เขียนบทความเรื่อง “ความเข้มแข็งของชุมชน” ในจุลสารการศึกษาเพื่อชีวิต และสังคมครบรอบ ๓๐ ปี โดยกล่าวว่า กลไกสำคัญที่ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง คือ การพัฒนาคน ด้วยการศึกษ การศึกษาตามสถานการณ์ จะแปรเปลี่ยนวิกฤติให้เป็น โอกาส ทุกบทบาทของชีวิต คือ การศึกษา หากเราได้ค้นพบศักยภาพของแกนนำในชุมชน เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้ร่วมคิด จนคิดเป็น ทำเป็น แก้ไขปัญหาของชุมชนได้ จะทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งอย่างแท้จริงสามารถอยู่รอดได้ ไม่ว่าจะประสบภาวะวิกฤติอย่างไรก็ตาม^{๓๕}

^{๓๔} สมัย สุพรรณรัตน์, “ปรัชญาและแก่นสารเกี่ยวกับการสร้างความเข้มแข็งให้กับบุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชนและสังคม”, วารสารวัฒนธรรมไทย, ปีที่ ๓๓ ฉบับที่ ๔ (มกราคม ๒๕๓๕) : ๓๓.

^{๓๕} เย็นฤดี วงศ์พูน, “ความเข้มแข็งของชุมชน”, วารสารการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม ครบรอบ ๓๐ ปี, ปีที่ ๓๐ ฉบับที่ ๑ (มกราคม ๒๕๔๓) : ๒๓.

๒.๔ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชน

๒.๔.๑ ความหมายคำว่าชุมชน

คำว่า “ชุมชน” เป็นคำที่ใช้ในภาษาอังกฤษว่า “Community” ในภาษาไทยใช้อีกคำว่า “ประชาคม” แต่ไม่ได้รับความนิยมเท่ากับคำว่า “ชุมชน” ความหมายของคำว่าชุมชนอาจจำแนกได้เป็นความหมายตามสามัญสำนึก ความหมายตามรูปศัพท์ และความหมายทางวิชาการ ดังนี้

๑) ความหมายโดยสามัญสำนึก

“โดยสามัญสำนึกแล้ว “ชุมชน” หมายถึง ครอบครัวหลาย ๆ ครอบครัวมาอยู่ร่วมกันในบริเวณเดียวกัน มีลักษณะเป็นเพื่อนบ้านกัน ซึ่งอาจเป็นญาติพี่น้องหรือไม่ก็ได้ ดังนั้น คนที่อยู่ร่วมกันในบ้านเรือนหรือครอบครัวเดียวกัน จึงไม่ใช่ชุมชนในความหมายโดยสามัญสำนึก หรือความรู้สึก คนที่อยู่ร่วมกันในบ้านหลังเดียวกันถึงจะมีอาณาบริเวณเป็นภูมิสำเนาาร่วมกันก็เรียกว่าเป็น “ครอบครัว” หรือ “ครัวเรือน” ไม่เป็น “ชุมชน” เพราะความรู้สึกที่ว่า “ชุมชน” ต้องประกอบด้วยหลาย ๆ ครัวเรือนที่อยู่ใกล้เคียงกัน ซึ่งทุกคนยอมรับว่าอยู่ร่วมในบริเวณเดียวกันนั่นเอง”^{๑๖}

๒) ความหมายโดยรูปศัพท์

“ชุมชน” เป็นคำที่บัญญัติใช้ในภาษาไทยอย่างเป็นทางการเมื่อไม่นานมานี้เองจะเห็นได้จากไม่ได้บัญญัติไว้ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๔๕๓ เพิ่งบัญญัติไว้ครั้งแรกในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒^{๑๗} โดยให้ความหมายไว้ว่าหมายถึง หมู่ชน กลุ่มคนที่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็กอาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่ง พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๔^{๑๘} ได้อธิบายไว้ว่า “ชุมชน” เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ประชาคม” หมายถึง

๒.๑) กลุ่มย่อยที่มีลักษณะหลายประการเหมือนกับลักษณะสังคม แต่มีขนาดเล็กกว่า และมีความสนใจร่วมที่ประสานกันในวงแคบว่า ชุมชน หมายถึง เขตพื้นที่ระดับของความคุ้นเคยและการติดต่อระหว่างบุคคลตลอดจนพื้นฐานความยึดเหนี่ยวเฉพาะบางอย่างที่ทำให้ชุมชนต่างไปจากกลุ่มเพื่อนบ้านชุมชนมีลักษณะทางเศรษฐกิจเป็นแบบเลี้ยงตนเองที่จำกัดมากกว่าสังคมแต่ภายในวงจำกัด

^{๑๖} สนธยา พลศรี, ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : โอเคียนสโตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕.

^{๑๗} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, อ้างแล้ว, หน้า ๒๗๒.

^{๑๘} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ศัพท์สังคม อังกฤษ-ไทย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทรุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๕๗๗) จำกัด, ๒๕๒๔), หน้า ๗๒.

เหล่านั้นย่อมมีการสังสรรค์ใกล้ชิดกว่า และความเห็นอกเห็นใจลึกซึ้งกว่า อาจมีเฉพาะบางประการที่ผูกพันเอกภาพ เช่น เชื้อชาติ ต้นกำเนิดเดิมของชาติหรือศาสนา

๒.๒) ความรู้สึก และทัศนคติทั้งมวลที่ซึ่งผูกพันปัจเจกบุคคลให้รวมเข้าไว้เป็นกลุ่มความหมายของชุมชน โดยรูปศัพท์จึงมีลักษณะใกล้เคียงกับความหมายโดยสามัญสำนึกแต่ที่แตกต่างออกไปบ้าง คือ การเป็นสังคมขนาดเล็กและมีผลประโยชน์ร่วมกัน ส่วนคำว่า “สังคม” นั้น พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๔๕๓^{๓๘} ให้ความหมายไว้ว่า การคบค้าสมาคมกัน หมู่คนที่เจริญแล้ว คบค้าสมาคมกันหรือการพบปะ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕^{๓๙} ให้ความหมายไว้ว่า คนจำนวนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันตามระเบียบกฎเกณฑ์ โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน วงการหรือสมาคมของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เช่น สังคมชั้นสูง ดังนั้น “ชุมชน” ในความหมายโดยรูปศัพท์จึงเป็นสังคมขนาดเล็ก คือ เป็นกลุ่มคนที่มีการคบค้าสมาคมกัน มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันตามระเบียบกฎเกณฑ์และมีวัตถุประสงค์ร่วมกันถ้าหากเป็นเพียงหมู่ชนที่รวมกันอยู่อย่างหนาแน่นหรือรวมกันมาก ๆ ในบริเวณเดียวกัน โดยไม่มีการคบค้าสมาคมและไม่มีความสัมพันธ์ร่วมกันแล้วจะหมายถึงชุมนุมชน ไม่ใช่ชุมชน ดังนั้นถ้าพิจารณาจากรูปศัพท์แล้ว ครอบคลุมจึงเป็นสังคมขนาดเล็กที่สุด ก็มีลักษณะเป็นชุมชนด้วย

๓) ความหมายทางวิชาการ

นักวิชาการได้ให้ความหมายของ “ชุมชน” ไว้หลายท่าน ดังนี้

มาร์วิน อี. โอนเซน ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” องค์การทางสังคมประเภทหนึ่งประกอบด้วยพื้นที่บริเวณหนึ่งที่บรรดาสมาชิกตอบสนองความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่และแก้ไขปัญหาล้วนใหญ่ในชุมชนของตนเองได้^{๔๐}

เออร์วิน ที. แชนเดอร์ส ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” เป็นกลุ่มบุคคลหลาย ๆ กลุ่มมารวมกันในบริเวณเดียวกันภายใต้กฎหมายหรือข้อบังคับอันเดียวกันมีการสังสรรค์กัน มีความสนใจร่วมกัน มีวัฒนธรรมเดียวกันและมีพฤติกรรมเหมือน ๆ กัน^{๔๑}

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๕๐-๘๕๑.

^{๓๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๑๗.

^{๔๐} Olsen Marvin E, *The Process of Social Organization*, อ้างใน คาร์ณี สิทธิพงศ์, “ผลสัมฤทธิ์ของอิทธิบาท ๔ ในการพัฒนาชุมชน”, สารนิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๕, หน้า ๕.

^{๔๑} Sanders Irwin T, *Theories of Community Development Rural Sociology*, อ้างใน คาร์ณี สิทธิพงศ์, “ผลสัมฤทธิ์ของอิทธิบาท ๔ ในการพัฒนาชุมชน”, สารนิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๕, หน้า ๕

เดนนิส อี.พอพลิน ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มที่มีการร่วมมือกัน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน มีการสมาคมแบบเผชิญหน้ากันมีความสนิทสนมรู้จักกันเป็นอย่างดี^{๔๓}

ประสาธ หลักศิลา ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มคนพวกหนึ่งซึ่งครอบครองบริเวณที่มีอาณาเขตแน่นอน โดยถือว่าคนมีความผูกพันอยู่กับอาณาบริเวณแห่งนั้น และมีความยึดเหนี่ยวกันเป็นปึกแผ่นมั่นคง^{๔๔}

เสาวคนธ์ สุดสวาท ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” เป็นการมารวมกันอยู่เป็นกลุ่มตั้งแต่กลุ่มขนาดเล็ก เช่น หมู่บ้าน ไปจนถึงกลุ่มขนาดใหญ่ เช่น เมือง ประเทศ หรือหมายถึง อาณาบริเวณท้องถิ่นหนึ่ง ๆ ซึ่งผู้คนในท้องถิ่นนั้นมีภาษาพูดเดียวกัน มีจารีตประเพณีเดียวกัน มีความรู้สึกแบบเดียวกัน และมีพฤติกรรมไปตามเจตคติซึ่งเป็นไปในทำนองเดียวกัน^{๔๕}

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” หมายถึง องค์การทางสังคมอย่างหนึ่งที่มีอาณาเขตครอบคลุมท้องถิ่นหนึ่งที่ปวงสมาชิกสามารถบรรลุถึงความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่และสามารถแก้ปัญหาส่วนใหญ่ในชุมชนของตนเองได้^{๔๖}

ยูวัฒน์ วุฒิเมธี ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” หมายถึง พื้นที่อันเป็นที่อยู่อาศัยของคน และหมายความถึงกลุ่มของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้น โดยมีความสนใจ มีวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และจุดหมายในการที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข^{๔๗}

ประเวศ วะสี ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำอะไรร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ซึ่งรวมถึงการติดต่อสื่อสารกัน^{๔๘} จะเห็นได้ว่านักวิชาการได้ให้ความหมายของชุมชน แตกต่างกันไป โดยอาจแบ่งออกได้เป็น ๓ แนวทาง คือ

^{๔๓}Poplin Dennis E , *Communities : A Survey of Theories and Methods of Research*, อ้างใน ดารณี สิทธิพงศ์, “ผลสัมฤทธิ์ของอิทธิบาท ๔ ในการพัฒนาชุมชน”, สารนิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๙, หน้า ๕

^{๔๔}ประสาธ หลักศิลา, *ชุมชนชนบท*, (กรุงเทพมหานคร : สภาวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๑๙), หน้า ๒.

^{๔๕}เสาวคนธ์ สุดสวาท, *สังคมวิทยาชนบท*, (กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๔), หน้า ๑๑๗.

^{๔๖}สัญญา สัญญาวิวัฒน์, *การพัฒนาชุมชน*, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๖.

^{๔๗}ยูวัฒน์ วุฒิเมธี, *เอกสารประกอบการบรรยายวิชาการพัฒนาชุมชน*, (กรุงเทพมหานคร : ห.ส.น. ไทยอนุเคราะห์ไทย, ๒๕๒๕), หน้า ๓.

^{๔๘}ประเวศ วะสี, *ประชาคมตำบล*, อ้างแล้ว, หน้า ๑๓.

๑. ชุมชน หมายถึง กลุ่มทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กันตามบรรทัดฐานทางสังคม มีความผูกพันกันและมีความเป็นปึกแผ่นมั่นคง ซึ่งมีความหมายเช่นเดียวกับความหมายโดยรูปศัพท์ และอาจหมายถึงกลุ่มบุคคลที่มีสายสัมพันธ์เดียวกัน เช่น ครอบครัว เผ่าชนต่าง ๆ ด้วย

๒. ชุมชน หมายถึง พื้นที่หรือบริเวณทางภูมิศาสตร์ ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มคน เช่น ละแวกบ้าน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด เป็นต้น

๓. ชุมชน หมายถึง องค์การทางสังคมที่มีวัตถุประสงค์แน่ชัด และรวมกันในระยะเวลาดำเนินงานพอสมควรจนเกิดระบบความสัมพันธ์ และความผูกพันกันขึ้น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล พรรคการเมือง กลุ่มอาชีพต่าง ๆ เป็นต้น

จากความหมายโดยสามัญสำนึก ความหมายโดยรูปศัพท์ และความหมายทางวิชาการที่กล่าวมาแล้ว อาจจะทำให้ความหมายของชุมชนได้ว่า หมายถึง กลุ่มทางสังคมที่อยู่อาศัยร่วมกันในอาณาบริเวณเดียวกัน เช่น ครอบครัว หมู่บ้าน ตำบล หรือเรียกเป็นอย่างอื่น มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน มีการติดต่อสื่อสารและเรียนรู้ร่วมกัน มีความผูกพันและเอื้ออาทรต่อกันภายใต้บรรทัดฐานและวัฒนธรรมเดียวกัน ร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน^{๔๕}

๔) องค์ประกอบของชุมชนท้องถิ่น

พิจารณาจากความหมายหลักของชุมชนท้องถิ่น สามารถสรุปได้ว่า องค์ประกอบของชุมชนท้องถิ่น ได้แก่สิ่งต่อไปนี้

๔.๑) คนหรือประชาชนในชุมชนท้องถิ่น ได้แก่ องค์กรชุมชน องค์กรท้องถิ่น กลุ่มประชาคม ฯลฯ

๔.๒) สถาบันในชุมชนท้องถิ่น ได้แก่ วัด โรงเรียน องค์กรศาสนา ฯลฯ

๔.๓) ฝ่ายบริหารชุมชนท้องถิ่น ได้แก่ อบต. เทศบาล กำนันผู้ใหญ่บ้าน ฯลฯ

๔.๔) อาณาเขตทางภูมิศาสตร์

๔.๕) ภูมิปัญญาท้องถิ่น

๔.๖) ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ

๔.๗) ทรัพยากรชุมชนท้องถิ่น เช่น สถานที่ท่องเที่ยว ป่าไม้ แม่น้ำ ฯลฯ

๔.๘) หน่วยงานของรัฐ ได้แก่ ราชการส่วนภูมิภาค หน่วยงานรัฐจากส่วนกลาง ฯลฯ

๔.๙) ประชาสังคมนอกชุมชนท้องถิ่น ได้แก่ นักพัฒนา นักวิชาการ นักวิชาชีพ ธุรกิจ

ฯลฯ

๔.๑๐) องค์กรท้องถิ่น ได้แก่ หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ กิ่งอำเภอ จังหวัด ประเทศ

^{๔๕} สันธยา พลศรี, ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, อ่างแก้ว, หน้า ๒๑-๒๒.

๔.๑๑) องค์กรท้องถิ่นอื่น ๆ เช่น ไปรษณีย์ ธนาคาร

๔.๑๒) อื่น ๆ ^{๕๐}

นอกจากข้อสรุปที่กล่าวมาแล้วนี้ ยังมีทัศนะอื่น ๆ ที่กล่าวถึงองค์ประกอบของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งสรุปและตัดตอนมาจากหนังสือเขียนโดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์สนทยา พลศรี ชื่อทฤษฎีและหลักการ พัฒนาชุมชน

พัฒนา สุธำรงก์ ได้แบ่งองค์ประกอบของชุมชนออกเป็น ๔ ประการ คือ

- ๑) กลุ่มบุคคล
- ๒) ครอบคลุมอาณาเขตบริเวณแห่งหนึ่ง
- ๓) สภาพความเป็นอยู่คล้ายคลึงกัน
- ๔) มีผลประโยชน์และความสะดวกสบายร่วมกัน ^{๕๑}

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้แบ่งองค์ประกอบของชุมชนออกเป็น ๔ ประการ คือ

- ๑) ประชากรจำนวนหนึ่ง
- ๒) สถาบันทางสังคม
- ๓) องค์กรทางสังคม
- ๔) อาณาเขตทางภูมิศาสตร์ ^{๕๒}

ประดิษฐ์ มัชฌิมา ได้แบ่งองค์ประกอบของชุมชนออกเป็น ๕ ประการ คือ

- ๑) คน
- ๒) อาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน
- ๓) มีความรู้สึกนึกคิดและผลประโยชน์ร่วมกัน
- ๔) มีการติดต่อและไปมาหาสู่กันเป็นประจำ
- ๕) มีสถาบันทางสังคมที่ให้มีประโยชน์แก่ชุมชนได้ ^{๕๓}

^{๕๐}สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน, อ้างแล้ว, หน้า ๘.

^{๕๑}พัฒนา สุธำรงก์, อนามัยชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๗), หน้า ๑๑.

^{๕๒}สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ทฤษฎีและกลยุทธการพัฒนาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๖.

^{๕๓}ประดิษฐ์ มัชฌิมา, สังคมวิทยาชนบทและสหกรณ์, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๓), หน้า ๕๓.

สมเกียรติ ต้นสกุล ได้แบ่งองค์ประกอบของชุมชนออกเป็น ๕ ประการ คือ

- ๑) สถานที่ตั้งหรืออาณาเขต
- ๒) ประชาชนหรือพลเมือง
- ๓) ความสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคลในชุมชน
- ๔) บริการสาธารณะสุขภายในชุมชน
- ๕) การจัดระเบียบชุมชน ^{๕๔}

ไพรัช เคะชรินทร์ ได้แบ่งองค์ประกอบของชุมชนออกเป็น ๕ ประการ คือ

- ๑) คน
- ๒) ความสนใจของคนที่มีต่อเรื่องเดียวกัน
- ๓) อาณาบริเวณ
- ๔) การปฏิบัติต่อกัน
- ๕) ความสัมพันธ์ของสมาชิก ^{๕๕}

บุญช่วย ลำพอง แบ่งองค์ประกอบของชุมชนออกเป็น ๓ ประการคือ

- ๑) องค์ประกอบด้านวัตถุและทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ สถาบันต่าง ๆ วัด สถานที่ราชการ บ้านเรือน องค์การบริหารและเอกชน ตลอดจนพืช สัตว์ แร่ธาตุต่าง ๆ ดิน แม่น้ำ ลำคลอง ทะเลสาบ ภูเขา ป่าไม้ เป็นต้น
- ๒) องค์ประกอบเกี่ยวกับคน ได้แก่ จำนวนพลเมือง จำนวนครอบครัว การทำมาหากินของผู้คน ฐานะทางเศรษฐกิจ ระบบการปกครอง ตลอดจนกิจกรรมอื่น ๆ ของคนในชุมชน
- ๓) องค์ประกอบทางจิตใจ ได้แก่ ความร่วมมือ ความเชื่อ ศาสนา เจตคติ แนวความคิด ตลอดจนธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ เป็นต้น ^{๕๖}

^{๕๔} ขวัญชัย วงศ์นิติกร, “ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตหมู่บ้านจัดสรรชานเมือง ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านจัดสรรเทพประทาน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี”, วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๓๒, หน้า ๒๔.

^{๕๕} ไพรัช เคะชรินทร์, การศึกษาสภาพเศรษฐกิจและสังคมของหมู่บ้านเหมืองหม้อ ตำบลเหมืองหม้อ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ม.ป.ป.), หน้า ๖๕.

^{๕๖} บุญช่วย ลำพอง, การศึกษากับการพัฒนาชุมชน, (ปทุมธานี : วิทยาลัยครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์, ๒๕๒๔), หน้า ๕๔.

๒.๔.๒ การพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนจำเป็นอย่างยิ่งที่นักพัฒนาจะต้องมีความเข้าใจในกระบวนการทำงานและสิ่งสำคัญจะต้องเข้าใจในวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนที่เข้าไปดำเนินการ เพราะการพัฒนาชุมชนจำเป็นอย่างยิ่งที่คนในชุมชนจะต้องให้การยอมรับและสามารถผสมผสานเข้ากับสภาพสิ่งแวดล้อม ตามศักยภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชนเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป การพัฒนาชุมชนมีแนวคิดที่สำคัญ ดังนี้

๑) คนเป็นทรัพยากรที่สำคัญมากที่สุดของชุมชน ปรัชญาการพัฒนาชุมชน เชื้อมั่นในความสามารถของคน การดำรงอยู่หรือการล่มสลายของชุมชน การพัฒนาหรือเสื่อมถอยของชุมชนขึ้นอยู่กับคนในชุมชนเป็นสำคัญ การพัฒนาชุมชนจึงต้องให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา คือ พัฒนาการให้มีขีดความสามารถในการพัฒนาตนเองและชุมชนจนมีมาตรฐานในการดำรงชีวิตหรือมีคุณภาพในการชีวิตที่ดี มีความพร้อมที่จะพัฒนาชุมชนของตนเองในระดับหนึ่ง

๒) การมีส่วนร่วมของประชาชน การพัฒนาชุมชน เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบในทุก ๆ ขั้นตอน ทั้งร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมประเมินผล และร่วมรับผิดชอบ ประโยชน์ที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าการพัฒนาชุมชนเป็นของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นแนวความคิดที่สำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาชุมชน

๓) การช่วยเหลือตัวเองของชุมชน จากความเชื่อในปรัชญาเรื่องศักยภาพ และพลังความสามารถของชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงเป็นการเสริมสร้างขีดความสามารถของประชาชนและชุมชนให้สามารถที่จะพัฒนาชุมชนได้ด้วยตนเอง การขอความช่วยเหลือจากภายนอกชุมชนต้องเป็นสิ่งที่เกินความสามารถของชุมชนเท่านั้น เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ศีลธรรม และสุขภาพ

๔) การใช้ทรัพยากรในชุมชน การพัฒนาชุมชนใดผลประโยชน์ย่อมเกิดขึ้นแก่ชุมชนนั้น ดังนั้นนอกจากการพัฒนาด้วยการช่วยตนเองของคนในชุมชนแล้วต้องใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และทรัพยากรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่มีอยู่ในชุมชนไม่หวังพึ่งพาทาจากภายนอกชุมชน เพราะชุมชนอื่น ๆ ก็มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ทรัพยากรเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเช่นเดียวกันในเรื่องของการใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนาชุมชนนี้ส่วนหนึ่งรัฐบาลจะให้การสนับสนุนแต่ก็จะเป็นโครงการขนาดใหญ่ต้องใช้ทรัพยากรมากเป็นแผนและโครงการที่รัฐดำเนินการผ่านหน่วยงานราชการ ไม่ใช่เป็นแผนและโครงการพัฒนาของประชาชนในชุมชน

๕) การริเริ่มของประชาชนในชุมชน ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนเชื่อ ในสิทธิเสรีภาพของคน การพัฒนาชุมชนต้องเกิดจากความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในชุมชน โดยประชาชนเป็นผู้ริเริ่มในการจัดทำโครงการ ไม่ใช่ถูกกำหนดโดยบุคคล หรือหน่วยงานนอกชุมชน การดำเนินงาน

พัฒนาในขั้นตอนต่าง ๆ ต้องให้ประชาชนในชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบหน่วยงานอื่น ๆ ควรเป็นหน่วยที่สนับสนุนส่งเสริมเท่านั้น แนวความคิดดังกล่าวนี้จะเกิดขึ้นได้โดยวิธีให้การศึกษาแก่ชุมชนจนมีความรู้ ความสามารถ ในระดับที่เรียกว่า คิดเป็น ทำเป็น จนมีความสามารถที่จะค้นหาปัญหา วิธีการแก้ไขปัญหา และดำเนินการแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง

๖) ชีตความสามารถของชุมชนและรัฐบาล การพัฒนาชุมชนมุ่งเน้นให้การดำเนินการโดยคนและทรัพยากรในชุมชนเป็นสำคัญเพราะรัฐบาลมีขีดความสามารถจำกัดทั้งบุคลากร งบประมาณ หรือทรัพยากร ระบบการบริหารและดำเนินงานพัฒนา ส่วนประชาชนในชุมชนเองก็มีขีดจำกัดในเรื่องความไม่พร้อมของคน และทรัพยากรที่ใช้ในการพัฒนามีไม่เพียงพอ ดังนั้น การจะดำเนินงานพัฒนาชุมชนในชุมชนใดจึงต้องคำนึงถึงขีดความสามารถของชุมชนและรัฐบาล กล่าวคือ ชุมชนที่มีความพร้อมมากก็พึ่งขีดความสามารถของตนเองมาก ชุมชนที่มีความพร้อมน้อยรัฐก็เข้าไปให้ความช่วยเหลือมากขึ้น ขีดความสามารถของชุมชนและรัฐนี้จะต้องเป็นสัดส่วนและสอดคล้องซึ่งกันและกัน

๗) การร่วมมือกันระหว่างรัฐกับประชาชน การพัฒนาชุมชนจะประสบความสำเร็จได้ต้องเกิดจากความร่วมมือกันระหว่างรัฐกับประชาชน ไม่ปล่อยให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งรับผิดชอบเพียงฝ่ายเดียว เพราะทั้งรัฐบาลและประชาชนในชุมชนต่างก็มีขีดความสามารถที่จำกัดไม่สามารถดำเนินงานพัฒนาชุมชนให้มีประสิทธิภาพได้ การร่วมมือระหว่างรัฐบาลและประชาชนต้องตั้งอยู่บนปรัชญาและแนวความคิดของการพัฒนาชุมชน คือ การช่วยเหลือตนเอง การใช้ทรัพยากรในชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชน และการสนับสนุนส่งเสริมของรัฐบาลอย่างเหมาะสม นอกจากการร่วมมือระหว่างรัฐกับประชาชนในชุมชนแล้วยังสามารถขอการสนับสนุนจากภาคเอกชนและชุมชนภายนอกที่พร้อมจะให้การสนับสนุนได้อีกทางหนึ่ง

๘) การพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จ การพัฒนาชุมชนต้องดำเนินการไปพร้อม ๆ กันหลาย ๆ ด้าน จะมุ่งเพียงด้านใดด้านหนึ่งไม่ได้ เพราะกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนมีหลายกิจกรรม การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ต้องสอดคล้องกันไปไปในแนวทางเดียวกัน เพื่อการประหยัดแรงงาน งบประมาณและเวลาที่ใช้ การดำเนินงานพัฒนาชุมชนจึงต้องเกี่ยวข้องกับบุคคล หน่วยงาน และองค์กรต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ต้องใช้การประสานงานที่ดีจึงจะประสบความสำเร็จ

๙) ความสมดุลในการพัฒนา การพัฒนาชุมชนมีกิจกรรมที่ต้องดำเนินการหลายด้าน ไม่ใช่มีเพียงกิจกรรมเดียว ต้องดำเนินไปพร้อมกันทุกด้าน ไม่มุ่งในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ เพราะทุกกิจกรรมมีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิดจึงต้องคำนึงถึงความสมดุลในการพัฒนาด้วยเช่นกัน ความสมดุลระหว่างการพัฒนาคนกับสิ่งแวดล้อมความสมดุลระหว่างสิ่งที่เป็นรูปธรรมกับนามธรรม ความสมดุลระหว่างการพัฒนาร่างกายกับจิตใจของคน ความสมดุลระหว่างเพศและวัย เป็นต้น

๑๐) การศึกษาภาคชีวิต การพัฒนาชุมชนมีลักษณะเป็นการให้การศึกษาแก่ประชาชนทุกเพศ ทุกวัยอย่างต่อเนื่องกันไปตลอดชีวิต การพัฒนาชุมชนจึงมีลักษณะที่เป็นกระบวนการ เป็นวิธีการ เป็น โครงการ และเป็นขบวนการทางสังคม

๑๐.๑) การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการ (Process) คือ มีความต่อเนื่องของปฏิบัติการ ได้ต่อกันของคนที่พัฒนาชุมชนจึงต้องมีการดำเนินงานเป็นขั้นตอนต่อเนื่องกันจะขาด ขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งไม่ได้

๑๐.๒) การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการ (Method) ซึ่งนำไปสู่เป้าหมายที่วางไว้จึงต้อง กำหนดวัตถุประสงค์ และวิธีการดำเนินงานให้ชัดเจน มีความสอดคล้องกับแนวนโยบายของรัฐบาล ความต้องการของประชาชนในชุมชน และเหมาะสมกับสภาพพื้นฐานของชุมชน

๑๐.๓) การพัฒนาชุมชนเป็น โครงการ (Program) ประกอบด้วยเนื้อหา และแผนงานย่อย ที่เน้นความคิดริเริ่มของชุมชน การสนับสนุนความส่งเสริมความก้าวหน้าของคนในชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชน การสนับสนุนจากรัฐบาล และการประสานงานระหว่างบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

๑๐.๔) การพัฒนาชุมชนเป็นขบวนการทางสังคม (Social Process) ซึ่งเกี่ยวข้องกับ การแพร่ระบาดของอารมณ์อันก่อให้เกิดพฤติกรรมมีส่วนร่วมของบุคคลในชุมชน การพัฒนาชุมชน จึงต้องใช้แรงจูงใจกระตุ้นให้ประชาชนมีความตื่นตัวเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา (Movement) ไม่เฉื่อยชา หรือทอดลอย

จะเห็นได้ว่าแนวคิดของการพัฒนาชุมชนตั้งอยู่บนพื้นฐานปรัชญาการพัฒนาชุมชนที่ให้คุณ เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา โดยเป็นผู้ริเริ่ม ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมกันรับผลที่เกิดขึ้น แนวความคิด ดังกล่าวนี้ เป็นแนวทางของการกำหนดความหมายของ “การพัฒนาชุมชน” ^{๔๑}

๑) ความหมายของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนเป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลาย หน่วยงาน นักวิชาการ และนักปฏิบัติการ ด้านการพัฒนาชุมชนขององค์การระหว่างประเทศ และประเทศต่าง ๆ ได้ให้ความหมายของการพัฒนา ชุมชน ไว้อย่างมากมายซึ่งส่วนใหญ่มีความสอดคล้องและคล้ายคลึงกัน ดังนี้

๑.๑) ที่ประชุมสัมมนาของผู้เชี่ยวชาญเรื่องการบริหารและการปกครองของประเทศใน ทวีปแอฟริกา ณ มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ประเทศอังกฤษ ได้ให้ความหมายของ “การพัฒนาชุมชน” ไว้ เป็นครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ.๑๙๕๘ ว่า “การพัฒนาชุมชน” เป็นกระบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของ

^{๔๑} คารณี สิทธิพงศ์, “ผลสัมฤทธิ์ของอิทธิบาท ๔ ในการพัฒนาชุมชน”, สารนิพนธ์ศาสนศาสตร์ มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๘, หน้า ๔๒.

ประชาชนแต่ถ้าประชาชนไม่เกิดความคิดริเริ่มก็ใช้เทคนิคกระตุ้นให้เกิดความคิดริเริ่มขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้ได้รับการตอบสนองจากประชาชนด้วยความกระตือรือร้นอย่างแท้จริง

๑.๒) องค์การสหประชาชาติ ได้ให้ความหมายไว้เป็นครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ.๑๙๕๕ ว่า “การพัฒนาชุมชน” เป็นกระบวนการสร้างเสริมความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและสังคมให้แก่ชุมชนด้วยการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังและการพึ่งตนเองอย่างแท้จริง โดยความคิดริเริ่มของประชาชนในชุมชนในปีต่อมาได้ปรับปรุงให้เหมาะสมยิ่งขึ้นและเป็นที่ยอมรับทั่วไปว่า “การพัฒนาชุมชน” เป็นกระบวนการรวมกำลังระหว่างประชาชนในชุมชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล เพื่อปรับปรุงสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ ให้เจริญยิ่งขึ้นและผสมผสานเข้าเป็นชีวิตของชาติ ทำให้ประชาชนสามารถอุทิศตนเองเพื่อความก้าวหน้าของประเทศชาติได้อย่างเต็มที่

๑.๓) องค์การบริหารวิเทศกิจของประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ให้ความหมายไว้เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๕๖ ว่า “การพัฒนาชุมชน” เป็นกระบวนการแห่งการกระทำทางสังคมซึ่งประชาชนในชุมชนร่วมกันจัดวางแผนและลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง โดยกำหนดว่ากลุ่มของตนและแต่ละบุคคลมีความต้องการอย่างไร มีปัญหาอะไรร่วมกัน แล้วจัดทำแผนของกลุ่มและของแต่ละบุคคล เพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ต้องการและสามารถแก้ไขปัญหานั้น โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนนั้นให้มากที่สุดแล้วเสริมด้วยบริการและวัสดุจากองค์การหรือหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชนที่อยู่นอกชุมชน

๑.๔) นักวิชาการและนักพัฒนาชุมชนในประเทศไทย ได้ให้ความหมาย ของการพัฒนาชุมชนว่า การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการที่รัฐบาลและประชาชนในชุมชนร่วมมือกันวางแผนเพื่อปรับปรุงสร้างสรรค์ชุมชนให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และสิ่งแวดล้อม ตามความต้องการของประชาชนในชุมชน โดยอาศัยความคิดริเริ่มการพึ่งตนเองของประชาชนเป็นสำคัญ แต่ถ้าประชาชนไม่เกิดความคิดริเริ่มด้วยตนเอง รัฐบาลก็ใช้เทคนิคกระตุ้นเตือนให้เกิดความคิดริเริ่มขึ้นและถ้ามีความจำเป็นก็อาจขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานหรือองค์กรภายนอกชุมชน ได้^{๕๔}

จากความหมายที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการพัฒนาคนในชุมชนให้มีศักยภาพเพียงพอ และร่วมมือกันปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและชุมชน ตามแผนและโครงการที่กำหนดไว้โดยใช้ทั้งความสามารถของคนในชุมชนและสนับสนุนจากภายนอกชุมชน

๒) เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนมีเป้าหมายที่สำคัญ ๒ ประการ คือ การพัฒนาคนให้มีความสุข และการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งพึ่งตนเองได้ และมีความสุข ดังนี้

^{๕๔}ไพรัตน์ เตชะรินทร์, การพัฒนาชนบท : ทางเลือกอื่นมีหรือไม่, อ่างแล้ว, หน้า ๓๓.

๒.๑) การพัฒนาคนให้มีความสุข

คนมีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนมาก เพราะคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาเนื่องจากเป็นผู้มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ทั้งเป็นผู้ดำเนินงาน เป็นผู้ได้รับผลที่เกิดขึ้น และเป็นผู้ที่สืบทอดงานพัฒนาไม่ให้สิ้นสุด คนจึงเป็นเป้าหมายสุดขุด หรือเป้าหมายสูงสุด (Ultimate Goal) ของการพัฒนาชุมชน จึงต้องพัฒนาคนให้มีคุณภาพ คุณธรรม และมีความสุข โดยมีวิธี ดังต่อไปนี้

๒.๑.๑) การพัฒนาคนให้มีคุณภาพ คือ ทำให้คนมีความรู้ ความสามารถ มีทักษะในการประกอบกิจการงานให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพมีความสามารถในการประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัว มีความรู้ทางการเมืองและความรู้ที่จำเป็นในการดำรงชีวิต เกลียวฉลาดมีวิสัยทัศน์ สุขภาพดี บุคลิกภาพดี สามารถพึ่งตนเองได้ ใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้ เป็นต้น

๒.๑.๒) การพัฒนาคนให้มีคุณธรรม คือ ทำให้คนเป็นคนดีทั้งในการคิด การพูด และการประพฤติปฏิบัติอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม เช่น ละเว้นอบายมุข ขันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์สุจริต ยุติธรรม เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว เอื้ออาทรต่อผู้อื่น รู้จักความพอเพียงในสิ่งต่าง ๆ มีความอดทนสามารถยับยั้งตนเองไม่ให้ประพฤติชั่วได้ เป็นต้น

๒.๑.๓) การพัฒนาคนให้มีความสุข คือ การทำให้คนมีความสุขสงบสุข มีจิตใจดีงาม เข้มแข็งมั่นคง ผ่องใส ไม่มีความเครียด มีความสุขุมเยือกเย็น มีเมตตากรุณา รู้จักความพอเพียง รู้จักประมาณ เข้าถึงสัจธรรมของชีวิต มองโลกในแง่ดี ปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่าง ๆ ได้ เป็นต้น^{๔๕}

๒.๒) การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งพึ่งตนเองได้ และมีความสุข

การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ และมีความสุข คือ การทำให้คนในชุมชนมีจิตสำนึกร่วมกันมารวมตัวกัน ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกันในการกระทำบางอย่างด้วยความรัก และความเอื้ออาทรต่อกันภายใต้ระบบการจัดการ ให้เกิดความรู้สึกร่วมกัน เพื่อประโยชน์สาธารณะ การรวมตัวกันอาจจะเป็นกลุ่มเล็ก ๆ กระจุกกระจายกันก็ได้ แต่สามารถติดต่อสื่อสารกันได้จนกลายเป็นองค์กร (Community Organization) และมีความเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายย่อยขึ้น (Community Network) ทำให้เกิดโครงสร้างสังคมแนวใหม่ที่มีความสัมพันธ์กันในแนวราบที่เท่าเทียมกัน ซึ่งเมื่อประสานกับโครงสร้างที่มีความสัมพันธ์ในแนวตั้งด้วยความสมานฉันท์แล้วก็จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้น (Civil Community) ชุมชนที่เข้มแข็งมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

๒.๒.๑) มีจิตสำนึกชุมชน หรือเป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ คือ สมาชิกสำนึกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชน มีความตั้งใจที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบปัญหาต่าง ๆ กับบุคคลอื่นอย่างเท่าเทียมกันและ

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔.

มิตรภาพยอมรับในศักยภาพของกันและกันและยอมรับในความแตกต่างหลากหลายระหว่างสมาชิกมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหของชุมชนร่วม

๒.๒.๒) มีจิตวิญญาณชุมชน คือ การที่สมาชิกมีความจงรักภักดีต่อชุมชน เสียสละทำงานเพื่อชุมชน ห่วงเห่นชุมชน มีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกัน เช่น วัตถุประสงค์ หรือความสัมพันธ์ทางสังคมแบบต่าง ๆ ทำให้ชุมชนมีชีวิตจิตใจเหมือนเป็นสิ่งมีชีวิตอย่างหนึ่ง ความมีจิตวิญญาณชุมชน ทำให้เกิดความปิติ ความสุขอย่างล้นเหลือ และเกิดพลังอย่างมโหฬารเป็นพลังเยียวยาที่ทำให้คนและชุมชนมีความสุข จิตวิญญาณชุมชน เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นต่อเนื่องจากการมีจิตสำนึกชุมชน ซึ่งนอกจากจะทำให้ชุมชนเข้มแข็งโดยตรงแล้วยังเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้เกิดความเข้มแข็งแก่ชุมชนในด้านอื่นๆ อีกด้วย เพราะเป็นเสมือนการทำให้สมาชิกในชุมชนมีจิตใจแข็งแกร่ง มีความพร้อมที่จะร่วมพลังกันเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองต่อไป

๒.๒.๓) เป็นชุมชนเรียนรู้ คือ สมาชิกช่วยกันเรียนรู้ หรือเรียนรู้เป็นกลุ่ม มีความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา รู้ข่าวคราวในด้านต่าง ๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ซึ่งอยู่นอกชุมชน และความรู้เกี่ยวกับชุมชนที่เป็นผลมาจากการปฏิบัติ หรือประสบการณ์ที่ได้รับร่วมกัน หรือเป็นกระบวนการเรียนรู้และการตัดสินใจร่วมกัน ความรู้ที่เกิดขึ้นจึงเป็นการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน การเป็นชุมชนเรียนรู้ทำให้สมาชิกมีการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินงานพัฒนาชุมชนร่วมกัน เพราะผลจากการเรียนรู้จะนำไปสู่การคิดหาวิธีการที่จะร่วมกันพัฒนาชุมชนของตน

๒.๒.๔) มีองค์กรชุมชนเข้มแข็ง คือ ประชาชนรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นด้วยจิตสำนึกชุมชน และจิตวิญญาณชุมชนผนึกกำลังกันเพื่อกันแก้ไขปัญหของชุมชน ซึ่งเป็นผลมาจากการเรียนรู้ร่วมกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ

๒.๒.๕) มีการจัดการชุมชนที่ดี คือ สมาชิกของชุมชนมีความสามารถในการจัดการตนเองและชุมชนได้ วางแผนและจัดกระบวนการดำเนินงาน และประเมินผลการพัฒนาชุมชนของตนเองได้ทำให้องค์กรชุมชนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๒.๒.๖) มีเครือข่ายชุมชน คือ มีกระบวนการเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มและองค์กรชุมชนเข้าด้วยกันด้วยระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และการประชาสัมพันธ์ด้วยความสมานฉันท์ทำให้เกิดการรวมจิตสำนึก และจิตวิญญาณของสมาชิก และองค์กรชุมชนต่าง ๆ ให้มีพลังเข้มแข็ง

๒.๒.๗) มีภาวะผู้นำชุมชน คือ ผู้นำเป็นผู้ประสานความคิดของสมาชิก ให้โอกาสสมาชิกได้แสดงความคิดเห็น ไม่ผูกขาดความคิด หรือเป็นเจ้าของชุมชนเพียงผู้เดียว พร้อมทั้งจะเรียนรู้แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นกับผู้อื่น ผนึกตัวเองเข้ากับชุมชนได้อย่างแนบแน่น และทำประโยชน์

เพื่อชุมชน โดยสรุป ผู้นำที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง คือผู้ที่เชื่อมประสาน แนวความคิดต่าง ๆ ของสมาชิก ขององค์กรชุมชน เพื่อนำไปปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมนั่นเอง

๒.๒.๘) เป็นชุมชนพึ่งตนเอง คือ สมาชิกองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะ ช่วยเหลือ หรือพึ่งตนเองได้ทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง สังคม และวัฒนธรรม ทั้งในยามที่ ปกติ และประสบกับภาวะวิกฤติต่าง ๆ อันเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนที่พึ่งประสงค์

๒.๒.๙) เป็นชุมชนสงบสุข ชุมชนเข้มแข็งมีผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาคนให้มี คุณภาพ มีคุณธรรม และมีความสุข เมื่อคนมารวมเป็นชุมชน และสร้างชุมชนให้เข้มแข็งได้ ก็ทำให้คน และชุมชนมีความสงบสุข บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

๒.๒.๑๐) เป็นการพัฒนาแบบยั่งยืน ชุมชนเข้มแข็งมีลักษณะดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ทำให้ชุมชนดำรงอยู่ และดำรงต่อไปได้ โดยไม่ล่มสลาย อันเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนนั่นเอง ^{๖๐}

^{๖๐}คาร์ณี สิทธิพงศ์, “ผลสัมฤทธิ์ของอิทธิบาท ๔ ในการพัฒนาชุมชน”, สารนิพนธ์สาสนศาสตร์ มหาบัณฑิต, อ่างแล้ว, หน้า ๔๔.

ภาพประกอบที่ ๓ แสดงลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง

๓) กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการพัฒนา

๓.๑) ส่งเสริมศักยภาพ คณะกรรมการชุมชนในการเป็นแกนนำเสริมสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนาชุมชน ของชุมชน โดย

๓.๑.๑) สร้างจิตสำนึกของคณะกรรมการชุมชน ให้มีส่วนร่วมในกระบวนการแก้ปัญหาผลกระทบของวิกฤติ

๓.๑.๒) เพิ่มความสามารถของคณะกรรมการชุมชน/ผู้นำชุมชน ในการวิเคราะห์สถานการณ์การจัดทำแผนและการดำเนินงานตามแผน

๓.๑.๓) จัดเวทีการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชน ชาวบ้าน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์ผลกระทบของวิกฤติที่มีต่อชุมชนวางแผนแก้ไขปัญหา ติดตามการปฏิบัติตามแผนและประเมินผลการปฏิบัติงานร่วมกัน

๓.๑.๔) ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายระหว่างหมู่บ้าน ชุมชน ตำบล อำเภอ จังหวัด

๓.๒) ส่งเสริมศักยภาพ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการเป็นแกนนำสนับสนุนการเสริมสร้างผลสัมฤทธิ์ของการพัฒนาชุมชน โดย

๓.๒.๑) พัฒนาแนวคิดขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้ยอมรับและสนับสนุนกระบวนการที่มีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ปัญหาของชุมชน

๓.๒.๒) ส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีความสามารถในการบริหารจัดการในกระบวนการแก้ปัญหาให้กับชุมชน

สรุปลักษณะของชุมชนที่มีความเข้มแข็ง

๑. สมาชิกมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง และชุมชนที่จะแก้ปัญหา และพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง

๒. สมาชิกมีจิตสำนึกของการพึ่งตนเอง เอื้ออาทร รัก และห่วงใยซึ่งกันและกัน และพร้อมที่จะร่วมกันแก้ไขปัญหาของตนและชุมชน

๓. สมาชิกมีการคัดเลือกผู้นำที่หลากหลายช่วยตนเองและต่อเนือง

๔. ชุมชนมีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องจนเป็นวิถีของชุมชน ซึ่งขับเคลื่อน โดยผู้นำองค์กรชุมชนในลักษณะเปิดกว้าง โปร่งใสและมีการแสดงความรับผิดชอบที่สามารถตรวจสอบได้

๕. สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการประเมินสถานการณ์ของชุมชน กำหนดวิสัยทัศน์ ร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ติดตามประเมินผลการแก้ปัญหา และการพัฒนาชุมชนผ่านกระบวนการของชุมชน

๖. มีแผนของชุมชนในการพัฒนาทุก ๆ ด้านของชุมชน ที่มุ่งการพึ่งตนเองเอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกทุกคน และหวังผลการพัฒนาที่ยั่งยืน

๗. การพึ่งความช่วยเหลือจากภายนอก เป็นการพึ่งเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ไม่ใช่พึ่งพาตลอดไปมีเครือข่ายความร่วมมือกับภาคีการพัฒนาอื่น ๆ ในลักษณะของการมีความสัมพันธ์ที่เท่าเทียม

จากแนวคิด และความหมายของการพัฒนาชุมชน เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน และกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งหากผู้นำชุมชนทั้ง ๑๓ ชุมชนในเขตตำบลคลองครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด มีการพัฒนาชุมชนให้ประชาชนในชุมชนมีจิตสำนึกชุมชนรักและห่วงหาชุมชนมีความตั้งใจที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบปัญหาต่าง ๆ กับบุคคลอื่นเสียสละทำงานเพื่อชุมชนมีการจัดการวางแผนงานในการทำงานภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ การเมืองในยุคปัจจุบันและพัฒนา

กลุ่มคนให้มีความเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ ตลอดจนทำให้คนในชุมชนมีความสุข จากการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ย่อมถือได้ว่าชุมชนมีผลสัมฤทธิ์ในการพัฒนาชุมชนและมีความยั่งยืนในการพัฒนาต่อไป

๒.๔.๓ กระบวนทัศน์การพัฒนาชุมชน

เป็นกระบวนการความคิดและการปฏิบัติที่ทุกฝ่ายเข้ามาเรียนรู้โดยการทำงานร่วมกันใช้ความพยายามร่วมกัน และ ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน และ เป็นกระบวนการความคิดที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายโดยเฉพาะความร่วมมือ “เบญจภาคี” ซึ่งได้แก่ องค์กรประชาชน ภาครัฐ ภาคธุรกิจองค์กรเอกชนและนักวิชาการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเพื่อเสริมพลังของแต่ละฝ่ายให้แข็งแกร่ง โดยความคิดและการเรียนรู้ร่วมกันอย่างปฏิสัมพันธ์ มีการปฏิบัติอย่างจริงจังบนรากฐานของความรัก ความเมตตา โดยไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน โดยคำนึงถึง

- ๑) ประชาชนเป็นศูนย์กลางโดยเปลี่ยนเป้าหมายจากหน่วยงานมาเป็นประชาชน
- ๒) สหวิชาการแบบองค์รวมโดยเปลี่ยนความเชื่อที่จะทำเป็นส่วน ๆ แล้วนำมา ผสมผสานกัน ให้เป็นการนำความจริงทั้งหมดมาจัดการไปพร้อมกัน
- ๓) การมีส่วนร่วมของประชาชน นำประชาชนมาร่วม โครงการ/กิจกรรมของหน่วยงาน ไปให้ประชาชนมีแผนการพัฒนาของแต่ละหน่วยงานที่เข้าไปร่วมทำงาน
- ๔) การร่วมกันทำงาน นำกิจกรรมที่หลากหลายของหน่วยงานมาผสมผสาน โดยการค้นหาความคิดร่วมกันและการทำงานร่วมกันตั้งแต่ต้น ให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ร่วมกัน

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม ได้ให้ข้อเสนอ “กระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนา” หรือฐานความคิดใหม่ในการพัฒนาชุมชน ดังนี้^{๖๐}

การรวมพลังสร้างสรรค์บนฐานแห่งความรู้รักสามัคคี จะทำให้เป็นการพัฒนาที่ทรงพลัง มีประสิทธิภาพและได้ผลสูงสุด การบูรณาการนำมาซึ่งคุณภาพชีวิตที่ดีและสังคมที่ดีมีองค์ประกอบครบถ้วน สมดุลและสามารถดำเนิน ไปอย่างยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่พึงปรารถนา ประชาชนและชุมชนเป็นแกนหลัก โดยเป็นผู้กำหนดความต้องการในการพัฒนา เป็นผู้ดำเนินการให้เกิดการพัฒนาและเป็นผู้รับผลการพัฒนา การศึกษาเรียนรู้ชุมชนและองค์กรชุมชน คือกลไกและกระบวนการสำคัญที่จะทำให้เกิดการพัฒนาที่เหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์มีประสิทธิภาพตลอดจนมีการปรับปรุงการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง การปฏิบัติภารกิจร่วมกัน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีคุณภาพสอดคล้องกับความเป็นจริงในมิติต่าง ๆ ตลอดจนสามารถปรับเปลี่ยนได้อย่างเหมาะสม ตามสถานการณ์ที่เป็นแปลงไป

^{๖๐}ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม, นักการธนาคาร ผู้นำขบวนการชุมชนไทย, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑.

๑) หลักการพัฒนาโดยเน้นคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา

การพัฒนาโดยเน้นคนเป็นศูนย์กลางซึ่งมีความหมายถึง การพัฒนาของประชาชนโดยประชาชน เพื่อประชาชน ดังนี้

การพัฒนาของประชาชนเป็นการพัฒนาความรู้ความสามารถของประชาชนโดยการเรียนรู้ อย่างมีระบบ

การพัฒนาเพื่อประชาชนเป็นการพัฒนาของหน่วยงานภายนอกชุมชนที่ดำเนินการให้กับประชาชน โดยคำนึงถึงความต้องการของประชาชน

การพัฒนาโดยประชาชนเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนเป็นผู้ลงมือทำการพัฒนาชุมชนตนเอง ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาที่มีคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาจะเป็นวิธีที่จะจัดการ ให้ประชาชนร่วมกันเก็บวิเคราะห์ข้อมูลค้นหาปัญหาชุมชนกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาคัดเลือก กิจกรรมดำเนินการและประเมินผลสรุป

๑) ร่วมมือกันอย่างพันมิตร์ที่เท่าเทียมกัน ด้วยวิสัยทัศน์ร่วมกัน นับถือกัน พยายามทำ ด้วยกันและยอมรับกัน

๒) กระตุ้นและดำเนินการในการเสริมพลังความพยายามพัฒนา ของประชาชน ทุกหนทุกแห่ง

๓) มาตรการกำหนดมาจากเบื้องต้นต้องเปลี่ยนกระบวนการเพิ่มประสพการณ์ของทำงาน อย่างต่อเนื่องโดยการสร้างพื้นฐานความสามารถหลายด้านเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

๔) รูปแบบเทคนิค วิธีการที่ถ่ายทอดลงมาให้ประชาชนต้องเปลี่ยน เป็นการให้ประชาชน เข้าถึงข้อมูลและแหล่งทรัพยากรอย่างสะดวกผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้อำนวยความสะดวกสร้างให้ประชาชน สังสมความรู้

๕) การอำนวยความสะดวกให้ประชาชนวางแผน งาน โครงการพัฒนาต้องการความอดทน และทักษะการปฏิบัติในการสนับสนุนการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงดังนั้นจึงควรเสริมพลังความพยายาม ของประชาชนให้มีความสามารถนี้ให้ได้

๖) การจัดการให้ปฏิบัติได้จนเป็นนิสัยต้องเปลี่ยนจากการควบคุม สั่งการ ไปเป็นการให้มี ส่วนร่วมและสร้างความสามารถ

๒) การพัฒนาแบบองค์รวม

หมายถึง ระบบคิดระบบคุณค่าและวิธีการปฏิบัติที่ให้ความสำคัญกับองค์ประกอบต่าง ๆ ทั้งหมด ในฐานที่สัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งชุดซึ่งก็หมายถึงคุณภาพและเอกภาพขององค์ประกอบต่าง ๆ

ประเวศ วะสี ได้สะท้อนถึงองค์รวมของการพัฒนาตามกระบวนการทัศน์ใหม่นี้โดยชี้ให้เห็นเห็นว่า การพัฒนาที่ให้คุณค่าแก่ชีวิตจะต้องนำเสาหลัก ๕ ประการของสังคมไว้ทั้งหมด ได้แก่

๑) จิตใจที่มีธรรมะ

๒) แบบแผนทางความคิด

๓) ความสมดุลภาพของธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

๔) การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ

๕) ชีวิตชุมชน (ความเป็นชุมชน) หมายความว่า เราจะต้องพัฒนาไปพร้อม ๆ กันทุกด้าน แต่ละด้านต้องเชื่อมโยงกันเป็นการพัฒนาที่คำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ ในลักษณะที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน โดยเป็นระบบ โดยไม่ให้เกิดผลเสียหายนับด้านใดด้านหนึ่ง ที่เรายกตัวอย่างกันมาก ๆ คือ ในอดีตเราพัฒนาเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว แสดงว่าเราพัฒนาเพื่อมุ่งที่จะยกระดับรายได้เพียงอย่างเดียวและคาดว่าเมื่อรายได้สูงขึ้น แล้วจะทำให้การพัฒนาสาขาอื่น ๆ ตามมา เราส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อให้มีรายได้ มีเงินจากต่างประเทศเข้ามามาก ๆ แต่ต้องมีการพัฒนาสาขาอื่น ๆ ตามมา เราส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อให้มีรายได้มีเงินตราเข้ามาแต่ทำให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เกิดมลพิษ เป็นต้น ดังนั้น การมุ่งพัฒนาด้านใดด้านหนึ่งโดยไม่บูรณาการและไม่มีแบบที่เป็นองค์รวมไปพร้อมกันอย่างเท่าเทียม และคำนึงถึงผลกระทบซึ่งกันและกันก็เกิดปัญหาความไม่ยั่งยืน ^{๒๒}

สาระสำคัญของการพัฒนาแบบองค์รวม

พัฒนาคนเพื่อให้คนสามารถกำหนด การดำเนินการพัฒนาตนเอง ครอบครัวและชุมชนประเทศชาติ พัฒนาในทุกเรื่องไปพร้อมกันทั้งคน สังคมและสิ่งแวดล้อมมีกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องร่วมกันทั้งในชุมชนและระหว่างชุมชน ภาคีการพัฒนาต่าง ๆ ทุกระดับมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการดำเนินการพัฒนาชุมชน มีวิสัยทัศน์และสำนึกว่าการพัฒนาชุมชนมีความหลากหลาย มีพลวัตรและมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์เป็นสมดุลพอดีกับธรรมชาติ

ข้อควรคำนึงถึงในการพัฒนาแบบองค์รวม

๑) พัฒนาทั้งคน ชุมชน สังคมทั้งระบบ

๒) วิสัยทัศน์รวมทุกด้าน โดยความคิดแบบรวบยอด (Critical Thinking)

๓) วางแผนยึดหลักพื้นที่จากส่วนท้องถิ่นสู่ระดับชาติ

๔) ประชาชนในพื้นที่มีการทำแผน โครงการพัฒนาและการจัดการตนเอง

๕) งบประมาณระดับบนต้องทำ เพื่อเสริมพลังของคนระดับล่าง และสร้างบรรยากาศให้สามารถเป็นไปได้

๖) แผนย่อยของการพัฒนาต้องอยู่ในกรอบของแผนรวม

^{๒๒} ประเวศ วะสี, ประชาคมตำบล, อ่างแก้ว, หน้า ๑๕.

๗) เทคนิคและงานที่ต้องเชื่อมโยงกับงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องร่วมกัน ไม่แยกเป็นส่วน ๆ วิธีง่ายที่สุดคือ การให้ประชาชนตระหนักในการพัฒนาตนเองแบบรวมทุกด้านและทำงานร่วมกันให้บรรลุถึงผลรวมและกระบวนการร่วมกันทำงานทุกระดับ

๓) การพัฒนาบนมิติวัฒนธรรม

มิติทางวัฒนธรรมเป็นการมองปัญหาแบบองค์รวม สรรพสิ่งต่าง ๆ มีความสัมพันธ์กันโดยไม่แยกเป็นส่วน ๆ รวมทั้งการมองวิถีคิดของคนในชุมชนที่อธิบายสิ่งที่เป็นปรากฏการณ์ เชื่อมโยงกับระบบนิเวศกับความสัมพันธ์ของคนในสังคม รวมทั้งคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ คือ มีความเป็นตัวของตัวเอง ไม่ถูกครอบงำความคิดจากใคร ปัญหาวัฒนธรรมทุกวันนี้คือการครอบงำทางความคิดที่วางบนผลประโยชน์ของตัวเองเป็นที่ตั้งโดยขาดความรับผิดชอบต่อ ชุมชน สังคม โดยต้นทุนทางวัฒนธรรมที่สะสมอยู่ก่อนแล้วทั้งสิ้นในรูปแบบที่หลากหลาย ตั้งแต่ศีลธรรม ศิลปะ และภูมิปัญญา โดยอาศัยกระบวนการเสริมสร้างพลังสังคม ดังนี้

การเสริมสร้างต้นทุนทางวัฒนธรรม ทั้งภูมิปัญญา ความรู้ อุดมการณ์คุณค่าทางศีลธรรมและทรัพยากรส่วนรวมอันจะทำให้เกิดความรู้สึกที่เป็นเจ้าของร่วมกันและเกิดความพร้อมที่จะร่วมกันในการทำกิจกรรมเพื่อท้องถิ่นของตนเอง

การเสริมสร้างประชาสังคม เป็นการดึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชุมชนโดยการเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนและกติกาสังคมเพื่อให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมกันรับผิดชอบตรวจสอบและได้รับประโยชน์จากสังคมอย่างเสมอภาคและเป็นธรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนโดยให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการสร้างพลังในการดูแลท้องถิ่นเพื่อให้สามารถมีอาชีพพอเพียงและดูแลปกป้องสิทธิท้องถิ่นและทรัพยากรของตน ได้อย่างยั่งยืนการเคารพสิทธิของความแตกต่างหลากหลายของพลังสังคมที่ผู้คนมีความแตกต่างกันทั้งฐานะทางเศรษฐกิจ ระบบการผลิต วิถีชีวิตและชาติพันธุ์ การเคารพสิทธิความเป็นคนอย่างเท่าเทียม

มิติทางวัฒนธรรมที่มีผลกระทบต่อชุมชน

การที่ชุมชนจะมีการร่วมในการดำเนินกิจกรรมนั้นต้องมาจากการเคลื่อนไหวมิติทางวัฒนธรรมอย่างมีพลวัต อันทำให้เกิดพลังสร้างสรรค์การร่วมคิด ร่วมทำกิจกรรมของชุมชนด้วยจิตวิญญาณ ก็จะส่งผลต่อความยั่งยืนของผลงานที่เกิดขึ้น มิติทางวัฒนธรรมที่ควรคำนึงถึงได้แก่

๑) การพัฒนาแบบองค์รวม หมายถึง การมองความสัมพันธ์ระหว่างสรรพสิ่งต่าง ๆ ว่ามีความสัมพันธ์กัน โดยที่ไม่แยกแยะเป็นส่วน ๆ มองอย่างเป็นระบบและมองเห็นภาพรวมในมุมมองกว้างของชุมชนที่มีต่อสิ่งแวดล้อม ตามธรรมชาติ เหนือธรรมชาติ และระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง โดยคำนึงถึงระบบคุณค่าที่ แต่ละคน แต่ละภูมิภาคจะมีระบบคิดที่แตกต่างกันซึ่งนำมาสู่การสร้างระบบคุณค่าของชุมชนที่ไม่เหมือนกัน ดังนั้น จะทำให้เข้าใจความเชื่อมโยงเป็นชุมชนที่สามารถอธิบายได้ด้วยเหตุผลของ แต่ละชุมชน

โดยคำนึงถึงความหลากหลายทางชีวภาพเป็นการมองอย่างเป็นองค์รวม (Holistic) ระบบอุดมการณ์อำนาจ ในชุมชนมีอุดมการณ์เชิงอำนาจซึ่งอาจจะเป็นอำนาจทางการเมืองหรือทางเศรษฐกิจ อำนาจจากพลังอื่น ๆ เช่น อำนาจอันศักดิ์สิทธิ์ อำนาจของผีบรรพบุรุษ ผีอารักษ์ ผีป่าผีบ้าน ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ผีสาว โดยจะเห็นถึงการผสมผสานที่แทรกอยู่ในประเพณี พิธีกรรม จนแยกไม่ออกเพราะชาวไร่ชาวนามีชีวิต โดยมีธรรมชาติเป็นเครื่องบังคับให้มีวิถีชีวิตเป็นเช่นนั้น คือ ต้องอาศัยต่อสู้กับธรรมชาติตลอดเวลา ในเมื่อไม่สามารถช่วยตัวเองได้ตามลำพังครอบครัวของตนเอง จึงมีความพยายามที่จะจัดระบบความสัมพันธ์ ที่จะทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ จนเกิดเป็นจารีตประเพณี พิธีกรรมให้คนรุ่นต่อ ๆ มายึดถือปฏิบัติ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ เช่น ในด้านการทำมาหากิน มีที่ดิน นาไร่ ต้นไม้ น้ำ ป่า เช่น มีความเชื่อว่าในธรรมชาติมีผีอยู่มากทั้งผีที่ดี คือ ผีปู่ย่า ผีเจ้าที่เจ้าทาง เทวดาอารักษ์ และผีร้าย เช่น ผีปอบ ผีเป่า ตัวอย่าง เช่น ต้นไม้ต้นหนึ่งถ้าไปตัดก็อาจจะป่วย ทุกหนทุกแห่ง จะมีเทพยดาสิงสถิตอยู่และทุกสิ่งสัมพันธ์กันหมดและต่างก็มีพันธะซึ่งกันและกัน รวมทั้งสัมพันธ์ภาพที่ผ่านมาร่วมมือการทำงานร่วมกันด้วยจิตสำนึก สิ่งเหล่านี้เป็นอุดมการณ์อำนาจ ที่แสดงถึงศรัทธาของชุมชน ที่สามารถสร้างความเชื่อมั่นให้คน ในชุมชนที่มีอำนาจที่จะควบคุมชีวิตที่มีอยู่ เป็นอำนาจอันศักดิ์สิทธิ์ และหล่อหลอมในวิถีชีวิตด้วยจารีตของชุมชน และคำนึงถึงความหลากหลาย ทางชีวภาพที่เชื่อมต่อกัน และมีอำนาจต่อการร่วมพลังสร้างสรรค์และแสดงถึงศักยภาพในการร่วมมือเพื่อความเป็นอยู่ เพื่อท้องถิ่นของตนเองที่มองกว้างกว่าความเป็นเพียงชุมชนที่กำหนดกรอบอำนาจตามตำแหน่งหน้าที่เหมือนรัฐที่ตั้งขอบเขตพื้นที่ให้เป็นหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัดและมีการแต่งตั้งผู้มีอำนาจในท้องถิ่นเป็นผู้ปกครองอย่างปัจจุบันระบบภูมิปัญญา เป็นการสั่งสมเป็นระบบคิด ระบบความรู้ ระบบคุณค่า มีการกลั่นกรองและสืบทอดต่อเนื่องกันมาทั้งทางตรง คือ การประสบเหตุการณ์ด้วยตนเอง และทางอ้อม คือ การได้ยินได้ฟังมาจากคำสอน คำบอกเล่า แต่เป็นสิ่งที่มิได้อยู่ทุกหนทุกแห่ง เป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิด ได้เองแล้วนำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้านทั้งกว้างและลึกที่ชาวบ้านสามารถคิดเองได้โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่มาแก้ปัญหาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นที่ทันสมัย เป็นสิ่งที่ชาวบ้านสะสมเรียนรู้มาเป็นระยะเวลานาน ทั้งจากประสบการณ์ตรงจากความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ในชุมชน จากตนเอง จากบุคคลอื่นหรือกลุ่มอื่นจากธรรมชาติ จากคน จากสัตว์ จากพืช จากวัฒนธรรม จากสภาพแวดล้อม การสั่งสมก็โดยแบบที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร จากการบอกเล่าปากต่อปาก และแบบที่เป็นลายลักษณ์อักษร จากการเขียนลงแผ่นใบลานในวัด จากการเขียนลงบนแผ่นหิน การเขียนลงกระดาษ เพื่อเป็นการสืบทอดทั้งยังเป็นการกระจายภูมิปัญญาออกไป การจัดการกับความสัมพันธ์กับธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมด้วยการเรียนรู้ การสร้างสรรค์การผลิต การถ่ายทอดความรู้ผ่านองค์กรทางสังคม เพื่อปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อมภายใน มีการถ่ายทอดที่เห็นถึงภูมิปัญญาที่ชาวบ้านได้นำมาจากถิ่นเดิมมาสร้างใหม่พร้อมกับการปรับปรุงสร้างสรรค์ให้เหมาะสมตามสภาพ ภูมิปัญญามีลักษณะเป็นองค์รวม

ที่สืบสายพันธุ์กันไปทั้งหมดกับธรรมชาติ ไม่แยกส่วนจากศาสตร์อันพันสมัยที่มีการจำแนกแจกแจงออกไป เป็นส่วนย่อย ๆ เช่น คนคนนี้จะรู้เรื่องการผลิต คนนี้จะรู้เรื่องการตลาดทั้งหมดนี้จึงเห็นได้ว่าเป็นการ ส่งสมระบบคุณค่าและศีลธรรม การเกื้อกูลระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ มากกว่าการที่จะถูกรอบงำ ทางปัจจัยแวดล้อมภายนอก

๒) คุณค่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การที่ไม่ถูกรอบงำทางความคิดจากใครจะทำให้เกิด พลังสร้างสรรค์ต่อการมีส่วนร่วม ดังนั้น จึงทำอย่างไรที่ชุมชนจะไม่ถูกรอบงำทางความคิด โดยมีระบบ คุณค่า ภูมิปัญญาที่สามารถเข้าใจภาพของชีวิตแบบองค์รวม

๓) กระบวนการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ กระบวนการนี้ สามารถผลิตสิ่งใหม่ ๆ และการรู้จักปรับตัวของชุมชน ภายใต้บริบททางสังคมและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ที่มีความหลากหลายและแตกต่างกัน ในแต่ละชุมชนทำให้ชุมชนเกิดพลังในการคิดค้นและแสวงหาทิศทาง ในการพัฒนาที่หลากหลายตามศักยภาพที่คนมีอยู่ ด้วยองค์ประกอบที่เป็นพลังในการสร้างสรรค์เพื่อ จัดการและ แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน โดยไม่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิด ทางวัฒนธรรมที่หยุดนิ่งและตายตัวอันเป็นเหตุให้เกิดการพัฒนาไปในทิศทางเดียวกัน ดังนั้น จำเป็นที่ นักพัฒนาจะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบทางวัฒนธรรมเพื่อที่จะได้เข้าใจและเลือกที่จะพัฒนาให้มีทิศทาง ที่หลากหลายมากขึ้น และสามารถกำหนดทางเลือกในการพัฒนาให้สอดคล้องกับความเป็นจริงทางสังคม และวัฒนธรรม ทั้งนี้เสริมสร้างการพัฒนาตามมิติทางวัฒนธรรมด้วยกระบวนการดังนี้ การเสริมสร้าง ทุนทางวัฒนธรรม ทุกชุมชนมีต้นทุนทางวัฒนธรรมสะสมอยู่ก่อนแล้วในรูปแบบที่หลากหลายตั้งแต่ ศีลธรรม ภูมิปัญญา ศิลปะ และทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทางวัฒนธรรมเป็นเสมือนพลังของชุมชนในการ เปลี่ยนแปลงของชุมชน ดังนี้

๓.๑) การเสริมสร้างประชาสังคม ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน กฎเกณฑ์และ กติกาของสังคมเพื่อให้ทุกคนมีความรับผิดชอบตรวจสอบและได้ประโยชน์จากสังคมซึ่งจะช่วยให้เกิด ความผลักดันในการพัฒนาในด้านอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจการเมืองสังคมก้าวหน้าไปพร้อม ๆ กันด้วยความเป็นธรรม ความเสมอภาค

๓.๒) การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนที่ทำหน้าที่ตรวจสอบป้องกันและรักษา สิทธิของชุมชน การพึ่งตนเองที่พัฒนาศักยภาพของชุมชนไปสู่ความยั่งยืน

๓.๓) การเคารพสิทธิความหลากหลายของพหุสังคมในการเลือกที่จะพัฒนาไปตาม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน

ด้วยมิติทางวัฒนธรรมที่เป็นปัจจัยในการดำเนินการมีส่วนร่วมของประชาชนจะเป็นจริง และมี ประสิทธิภาพ ต้องอาศัยการรวมกลุ่มของประชาชน เพราะกลุ่มมีความสำคัญต่อการพัฒนาอย่างยิ่งเนื่องจาก จะเป็นพลังความสามารถจนสามารถเข้ามาดำเนินการพัฒนาชุมชนของตนเองอย่างยั่งยืน ทั้งนี้การคำนึงถึง

มิติทางวัฒนธรรมตามการเปลี่ยนแปลงจะพบว่าการมีกลุ่มนั้นมักจะเกิดจากธรรมชาติของการรวมกลุ่ม ซึ่งจะนำมาสู่การร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมประเมิณผล รวมทั้งการพัฒนา กลุ่มเป็นประชาสังคมตามกลไกของรัฐบาล และการประสานความร่วมมือแบบผืนผ้ากันเป็นประชารัฐ อันจะนำประสูก้าวพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ดังนั้นการพัฒนาชุมชนในระดับมหภาคถือว่าเป็นพื้นฐานของการพัฒนาควรมีกรอบความคิด (Conceptual Frame) และแนวทางการพิจารณาจากมิติทางวัฒนธรรม ดังนี้

๑) ชนบทเป็นรากฐานของการพัฒนา เพราะประชาชนของประเทศเป็นส่วนใหญ่อาศัยอยู่ใน ชนบท และปัญหาทางด้านพัฒนาที่เกี่ยวข้อง และมีผลกระทบต่อประชาชนเหล่านั้น ในบางกรณี ชนบทสามารถเป็นแบบอย่างของการพัฒนาที่ดีให้แก่สังคมเมืองได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในเรื่องของคุณค่า ชีวิต และจิตใจที่ค้ำจุนเป็นต้น

๒) การดำเนินการพัฒนานั้นต้องคำนึงถึงการพัฒนาในเชิงวัตถุ (Material Development) ที่ สอดคล้องควบคู่ไปกับการพัฒนาทางด้านความรู้สึกร่วมกันของประชาชนให้เป็นไปอย่างเหมาะสม

๓) ประชาชนเป็นศูนย์กลางหรือเป็นเป้าหมายในการพัฒนา เพราะประชาชนเป็นทรัพยากร ที่มีคุณค่า และมีความสำคัญที่สุด ในปัจจัยของการพัฒนาทั้งหลาย ทั้งนี้เพราะประชาชนที่มีแนวคิดใน การพัฒนาสามารถดำเนินการพัฒนา และวางเป้าหมายเพื่อชุมชนของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ประชาชนเหล่านั้นจะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชุมชนของตนเองและประเทศชาติต่อไปในอนาคต สำหรับประเทศไทยการพัฒนาเศรษฐกิจทางด้านเกษตรกรรมจะเป็นพื้นฐานของการพัฒนาชุมชน ชนบทด้านอื่น ๆ การพัฒนาจะมั่นคงและต่อเนื่องได้ จะต้องมี โครงสร้างและระบบการเมืองที่มั่นคงและเป็นอิสระจากอิทธิพลทางการเมืองของประเทศอื่น ๆ

๒.๔.๔ การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งอย่างยั่งยืน

๑) ตัวแบบการพัฒนาของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้สรุปย่อ และตัดตอนบางส่วนมาจากหนังสือเขียน โดยสัญญา สัญญาวิวัฒน์ ชื่อ ทฤษฎีและกลยุทธ์พัฒนาสังคม โดยสาระสำคัญของแนวคิดสามารถจะช่วยสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนได้ โดยเฉพาะการพิจารณา ประเด็นหลักต่อไปนี้

๑.๑) ประเด็นที่ว่าเป็นที่ตัว “คน” จะก่อให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน เพราะเมื่อคน มีความเจริญทางปัญญาสามารถจะสร้างความเจริญได้เอง นับได้ว่าเป็นความเข้มแข็งของทั้งคนและของ ท้องถิ่น ถ้าไม่พัฒนาคนในท้องถิ่นจะทำให้ท้องถิ่นไม่ยั่งยืน ดังนั้นการพัฒนาคือเป็นกุญแจของการพัฒนาท้องถิ่นให้เข้มแข็งอย่างยั่งยืน

๑.๒) หลักการพัฒนา ๑๐ ประการคือ

(๑) หลักช่วยเหลือตนเอง พึ่งตนเอง เป็นการพัฒนา “คน” เพื่อให้ใช้ศักยภาพที่มีอยู่ในตัวคนมากที่สุดจนก่อให้เกิดความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนในตนเอง ดังนั้นคนที่ช่วยตนเอง และพึ่งตนเองได้จะทำให้ท้องถิ่นมีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

(๒) หลักการเริ่มจากสภาพที่เป็นอยู่เป็นการพัฒนาจากสิ่งที่มีอยู่แล้วจึงใส่ปัจจัยนำเข้าไปเพื่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง แบบค่อยเป็น ค่อยไป ทำให้ชาวบ้านสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้ จนเกิดการพัฒนาคคนและท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

(๓) การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเพราะเป็นสิ่งใกล้ตัว การใช้ทรัพยากรจากบริษัทที่ไกล ทำให้ชาวบ้านเกิดการพึ่งตนเองมากที่สุดและสามารถที่จะวางแผนใช้ทรัพยากรที่พอคิทำให้ผลผลิตที่เกิดขึ้นไม่มากหรือน้อยไป การอาศัยทรัพยากรที่ไกลตัวเป็นการใช้เงินมากและอาจเกินความจำเป็นของท้องถิ่น

(๔) การมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น การพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้น ต้องอาศัยความร่วมมือจากชาวบ้านในท้องถิ่น เพื่อให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน จนเกิดปัญญาสามารถที่จะพัฒนาท้องถิ่นของตนเองให้ยั่งยืนได้

(๕) วัฒนธรรมและผู้นำท้องถิ่นการพัฒนาท้องถิ่นให้เข้มแข็งอย่างยั่งยืน จะต้องดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมของไทยที่ดีงาม และผู้นำท้องถิ่นจะต้องเป็นต้นแบบของการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยให้ดำรงอยู่สืบไป เป็นการแก้ปัญหาท้องถิ่นล่มสลายทำให้ทั้งเข้มแข็งและยั่งยืน

(๖) ความมีประสิทธิภาพในการพัฒนาให้ได้ผล จะต้องจัดทำในรูปของหนึ่งโครงการมีลักษณะเป็นหนึ่งหน่วยระบบมีผลผลิตที่คาดหวังมีปัจจัยนำเข้าและกระบวนการทำงานที่จัดตั้งขึ้นอย่างเป็นระบบเมื่อ โครงการดำเนินงานไปแล้วสามารถประเมินผลและประสิทธิภาพได้

(๗) การประสานงาน เป็นหน่วยงานของทางราชการและเอกชน จะต้องมีการประสานความร่วมมือในการทำงานทั้งนี้เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องของกระบวนการพัฒนา ถ้าทุกหน่วยงานของทางราชการและเอกชนสามารถประสานงาน ให้ความร่วมมือกัน ได้อย่างดี จะก่อให้เกิดการพัฒนาที่เข้มแข็งอย่างยั่งยืน

(๘) การทำงานเชิงรุก เป็นการแก้ปัญหาหรือพัฒนาหมู่บ้านอย่างตรงประเด็นในการทำงานเชิงรุกนั้นชาวบ้านในท้องถิ่นจะเข้าร่วมทำให้เกิดการพัฒนาการเรียนรู้ในการทำงานระหว่างชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ส่งผลให้เกิดการพัฒนาคนในท้องถิ่น และพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

(๙) ความมีคุณธรรมและศิลปะ การพัฒนาคนหากมุ่งแต่ความรู้ความสามารถทางด้านเศรษฐกิจอย่างเดียวจะทำให้ความเป็นไทยขาดหายไปจากท้องถิ่นสิ่งสำคัญคือคุณธรรมและศิลปะที่แสดงความเป็นท้องถิ่นไทย ดังนั้นการพัฒนาจะต้องทำควบคู่กับคุณธรรมและศิลปะ

(๑๐) การเชื่อมประสานด้วยเวลา เป็นการพัฒนาโดยเชื่อมสภาพของท้องถิ่นในปัจจุบันของไทยเข้ากับเทคโนโลยีที่ทันสมัยที่เหมาะสมกับการพัฒนาท้องถิ่น เทคโนโลยีที่นำเข้ามาจะต้องไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อสภาพความเป็นท้องถิ่นของไทย เทคโนโลยีที่ดั้นนั้นจะต้องเป็นเทคโนโลยีที่ช่วยให้เกิดการพัฒนาค้น แล้วส่งผลให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

๑.๓) วิธีการพัฒนา เป็นการลงมือปฏิบัติไปสู่เป้าหมายของการพัฒนาวิธีการพัฒนา จึงมุ่งที่ตัว “คน” เป็นสำคัญ กระบวนการที่นำมาใช้ในการพัฒนาค้น ได้แก่ วิธีการให้การศึกษาอบรม วิธีการทำงานกับกลุ่มคนวิีพัฒนาแบบมีส่วนร่วมกล่าวคือนักพัฒนาและผู้ถูกพัฒนาจะต้องร่วมกัน ตั้งแต่การวางแผน และปฏิบัติงานกันอย่างใกล้ชิดเพื่อให้กระบวนการทำงานเกิดประสิทธิภาพสูงสุด และวิธีการทำงานกับหน่วยงานเป็นการส่งเสริมให้หน่วยงานเข้ามาช่วยท้องถิ่น ในส่วนที่ขาดเพื่อให้ท้องถิ่นเกิดความเข้มแข็ง

๒) การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน ลักษณะชุมชนเข้มแข็งมีลักษณะดังนี้

๒.๑) สมาชิกชุมชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนและชุมชนที่จะแก้ไขปัญหา และพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง

๒.๒) สมาชิกชุมชนมีจิตสำนึก การพึ่งตนเอง เอื้ออาทร รักและห่วงใยซึ่งกันและกัน อีกทั้งพร้อมที่จะร่วมกันจัดการกับปัญหาของตนเองและชุมชน

๒.๓) สมาชิกชุมชนเลือกกำหนด ผู้นำชุมชน ผู้นำการเปลี่ยนแปลง และผู้แทนชุมชน ที่หลากหลายด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

๒.๔) มีกระบวนการชุมชน ที่มีความเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง จนเป็นวิถีของชุมชน ซึ่งขับเคลื่อนโดยผู้นำองค์กรชุมชนในลักษณะเปิดกว้าง โปร่งใสและมีการแสดงความรับผิดชอบที่สามารถตรวจสอบได้สำหรับสมาชิกทั้งหมด

๒.๕) สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการประเมินสถานการณ์ของชุมชน กำหนดวิสัยทัศน์ ร่วม ร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ดำเนินงานติดตาม และประเมินผลการแก้ปัญหาและการพัฒนาของชุมชน ผ่านกระบวนการของชุมชน

๒.๖) สมาชิกชุมชนเกิดการเรียนรู้ผ่านการเข้าร่วมในกระบวนการของชุมชน

๒.๗) มีแผนของชุมชนที่ประกอบด้วยการพัฒนาทุกๆ ด้านของชุมชนที่มุ่งการพึ่งตนเอง เอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกชุมชนทุก ๆ คนและหวังผลการพัฒนาที่ยั่งยืน

๒.๘) การพึ่งความช่วยเหลือจากภายนอก เป็นการพึ่งเพื่อให้ชุมชน สามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุดไม่ใ้การพึ่งพาตลอดไป

๒.๙) มีเครือข่ายความร่วมมือกับภาคีการพัฒนา อาจเป็นหมู่บ้าน/ชุมชนอื่น ๆ ท้องถิ่น ภาครัฐราชการ องค์กรเอกชน นักธุรกิจ นักวิชาการและอื่น ๆ ในลักษณะมีความสัมพันธ์ที่เท่าเทียม

นอกจากนี้ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้กล่าวถึงลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง ๔ ประการคือ

๑) เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) ทุกคนในชุมชนร่วมเรียนรู้ ชุมชนนั้นจะรู้ทันข่าวทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง รวมทั้งการเพิ่มพูนความรู้อยู่เสมอ

๒) เป็นชุมชนที่รู้จักจัดการตัวเอง (Community Management) ด้วยกิจกรรมที่สำคัญ ๔ ประการคือ การวางแผน การจัดการกระบวนการของตนเอง การลงมือปฏิบัติตามแผน การประเมินผล

๓) เป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (Spirituality) อาจแสดงถึงความภักดีต่อชุมชน ความรู้สึกเป็นเจ้าของ ห่วงเห่น มีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกัน

๔) เป็นชุมชนที่มีสันติภาพ (Peaceful) คนมีคุณภาพและคุณธรรม สงบสุข จิตใจเยือกเย็น^{๖๓}

อุปสรรคต่อการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง

๑) ในการพัฒนาแบบเดิมเรามักมองกันว่าประชาชนเป็นผู้ไม่รู้ ไม่มีความคิดในการพัฒนาจึงเป็นการให้เจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้มีบทบาทในการนำการพัฒนาในทุกด้าน โดยถือกันว่าข้าราชการเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมากที่สุดเมื่อเข้าไปปฏิบัติในหมู่บ้านและเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้การปฏิบัติการเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนนี้จำเป็นที่เราจะต้องให้ชาวบ้านเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้โดยกระทำทุกวิถีทางให้ชาวบ้านเสนอภูมิปัญญาที่มีอยู่ในตัวเองออกมาให้ได้การดำเนินการ โดยราษฎรเองแม้จะทำให้เกิดความยั่งยืนแต่การเริ่มต้นก็ใช้เวลานานมาก สามารถเกิดขึ้นได้เพียงบางหมู่บ้านเท่านั้น เพราะในปัจจุบันได้เกิดปัญหาชุมชนล่มสลายต่างคนต่างอยู่ในชุมชนมีผู้มีอิทธิพลและคนเห็นแก่ตัวมากขึ้นหากรอให้มีการวิวัฒนาการไปเองบางหมู่บ้านอาจไม่ทันการ

๒) ผู้ที่ทำหน้าที่ในการพัฒนามักจะท้อแท้ ที่มองเห็นว่าชุมชนล่มสลายและขาดการมีส่วนร่วม และมักจะเป็นข้ออ้างว่าพัฒนา ไม่ได้แน่นอนและก็พากันละทิ้ง ซึ่งทำให้ชุมชนนั้นขาดโอกาสที่จะมีผู้เข้าไปร่วมเป็นภาคีการพัฒนา ดังนั้นควรตั้งสมมติฐานว่าหมู่บ้านเป้าหมายมีลักษณะของชุมชนที่ล่มสลายคือต่างคนต่างอยู่มาเป็นเวลานานทำให้ความร่วมมือจากชาวบ้านทั้งหมู่บ้านในการพัฒนามีน้อยแนวทางที่เป็นไปได้ คือ การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในกลุ่มผู้มีความคิดเห็นร่วมกันในหมู่บ้านเพียงจำนวนหนึ่งก่อนเรียกว่า “กลุ่มสนใจ” ซึ่งกลุ่มจะขยายผลไปสู่การพัฒนาที่มากขึ้นต่อไปเอง โดยหลักความสำคัญคือ ต้องทำให้กลุ่มดังกล่าวมีความอิสระในการเคลื่อนไหว ไม่ถูกรอบของทางราชการครอบงำความคิด ผู้ประสานงานการพัฒนาที่จัดจากหน่วยต่าง ๆ จะเป็นผู้สนับสนุนทางแนวความคิดอย่างต่อเนื่อง

๓) ชาวบ้านในชนบทมักไม่กล้าแสดงออก แม้เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยก็ตาม ทำให้การวางแผนการถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจในเรื่องต่างๆ ไม่สามารถประเมินผลได้ในทันที วิทยากรจึงต้องทำให้ชาวบ้าน

^{๖๓} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม, อ้างแล้ว, หน้า ๑๕.

กล้าแสดงออกในความคิดเห็นต่าง ๆ ให้ได้ด้วยกระบวนการดังกล่าว เพื่อให้สามารถประเมินผลได้ทุกขั้นตอน ซึ่งจะทำให้มีการปรับเปลี่ยนกระบวนการที่เหมาะสมได้อย่างต่อเนื่อง

๔) ในพื้นที่เป้าหมายส่วนใหญ่ชุมชนจะมีลักษณะที่ล่มสลาย ผู้นำหมู่บ้านตามกฎหมายไม่มีลักษณะเป็นผู้นำธรรมชาติเช่นในอดีต ชาวบ้านมักให้ความยอมรับอย่างไม่จริงใจ ความร่วมมือในการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาจึงมีน้อย การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนจึงจำเป็นต้องค้นหาผู้นำธรรมชาติที่มีบทบาทในการพัฒนาต่อไปให้ได้ และสร้างบทบาทให้เกิดขึ้นอย่างแนบเนียนไม่เป็นการสร้างกลุ่มอำนาจขึ้นมาคู่กับคณะกรรมการหมู่บ้านแต่จะทำงานไปด้วยกันอย่างสอดคล้องซึ่งอาจหาได้โดยเร็วจากการจัดการประชุมแบบมีส่วนร่วม

๕) การแก้ไขปัญหาการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ของราษฎรในพื้นที่เป้าหมาย เห็นว่าส่วนราชการเป็นภาคีการพัฒนาที่มีระบบและแข็งแกร่งมากที่สุดแต่เดิมมีข้อบกพร่องในเรื่องการถูกกำหนดกรอบและรูปแบบในการปฏิบัติงานที่เป็นอุปสรรคมากที่สุด คือ ระบบสั่งการจากข้างบน อย่างไรก็ตามหากสามารถทำให้ส่วนราชการเข้าไปมีส่วนร่วมในลักษณะของอาสาสมัครเพื่อการพัฒนาชุมชนได้ก็จะทำให้มีผู้ประสานงานการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพ สามารถลดเวลาในการสร้างกลุ่มสนใจโดยอาศัยความเชื่อมั่นของชาวบ้านที่มีต่อข้าราชการอยู่แล้วในขั้นต้น

๒.๔.๕ แนวทางการพึ่งตนเอง

กาญจนา แก้วเทพ ได้กล่าวโดยสรุปว่า การพัฒนาที่ถูกต้องนั้นจะต้องถือชาวบ้านเป็นองค์ประธานของการพัฒนาประชาชนต้องได้รับความรู้ มีความสำนึก มีความรับผิดชอบในความเจริญก้าวหน้าที่เกิดขึ้น ประชาชนต้องมีอำนาจในการตัดสินใจเลือกการพัฒนาที่สนับสนุน และถือถือการดำรงชีวิตของประชาชนเอง เป็นการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ จิตใจ วัฒนธรรม สังคมและการเมือง ให้ประชาชนได้ใช้ศักยภาพที่ตนมีอยู่และร่วมมือกับสมาชิกของชุมชนพัฒนาไปสู่เป้าหมายที่ประชาชนร่วมกำหนด ซึ่งอาจจะไม่ใช่เงิน ความเจริญก้าวหน้า ความทันสมัย แต่อาจจะเป็นความเรียบง่าย สันติธรรม สันโดษ และสมถะ การพัฒนาที่ถือเอาชีวิตคนเป็นศูนย์กลางนี้ไม่ได้ปฏิเสธเทคโนโลยีระบบตลาด ระบบเงินตรา ถนน ไฟฟ้า แต่พัฒนาคนให้รู้จักเลือก รู้จักรับอย่างรู้เท่าทัน เพื่อมิให้ตกเป็นทาสของสิ่งเหล่านี้ การพัฒนาอย่างนี้เรียกว่า “การพัฒนาคนทั้งระบบ” ^{๖๔}

เย็นใจ เลาหวณิช กล่าวโดยสรุปว่า การพัฒนาส่วนใหญ่จะมีจุดหมายอยู่ที่การเพิ่มรายได้ หรือการเพิ่มผลผลิต โดยหวังว่าการเพิ่มรายได้จะทำให้คนอยู่ดีกินดี แต่ไม่ได้มองปัญหาสำคัญคือ รายจ่าย คนยังมีรายได้น้อยยังมีรายจ่ายมาก เปรียบเสมือน โองก้นรั้ว ถ้าไม่อุดรูรั้ว เปลี่ยนนิสัยให้เป็นคนประหยัด

^{๖๔} กาญจนา แก้วเทพ, ศาสตราจารย์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : เอ็ดดิสันเพรสโปรดักส์, ๒๕๔๔), หน้า ๖๕.

อดออมแล้วการพัฒนาจะไม่ได้ผลการพัฒนาที่ถูกต้องนั้น มีอุดมการณ์ว่า ขยันอย่างฉลาด ปราศจากอบายมุข พึ่งตนเองด้วยศักดิ์ศรี มีวินัย ร่วมมือร่วมใจกันทำงาน เห็นความทุกข์ยากของเพื่อนบ้านเป็นภารกิจที่ต้องช่วยกันแก้ไข^{๖๕}

ระพี สาคริก กล่าวว่า งานพัฒนา คือ งานสร้างประโยชน์สุขให้แก่มนุษย์และสร้างความมั่นคง โดยการสร้างความสมดุลธรรมชาติ การพัฒนาต้องรักษาความสัมพันธ์ของธรรมชาติกับสิ่งต่างๆ เช่น ปัจจัยการผลิต ปัจจัยการเป็นอยู่ของคน ปัจจัยที่รักษาไว้ซึ่งพื้นฐานของธรรมชาติและปัจจัยทางสังคมให้อยู่ในสภาพที่เชื่อมโยงกันและถ่วงดุลกันไว้อย่างเหมาะสม^{๖๖}

วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์ กล่าวว่า การพัฒนาประเทศในปัจจุบันทำให้ชนบทไทยเสียเปรียบชุมชนเมือง การพัฒนาที่แท้จริงต้องพัฒนาคนเพื่อเพิ่มคุณภาพของคนซึ่งคุณภาพของคนมี ๒ ด้าน คือ ด้านจิตใจที่มีความมั่นคง คุณธรรม ซื่อสัตย์สุจริต ความรับผิดชอบ ความขยันขันแข็ง ความรู้ที่รู้จริงและซึ่ดความสามารถทางเทคโนโลยี ได้แก่ ความรู้ความสามารถในการผลิตสินค้า การบริการ และการประกอบอาชีพ การพัฒนาคนเป็นจุดเบื้องต้นของการพัฒนา เพื่อจะนำไปสู่การพัฒนาระบบเศรษฐกิจสหกรณ์ เพื่อผสมผสานประโยชน์ของสมาชิกในพื้นที่ เสริมสร้างการพัฒนาบุคคล ให้มีจิตสำนึกในการพึ่งตนเอง มีสามัคคีธรรมในทางเศรษฐกิจและสังคม มีขีดความสามารถทางเทคโนโลยี สามารถติดต่อกับองค์กรภายนอกบนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน^{๖๗}

เสรี พงศ์พิศ กล่าวโดยสรุปว่า การพัฒนาชนบทจะต้องเปลี่ยนแปลงแนวคิดพื้นฐานการพัฒนา จากข้างนอกเข้าไปข้างในเป็นจากข้างในมาสู่ข้างนอกการพัฒนาที่ถูกต้องต้องเริ่มต้นที่ศักยภาพและภูมิปัญญาของประชาชน ประชาชนจะเป็นผู้กำหนดรูปแบบแนวทางการดำเนินชีวิตของตนเองซึ่งจะเกิดจากศรัทธาและเห็นคุณค่าแห่งประเพณีวัฒนธรรมของตนเอง ประชาชนจะเป็นผู้แสวงหาแนวทางเลือกของตนเองบนรากฐานแห่งคุณธรรมองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาควรที่จะมีบทบาทเพียงเพื่อเสริมกระบวนการพัฒนาไปสู่ความเป็นตัวเองของประชาชนแนวความคิดการพัฒนานี้ไม่ได้ปฏิเสธอำนาจรัฐระบบตลาดแต่การพัฒนาควรที่จะพึ่งตนเองให้มากที่สุดการติดต่อกับสัมพันธ์กับองค์กรภายนอกอย่างมีศักดิ์ศรี รู้เท่าทันและมีจุดยืนของตัวเอง^{๖๘}

^{๖๕}เย็นใจ เลหาวิช, ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมเทศ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประชาชน, ๒๕๒๑), หน้า ๑๑.

^{๖๖}ระพี สาคริก, “ปรัชญาแห่งความพอเพียง”, มติชน, (๑๕ สิงหาคม ๒๕๔๕) : ๑๓.

^{๖๗}วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, วิทยาการเศรษฐกิจทุนนิยมถิ่นสู่ชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : โครงการวิถีทรรศน์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๔.

^{๖๘}เสรี พงศ์พิศ, บ้านที่กเพื่อชีวิตใหม่, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๐), หน้า ๗๕.

อภิชาติ ทองอยู่ ได้กล่าวถึงทางเลือกหมู่บ้านชนบทไทยไว้ ๓ ประการ คือ

ประการที่ ๑ เป้าหมายของการผลิต ควรจะเป็นการผลิตเพื่อการบริโภคภายในครอบครัวให้มีกินมีใช้ตลอดปี ผลผลิตส่วนเกินจึงขาย

ประการที่ ๒ สถาบันกันชนทางเศรษฐกิจ ชนบทควรมีสถาบันกันชนทางเศรษฐกิจ เพื่อให้ประชาชนมีอำนาจต่อรองกับองค์กรภายนอกมากขึ้น โดยการจัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรขึ้น

ประการที่ ๓ สถาบันประกันสังคม ประชาชนในชนบทควรมีสถาบันประกันสังคมในระดับหมู่บ้าน เช่น ธนาคารข้าว สหกรณ์ หรือกองทุนต่าง ๆ เพื่อเป็นหลักประกันการดำรงชีพของประชาชนในชนบท

ทางเลือกทั้ง ๓ ประการนี้ จะต้องสอดคล้องและส่งเสริมขนบธรรมเนียมอันดีงาม และประสานความสัมพันธ์ของคนในชนบทไว้ด้วยกัน^{๖๕}

พระไพศาล วิสาโล กล่าวว่าทางออกของเกษตรกรไทยในปัจจุบัน คือ พุทธเกษตรกร หรือเกษตรกรแผนใหม่ซึ่งพุทธเกษตรกรมีหลักการอยู่ที่จิตใจจะต้องมีความเชื่อมั่นมีอิสระจากการพึ่งพาภายนอก ทั้งทางรูปธรรม และนามธรรม ทางด้านรูปธรรมได้แก่ ลดการพึ่งพาทางด้านปัจจัยการผลิต (ปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช) สินค้าประเภททุน (เครื่องจักร) ราคาสินค้าผูกพันกับตลาดภายนอกชุมชนไม่สามารถควบคุมได้ ทางด้านนามธรรมได้แก่ เพิ่มคุณค่าความเป็นมนุษย์ที่มีเกียรติ มีศักดิ์ศรีมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลมากกว่าจะเอาไรด์เอาเปรียบหรือกอบโกยเอาเปรียบธรรมชาติทำให้เกิดแบบแผนการผลิตที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดสติปัญญา สามารถดำรงชีวิตโดยอาศัยวิจารณ์ญาณของตนเองอย่างถูกต้องตามความเป็นจริง^{๖๖}

กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ กล่าวว่า ปัจจัยสร้างสรรค์ที่ขาดไม่ได้สำหรับการสร้างระบบการพึ่งตนเอง มีดังนี้

๑. จิตสำนึกและความตื่นตัว (Awareness) ให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง ในหลักการที่ว่า “คนจนสามารถช่วยตัวเองพร้อม ๆ กับช่วยเหลือผู้อื่นได้”

๒. การจัดตั้งองค์กร การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ใช่เรื่องระดับปัจเจกบุคคล (Individual) แต่ต้องเป็นการทำกิจกรรมร่วมกัน รับผิดชอบร่วมกัน

๓. การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในกลุ่ม สมาชิกจะต้องมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกขั้นตอน

๔. การสำแดง (Manifestation) ศักยภาพของกลุ่ม สามารถแสดงออกได้ ๒ ทางคือ

^{๖๕} อภิชาติ ทองอยู่, ทัศนะว่าด้วยวัฒนธรรมกับชุมชนทางเลือกใหม่ของงานพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักเลขาธิการสภาการศึกษาแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ๒๕๒๗), หน้า ๔๔.

^{๖๖} พระไพศาล วิสาโล, “ธรรมะในงาน ธรรมะในใจ”, กรุงเทพธุรกิจ, (๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๗) : ๖.

๔.๑ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Mutual Aid) เป็นการแสดงพลังสามัคคีภายในกลุ่ม เพื่อลดการพึ่งพาหรือการถูกเอาเปรียบจากภายนอก

๔.๒ การต่อรองกับภายนอก (Bargaining Power) เป็นการแสดงพลังที่มีอยู่ด้วยการต่อรองกับภายนอกกลุ่ม ทั้งทางด้านราคา หรือบริการ หรือเพื่อรักษาความเป็นอิสระของกลุ่ม ซึ่งการแสดงผลของกลุ่มทั้ง ๒ วิธีนี้จะต้องมีความสัมพันธ์กัน^{๑๐}

ชิต นิลพานิช และกุลธณ ธนาพงศ์ธร ได้กล่าวว่า องค์กรประชาชนในการพัฒนาชนบทคือ ตัวแทนของประชาชนในชนบทที่รวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือคณะบุคคล โดยมีการแบ่งภาระหน้าที่กันทำ และรับผิดชอบในกิจการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาท้องถิ่นของตน ซึ่งองค์กรประชาชนนี้อาจจำแนกได้ตามวัตถุประสงค์ได้ ๔ ประการคือ

๑. กลุ่มเศรษฐกิจหรือกลุ่มอาชีพ เช่น กลุ่มเลี้ยงสัตว์ กลุ่มชาวนา กลุ่มชาวสวน
๒. กลุ่มการปกครองและป้องกันหมู่บ้าน เช่น กลุ่มอาสาสมัครป้องกันหมู่บ้าน
๓. กลุ่มด้านการศึกษาและวัฒนธรรม เช่น กลุ่มอนุรักษ์ศิลปพื้นเมือง
๔. กลุ่มบริการสังคม เช่น ธนาคารข้าว สหกรณ์ กลุ่มสตรี^{๑๑}

การพิจารณาการบริหารองค์กรต้องพิจารณาองค์ประกอบดังต่อไปนี้ คือ ความเข้าใจในบทบาท และหน้าที่ของสมาชิก บทบาทและหน้าที่ขององค์กรต้องชัดเจน องค์กรจะต้องมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายอย่างแน่ชัด ประชาชนมีผลประโยชน์ร่วมกัน องค์กรมี กิจกรรมเคลื่อนไหวต่อเนื่อง

องค์กรทางสังคมและปัจจัยที่บ่งชี้หรือกิจกรรมเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน ประเวศ วะสี ได้ให้ความเห็นว่าองค์กรชุมชนหรือองค์กรทางสังคมไม่ใช่เป็นองค์กรที่ทางการจัดตั้งแต่เป็นองค์กรที่ชาวบ้านจัดตั้งขึ้นเองในระดับหมู่บ้าน หรือระดับที่เล็กกว่า^{๑๒} และสัมพันธ์ เศรษฐกิจและคณะ ได้ให้ความหมายว่าเป็นองค์กรด้านการก่อตัวไว้ก่อนข้างตรงกันว่า องค์กรชุมชนเป็นองค์กรที่ประชาชนรวมตัวกันสร้างขึ้นเองและจัดการเอง ไม่ใช่องค์กรที่คนอื่นสร้างให้ หรือยึดเยียดให้ หรือเป็นการจัดการโดยคนอื่น^{๑๓}

^{๑๐} กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ, การพึ่งตัวเองศักยภาพในการพัฒนาของชนบท, (กรุงเทพมหานคร : สภาคณาธิการแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ๒๕๓๐), หน้า ๕๑.

^{๑๑} ชิต นิลพานิช และกุลธณ ธนาพงศ์ธร, การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๖), หน้า ๔๕.

^{๑๒} ประเวศ วะสี, ประชาคมตำบล, อ่างแก้ว, หน้า ๑๕.

^{๑๓} สัมพันธ์ เศรษฐกิจ และคณะ, การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน, อ่างแก้ว, หน้า ๔๑.

อนุชาติ พวงสำลี และคณะ ได้จำแนกประเภทขององค์กรในชุมชนหรือองค์กรทางสังคมในระดับสูงขึ้นไป โดยแบ่งตามผลประโยชน์ที่องค์กรให้ความสนใจจำแนกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. องค์กรมุ่งประโยชน์ของมวลสมาชิกเป็นหลัก เช่น กลุ่มองค์กรทางศาสนา องค์กร หรือชุมชน ฯลฯ เป็นต้น

๒. องค์กรที่มุ่งประโยชน์สาธารณะเป็นประโยชน์ส่วนตนเป็นหลัก ซึ่งมีความหลากหลายรูปแบบองค์กรและกิจกรรมที่มากที่สุด เช่น กลุ่มองค์กรที่ทำผิดกฎหมาย กองทุน ฯลฯ ^{๑๕}

ปัจจัยที่บ่งชี้หรือกิจกรรมเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน

ปัจจัยที่บ่งชี้หรือการเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรในสังคมหรือชุมชนมีความสำคัญ เพราะการที่จะพัฒนาประชาคมหรือประชาคมในระดับหนึ่ง จำเป็นที่องค์กรทางสังคมหรือองค์กรชุมชนที่จัดตั้งมาจะต้องมีพลังหรือมีความเข้มแข็งจึงจะสามารถทำให้เกิดความเคลื่อนไหวในประชาคมที่มีความกระตือรือร้น มีพลังและดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

นักวิชาการหลายท่าน เช่น กาญจนา แก้วเทพ ได้วิเคราะห์ปัจจัยที่บ่งชี้ถึงความเข้มแข็งขององค์กรทางสังคม หรือองค์กรชุมชนที่มีส่วนคล้ายคลึงกัน สรุปเป็นปัจจัยต่าง ๆ รอบด้าน คือ ๑) การสร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้นกับองค์กรชุมชน ๒) การเปิดเวทีสื่อสาร ระหว่างสมาชิก มีการประชุมอย่างสม่ำเสมอ ๓) มีสมาชิกจำนวนมาก และเพิ่มจำนวน บรรดาสมาชิก และผู้นำองค์กรมีความรู้ความสามารถ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีทักษะในการทำงานร่วมกัน มีคุณธรรม โอบอ้อมอารีรวมทั้งคนรักท้องถิ่น ๔) การทำงานร่วมกัน และกระบวนการทำงานต้องชัดเจน มีการแบ่งงานกันทำ และสมาชิกชาวบ้านมีความเข้าใจ การทำงานของกลุ่ม องค์กรมีความพยายามในการเพิ่มศักยภาพในการคิดค้นหากิจกรรม เพื่อพัฒนางาน ๕) การสร้างปริมาณ และคุณภาพของกิจกรรม เป็นการเสริมสร้างระบบสวัสดิการของชุมชน เพื่อลดบทบาทขององค์กรภายนอก และสร้างอำนาจต่อรองจากภายนอก ๖) ปริมาณ และคุณภาพของทุน สิ่งของ และสภาพแวดล้อม องค์กรชุมชนมีความสามารถในการเพิ่มของปริมาณ และคุณภาพของทุน และสภาพแวดล้อม และการใช้ทุนดังกล่าวให้มีอายุยืนยาวคงทนตามเงื่อนไข ที่เหมาะสม ๗) ทุนเพื่อน และเครือข่ายองค์กรชุมชนจะต้องมีเครือข่ายที่กว้างขวางหลากหลาย และสามารถพึ่งพากันในยามจำเป็นทั้งเป็นการพึ่งพาในด้านจิตใจหรือวัตถุ หรือพลังในการเจรจาต่อรองกับภายนอก

องค์ประกอบในการพึ่งพาตนเองและชุมชน

องค์ประกอบในการพึ่งตนเอง อุทัย คุลเกษมได้กล่าวว่า เงื่อนไขที่จะทำให้เกิดการพึ่งตนเองได้ระดับบุคคล คือ

^{๑๕} อนุชาติ พวงสำลี และคณะ, การพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว), ๒๕๔๑), หน้า ๒๒.

- ๑) การมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกิน
- ๒) เงินทุนและแรงงานส่วนใหญ่ได้มาจากภายในครอบครัว
- ๓) แบบแผนการผลิตมีลักษณะผสมผสานไม่ปลูกพืชเพียงชนิดเดียว
- ๔) แบบแผนการผลิตที่ลดต้นทุนให้เหลือน้อยที่สุด
- ๕) การจัดการที่รู้ทันสถานการณ์ภายนอกชุมชน
- ๖) มีความรู้ความสามารถในกิจกรรมที่กระทำ
- ๗) มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ประหยัดและมัธยัสถ์
- ๘) มีความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพ
- ๙) มีความเชื่อมั่นในตนเองว่าตนเองทำได้

องค์ประกอบในการพึ่งตนเองระดับชุมชน ประเวศ วะสี ได้กล่าวถึงการพึ่งตนเองในชุมชน มีองค์ประกอบ ๕ ประการ คือ

- ๑) จิตใจที่มีธรรม มีความขยันหมั่นเพียร ไม่กลัวลำบาก ไม่โลภมาก มีสันโดษ ไม่ใช่จ่ายฟุ่มเฟือย สิ่งเหล่านี้จะกำหนดแบบแผนการผลิตและทำให้เกิดความสมดุลทางเศรษฐกิจ
- ๒) ผสมผสาน ซึ่งทำให้มีกินมีใช้และธรรมชาติแวดล้อมมีความสุข
- ๓) ความสมดุลธรรมชาติแวดล้อม เกิดขึ้นเพราะแบบแผนการผลิตที่คำนึงถึงความสมดุลของธรรมชาติแวดล้อม และขึ้นอยู่กับจิตใจมนุษย์ไม่โลภมาก
- ๔) การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ การผลิตเพื่อใช้เอง กินเอง ความสมดุลของธรรมชาติแวดล้อมกับพฤติกรรมไม่ฟุ่มเฟือย ทำให้เศรษฐกิจมีความสมดุล พอกินพอใช้ไม่ขาดทุน ไม่เป็นหนี้สินและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม
- ๕) ชีวิตชุมชน ระบบชีวิตมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมใกล้ตัว มีอาหารกินเหลือเฟือ มีเวลาที่จะช่วยเหลือสร้างสรรค์ร่วมกัน จึงเกิดวัฒนธรรมชุมชนขึ้น กล่าวคือ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือกัน มีสถาบันครอบครัวที่มั่นคง มีการนับถือผู้เฒ่าผู้แก่ มีวัด โรงเรียนเป็นสถาบันชุมชนที่ช่วยพัฒนาจิตใจ เป็นศูนย์กลางทางการศึกษา ทางสาธารณสุข ศิลปวัฒนธรรม เป็นสถาบันสงเคราะห์และช่วยให้ความสมดุลทางเศรษฐกิจ

ความหมายของประชาคมและองค์ประกอบของประชาคมที่เข้มแข็ง

ความหมายประชาคม

แนวคิดประชาคมในประเทศตะวันตก เมื่อพิจารณาแล้วสามารถจำแนกเป็น ๒ แนวคิดหลัก แนวคิดแรกเป็นของกลุ่มนักคิดที่มองว่าประชาคมเป็นส่วนหนึ่งของภาครัฐหรือส่วนหนึ่งของภาครัฐกิจ ผู้นำในกลุ่มนี้ คือ Thomas Hobbes, Imanuel Kant, John Locke, Karl Marx, Hyden, และ Wank ส่วนแนวคิดที่สองเป็นแนวคิดที่พัฒนาขึ้นมาใหม่โดยมองว่าประชาคมเป็นส่วนหนึ่งของภาคสังคมหรือภาค

ประชาชน แต่ยังไม่แยกขาดจากรัฐและธุรกิจ โดยต่างมีความเป็นปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน กล่าวคือ รูปแบบและการเปลี่ยนแปลงของภาครัฐและภาคธุรกิจย่อมมีผลกระทบต่อทั้ง โดยทางตรงและทางอ้อม ต่อประชาคม ความเข้มแข็งและความอ่อนแอของประชาคมย่อมมีผลกระทบต่อภาครัฐและภาคธุรกิจ เช่นกัน ซึ่งผู้นำในกลุ่มนี้ คือ Barber. ๑๙๙๕, Bothwell. ๑๙๙๗, Htten. ๑๙๙๗, Mathews. ๑๙๙๖, Marshall. ๑๙๙๕,

จากคำนิยามทั้งสองกลุ่ม จะเห็นว่า ประชาคม หมายถึง บริบทความแวดล้อมของปฏิสัมพันธ์ ทางสังคมระหว่างภาคประชาชนกับภาครัฐ และภาคธุรกิจ ดังนั้น ประชาคมจึงประกอบด้วยกลุ่ม ชุมชน เครือข่ายขององค์กรทางสังคมและส่วนที่เป็นทุนทางสังคม หรือทุนสาธารณะ

องค์ประกอบของประชาคมที่เข้มแข็ง

เดวิด แมททิว ประธานมูลนิธิเคเคเคเคเค ได้เสนอผลการวิจัยว่า องค์ประกอบของประชาสังคม ที่เข้มแข็ง ประกอบด้วย ๖ ประการ คือ

๑. โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะและช่องทางการสื่อสาร คือ ความเป็นชุมชนที่เข้มแข็งจะ เกิดจากการพบปะสมาคมกันในระดับชั้นล่างสุดจนถึงระดับบนสุด ตั้งแต่บุคคลที่คุ้นเคยจนถึงบุคคล แปลกหน้า โดยมีการรวมตัวพูดคุย เปิดเวที ถึงปัญหาที่ทุกคนสนใจร่วมกัน เช่น ความเป็นอยู่ของ ชุมชน เพื่อพัฒนาความสัมพันธ์ จิตสำนึกสาธารณะ และระดมสมองเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน

๒. กระบวนการสำคัญของชุมชน ประกอบด้วยความสัมพันธ์ ปฏิสัมพันธ์ การแลกเปลี่ยน ของคนในชุมชน ซึ่งจะมีการตรวจสอบโดยการตัดสินใจภายในชุมชน การตัดสินใจของชุมชนเกิดจาก ความตั้งใจของชุมชน คนในชุมชนจะมีการตัดสินใจที่ดีได้ต้องเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ที่มาจากการพบปะแลกเปลี่ยนกับผู้อื่นนั่นเอง และกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนต้องมีการสร้างจิตสำนึก สาธารณะพร้อม ๆ กันไปด้วย เพื่อสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นเจ้าของชุมชน

๓. ภาวะการนำและผู้นำชุมชน ชุมชนที่มีความเข้มแข็งมักจะมีผู้นำที่มีความคิดริเริ่มและ สร้างสรรค์สามารถดึงคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชน ได้จำนวนมากมีความ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชุมชน และต้องการทำประโยชน์ให้แก่ชุมชน

๔. กรอบแนวคิดหรือภาพที่อยู่ในหัวของชุมชน หรือที่เรียกว่า หลักนำการปฏิบัติ (Guiding Principles) ซึ่งต้องเกิดขึ้นอย่างมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และคนในชุมชนเชื่อมั่นในอำนาจที่จะแก้ปัญหา ของชุมชนได้ โดยกรอบแนวคิดนี้เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนเอง ถือเป็นอำนาจใน การที่จะพัฒนาชุมชนไปสู่ความเข้มแข็ง

๕. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถาบัน ชุมชนที่เข้มแข็งมีลักษณะความสัมพันธ์ในลักษณะ แนวราบ ทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ถือกันว่าเป็นความสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิดความไว้วางใจ นับถือ

และข้อสัต์ต่อกัน ไม่มีระบบการพึ่งพา ชุมชนไม่พึ่งพารัฐมาก ทำให้รัฐไม่มีภาระรับผิดชอบมากเกินไป มีเวลาในการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ พัฒนาประสิทธิภาพการทำงานของตน

๖. สำนักแห่งการเป็นชุมชน และขนบธรรมเนียมแห่งการแบ่งปัน เกิดจากการร่วมมือแก้ไข ปัญหาชุมชนอย่างต่อเนื่องแม้จะมีความหลากหลายทางความคิดของสมาชิกในชุมชน แต่ความหลากหลายนี้ กล่อมเกลางจนมีความเป็นน้ำหนึ่งอันเดียวกัน เนื่องจากมีความรู้สึกที่ต้องการพัฒนาชุมชนของตนให้ เข้มแข็ง

๒.๕ สภาพพื้นที่ของตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

ตำบลคงครั้งน้อยเดิมเป็นส่วนหนึ่งของตำบลคงครั้งใหญ่ แยกออกจากตำบลคงครั้งใหญ่ พ.ศ. ๒๕๓๖ เนื่องจากตำบลคงครั้งใหญ่ มีอาณาเขตกว้างขวางเป็นอุปสรรคในการปกครองและการพัฒนาทางราชการ จึงได้แบ่งการปกครองออกอีก ๑ ตำบล คือ ตำบลคงครั้งน้อย ต่อมา พ.ศ. ๒๕๓๘ ได้รับการยกฐานะ และประกาศเป็นสภาพตำบล โดยมี นายบุญโฮม กุลวงษ์ เป็นประธานสภาตำบล และยกฐานะเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลคงครั้งน้อย เมื่อวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๐ ตามลำดับ

๓.๕.๑ สภาพทั่วไป

๑) ที่ตั้ง ตำบลคงครั้งน้อยตั้งอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอเกษตรวิสัย ระยะทางห่างจากอำเภอเกษตรวิสัยประมาณ ๒๐ กิโลเมตร

๒) เนื้อที่ ตำบลคงครั้งน้อยมีเนื้อที่ประมาณ ๕๕.๑ ตารางกิโลเมตร หรือ ๕๕,๔๓๗.๕๐ ไร่

๓) ภูมิประเทศ ตำบลคงครั้งน้อยมีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบกว้างใหญ่อยู่ในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ มีอาณาเขต ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับตำบลเมืองบัว	อำเภอเกษตรวิสัย	จังหวัดร้อยเอ็ด
ทิศใต้	ติดต่อกับตำบลไพรขลา	อำเภอชุมพลบุรี	จังหวัดสุรินทร์
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับตำบลกู่กาสิงห์	อำเภอเกษตรวิสัย	จังหวัดร้อยเอ็ด
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับตำบลคงครั้งใหญ่	อำเภอเกษตรวิสัย	จังหวัดร้อยเอ็ด

๔) จำนวนหมู่บ้าน

จำนวนหมู่บ้านในตำบลคงครั้งน้อย มีทั้งหมด ๑๓ หมู่บ้าน ได้แก่

หมู่ที่	ผู้ใหญ่บ้าน
๑. บ้านคงครั้งน้อย	นายบุญสิน คำภูเมือง
๒. บ้านคงครั้งน้อย	นายทองคำ สีหา
๓. บ้านโพหนอง	นายสมบัติ พนมเขต
๔. บ้านแสนสี	นายทองแสง พลหนองหลวง

๕. บ้านโพนแท่น	นายไสว บุญสงค์
๖. บ้านจิงแกง	นายณรงค์ พันธุ์เจริญ
๗. บ้านลำโรง	นายถนอม สุขสนิท
๘. บ้านโพนแท่นนอก	นายพลอย คงสุดี
๙. บ้านดงครั้งน้อย	นายจัน ชาดิงาม
๑๐. บ้านแสนสีน้อย	นายนคร ทองสุข
๑๑. บ้านเสริมสุข	นายสงวน ผิวจันทร์
๑๒. บ้านโพนฮาด	นายไพบูลย์ กระสินหอม
๑๓. บ้านหนองหัวโนน	นายเคน พนมเขต

๕) จำนวนครัวเรือนและประชากร

- จำนวนครัวเรือนทั้งสิ้นตามหลักฐานทะเบียนราษฎร ๑,๕๗๗ ครัวเรือน
- จำนวนประชากรทั้งหมด ๗,๒๒๒ คน
 - ชาย ๓,๖๕๖ คน
 - หญิง ๓,๕๖๖ คน
- จำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ๔,๘๘๑ คน ไปใช้สิทธิเลือกตั้งครั้งล่าสุดคิดเป็น ๗๒%

๒.๕.๒ สภาพทางเศรษฐกิจ

๑) อาชีพ

- อาชีพเกษตรกรรม ๘๐ %
- อาชีพค้าขาย ๑๐ %
- รับราชการ ๕ %
- รับจ้าง ๕ %

๒) หน่วยธุรกิจในตลาด

- ปั๊มน้ำมัน ๕ แห่ง
- โรงสี ๗ แห่ง
- ร้านซ่อม ๕ แห่ง
- ฉางข้าว ๔ แห่ง

๒.๕.๓ สภาพทางสังคม

๑) การศึกษา

- โรงเรียนขยายโอกาสการศึกษา ๔ แห่ง ประกอบด้วย
 - ๑.๑ โรงเรียนบ้านดงครั้งน้อย

๑.๒	โรงเรียนทุ่งกุลาประชารัฐ		
๑.๓	โรงเรียนบ้านแสนสี		
๑.๔	โรงเรียนบ้านโพนแท่น		
๒.	ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน	๑	แห่ง
๓.	ที่อ่านหนังสือพิมพ์/ห้องสมุดประชาชน	๑๓	แห่ง
๔.	ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	๕	แห่ง
๒)	สถาบันและองค์กรทางศาสนา		
๑.	วัด	๗	แห่ง
๒.	สำนักสงฆ์	๒	แห่ง
๓.	อุโบสถ	๔	แห่ง
๓)	สาธารณสุข		
๑.	สถานีอนามัย	๑	แห่ง
๔)	ความปลอดภัยในชีวิตประจำวัน		
๑.	สถานีตำรวจภูธรตำบลคงครั้งใหญ่		
๒.๕.๔	โครงสร้างพื้นฐาน		
๑)	การคมนาคม		
๑.	ถนนสายหลักที่ติดต่อกับอำเภอเกษตรวิสัยจำนวน	๒	สาย
๒.	ถนนในหมู่บ้านลาดยางแล้วประมาณ	๕๐	%
๒)	การโทรคมนาคม		
๑.	โทรศัพท์สาธารณะ	๑๗	เครื่อง
๓)	การไฟฟ้า		
๑.	มีไฟฟ้าใช้	๑๓	หมู่บ้าน
๒.	ประชากรที่ใช้ไฟฟ้า	๑,๕๐๐	ครัวเรือน
๔)	แหล่งน้ำธรรมชาติ		
๑.	ลำน้ำปลา		กว้าง ๗๐ เมตร ยาว ๑๕,๐๐๐ เมตร
๕)	แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น		
๑.	บ่อน้ำตื้น	๖๖	แห่ง
๒.	บ่อบาดาล	๒๖	แห่ง
๓.	ประปาหมู่บ้าน	๗	แห่ง
๔.	ถังเก็บน้ำ	๕๑	แห่ง

๒.๕.๕ ข้อมูลอื่นๆ

๑) ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่

๑. ป่าชุมชน		๖	แห่ง
๒) มวลชนจัดตั้ง			
๑. ลูกเสือชาวบ้าน ๒ รุ่น		๑๕๕	คน
๒. อปป.	๑ รุ่น	๗๐	คน
๓. อปพร.	๑ รุ่น	๕๐	คน
๔. ตำรวจอาสา	๑ รุ่น	๖๐	คน

๒.๕.๖ จุดเด่นของพื้นที่

พื้นที่ตำบลคงครั่งน้อยอยู่ในเขตทุ่งกุลาร้องไห้เป็นแหล่งเพาะปลูกข้าวหอมมะลิรวมทั้งมีแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญ คือ ลำพลับพลาที่มีขนาดกว้าง ๗๐ เมตร ยาว ๑๕,๐๐๐ เมตรซึ่งครอบคลุมพื้นที่หมู่ที่ ๕,๖,๗,๘ ซึ่งตำบลคงครั่งน้อยจะดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาให้เป็นแหล่งกักเก็บน้ำขนาดใหญ่เพื่อให้บริการประชาชนในพื้นที่ได้ใช้อุปโภคบริโภคและใช้เพาะปลูกพืชผลทางด้านเกษตรกรรมได้อย่างเพียงพอหลังฤดูเก็บเกี่ยว^{๖๖}

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กัทร ธิดลาด ศึกษาเรื่อง “การเป็นผู้นำในชนบท ศึกษากรณีตำบลก้อ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน” ผลการศึกษาพบว่า “ชุมชนบ้านป่าในอดีตเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่โดยเดี่ยว สถานการณ์ของชุมชนมีความจำเป็นที่จะต้องพึ่งตนเอง โดยชุมชนจะเป็นผู้ขับเคลื่อนบุคคลให้แข็งแกร่ง สามารถที่จะต่อสู้กับภัยธรรมชาติและภัยจากโจรผู้ร้าย ผู้นำในยุคนี้มักจะเป็นผู้ที่ผ่านการศึกษามาจากระบบวัด สร้างอำนาจขึ้นมาจากการสะสมบารมีที่ใช้วิชาอาคมในการให้ความคุ้มครองชุมชน เครือข่ายติดต่อกับบุคคลภายนอกยังมีน้อย วิถีชีวิตของชุมชนจึงเน้น และส่งเสริมความสามัคคีในชุมชน”^{๖๗}

ขวัญชัย วงศ์นิติกร ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของผู้ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านจัดสรรชานเมือง ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านจัดสรรเทพประทาน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ผลการศึกษาพบว่า “ผู้ที่อาศัยในหมู่บ้านชานเมืองมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนของตนเองในการเข้าร่วมบำรุงรักษาและ

^{๖๖} องค์การบริหารส่วนตำบลคงครั่งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด, “แผนพัฒนาสามปี”, ร้อยเอ็ด : ประสานการพิมพ์, ๒๕๔๘, (อัดสำเนา).

^{๖๗} กัทร ธิดลาด, “การเป็นผู้นำในชนบท ศึกษากรณีตำบลก้อ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๓๐, ๑๑๒ หน้า.

ติดตามผลการพัฒนามากที่สุดรองลงมามีส่วนร่วมปฏิบัติการเสนอความคิดเห็น และวางแผนพัฒนาชุมชน ตามลำดับ นอกจากนี้พบว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจ การเป็นผู้นำทั้งในและนอกชุมชน การเป็นสมาชิก กลุ่มกิจกรรม การติดต่อผู้นำ การได้รับข่าวสารกิจกรรมชุมชน เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนา ชุมชน คือ ระดับการศึกษาความรู้ความเข้าใจในแบบการพัฒนาชุมชน”^{๙๘}

อดุลย์ ดวงดีวีรัตน์ ศึกษาเรื่อง “ผู้นำตามธรรมชาติกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชนบท บ้านผาเจิบใน จังหวัดลำพูน” ผลการศึกษาพบว่า “ผู้นำตามธรรมชาติที่ศึกษามีทั้งผู้นำทางด้านเศรษฐกิจผู้นำ ทางด้านการจัดองค์กร และผู้นำทางด้านการเมืองในชุมชน ปัจจัยที่ทำให้ผู้นำตามธรรมชาติได้รับการ ยอมรับจากคนในชุมชนทั้งปัจจัยภายในชุมชน ได้แก่ วิกฤตการณ์ของชุมชน ผู้นำที่เป็นทางการขาด ภาวะความเป็นผู้นำ ปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชน ระบบเครือญาติ ความสัมพันธ์ที่มีลักษณะไม่ เป็นทางการในการสื่อสารกับสมาชิกในชุมชน ปัจจัยภายนอกชุมชน ได้แก่ นโยบายของรัฐบาลการ ยอมรับจากเจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐ และนักธุรกิจนอกชุมชน และลักษณะบุคลิกภาพของตัวผู้นำ ตามธรรมชาติที่สามารถเข้าใจสภาพปัญหา ความต้องการและความเปลี่ยนแปลงภายในชุมชน และ ภายนอกชุมชนของตนได้เป็นอย่างดี และสามารถสื่อความคิดความเข้าใจกับสมาชิกในชุมชนของ ตนได้อย่างมีพลัง โดยการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ สำหรับบทบาทของผู้นำตามธรรมชาติที่พบ คือ บทบาทเป็นผู้นำกลุ่ม บทบาทในการเป็นผู้ให้คำแนะนำและช่วยวิเคราะห์ปัญหาในชุมชน รวมทั้งเป็น ผู้ไกล่เกลี่ยประนีประนอมข้อขัดแย้งต่าง ๆ และบทบาทเป็นผู้ประสานงานกับหน่วยงานนอกชุมชน”^{๙๙}

ถวิล กัลชาญพิเศษ ศึกษาเรื่อง “วิเคราะห์ศักยภาพการพึ่งตนเองในชุมชนชนบท” ผลการศึกษา พบว่า “ศักยภาพในการพึ่งตนเองของชุมชนเกิดขึ้นโดยอาศัยศักยภาพของปัจเจกชนมารวมกันเป็น ศักยภาพของชุมชนภายใต้การนำของผู้นำท้องถิ่น วิธีการที่ทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการพึ่งตนเองสูง คือ ชุมชนให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มโดยอาศัยพื้นฐานด้านอาชีพเสริมเป็นหลักในการรวบรวม”^{๑๐๐}

^{๙๘} ขวัญชัย วงศ์นิติกร, ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของผู้ที่อาศัยอยู่ในเขต หมู่บ้านจัดสรรชานเมือง ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านจัดสรรเทพประทาน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี, วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๓๒, ๑๒๖ หน้า.

^{๙๙} อดุลย์ ดวงดีวีรัตน์, “ผู้นำตามธรรมชาติกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชนบท บ้านผาเจิบ ในจังหวัดลำพูน”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๓๖, ๑๑๓ หน้า.

^{๑๐๐} ถวิล กัลชาญพิเศษ, “วิเคราะห์ศักยภาพการพึ่งตนเองในชุมชนชนบท”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๓๘, ๑๔๖ หน้า.

ชูเกียรติ เปี่ยมศรี ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชน
ย่อย : ศึกษาเฉพาะกรณีเทศบาลเมืองระยอง จังหวัดระยอง ผลการศึกษาพบว่า “คณะกรรมการ
ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนในระดับปานกลาง และอายุ ระดับการศึกษา รายได้เป็นปัจจัย
ที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการในการพัฒนาชุมชนย่อยส่วนความคิดเห็นต่อการ
พัฒนาชุมชนย่อย มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนย่อยในการพัฒนา”^{๕๑}

บัณฑูร ประดิษฐ์สุวรรณ ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการสร้างความเข้มแข็ง
ของประชาคมในจังหวัดนครสวรรค์” ผลการศึกษาพบว่า “การเสริมสร้างความเข้มแข็งของประชา
สังคม ประชาชนและผู้เกี่ยวข้องต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาสังคมและจะต้องมีการสร้าง
จิตสำนึกให้ประชาชนเห็นความสำคัญในการร่วมกันแก้ไขปัญหาของชุมชน ปัญหาอุปสรรคในการ
ดำเนินการเกิดจากการที่ประชาชนและผู้เกี่ยวข้องยังขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องประชา
สังคมและการดำเนินงานเสริมสร้างความเข้มแข็งของประชาสังคมในอนาคตเป็นสิ่งที่จำเป็นและ
จะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง”^{๕๒}

กังสดาล อยู่เย็น ศึกษาเรื่อง “พลวัตชุมชนบ้านเปรี๊ดใน ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง”
ผลการศึกษาพบว่า พัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจของชุมชนบ้านเปรี๊ดใน เริ่มจากระบบเศรษฐกิจ
แบบดั้งเดิมที่ผลิตเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือน ต่อมามีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อมใน
ชุมชน สมาชิกส่วนหนึ่งได้มีความพยายามปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงชีวิตและรูปแบบการผลิตตาม
แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติ การบริโภคที่มีความเรียบง่าย โดยคำนึงถึงสุขภาพและ
สิ่งแวดล้อม มีการพัฒนา จิตความสามารถในการเรียนรู้ อย่างเท่าทัน ในความสัมพันธ์กับ
บุคคลภายนอก ได้ใช้ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชนในการแบ่งปันปันส่วนปัจจัย
การผลิตให้แก่ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน และชุมชน การศึกษาได้พบว่าปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อลักษณะ
เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านเปรี๊ดใน คือ ผู้นำ กลุ่มและองค์กร

^{๕๑}ชูเกียรติ เปี่ยมศรี, “การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนย่อย :
ศึกษาเฉพาะกรณี กรณีเทศบาลเมืองระยอง จังหวัดระยอง”, ปัญหาพิเศษรัฐประศาสนศาสตร
มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา), ๒๕๔๓, ๑๕๔ หน้า.

^{๕๒}บัณฑูร ประดิษฐ์สุวรรณ, “ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการสร้างความเข้มแข็งของ
ประชาคมในจังหวัดนครสวรรค์”, ค้นคว้าอิสระปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๔๔, ๑๒๑ หน้า.

กระบวนการเรียนรู้ ค่านิยม การดำเนินชีวิตด้านสังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยี ภูมิปัญญา ทรัพยากรธรรมชาติ และการดำเนินชีวิต เศรษฐกิจและภาวะหนี้สิน”^{๔๓}

ทานตะวัน อินทร์จันทร์ ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนย่อย ในเขตเทศบาลเมืองลำพูน” ผลการศึกษาพบว่า “คณะกรรมการชุมชนมีส่วนร่วม ในการพัฒนาระดับ ปานกลาง โดยมีส่วนร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับการประชุมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน การคิดหาและ สร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชนการคิดค้นวิธีการแก้ปัญหาของชุมชน ค้นหาความต้องการของชุมชนและเสนอต่อเทศบาล การตัดสินใจในการให้ทรัพยากรของท้องถิ่นที่มีอยู่ อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมและการศึกษาวิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุที่เกิดขึ้นในชุมชน”^{๔๔}

^{๔๓} กังสดาล อยู่เย็น, “พลวัตรชุมชนบ้านเป็ดในภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง”, วิทยานิพนธ์ พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๔๔, ๑๓๓ หน้า.

^{๔๔} ทานตะวัน อินทร์จันทร์, “การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนย่อย ในเขตเทศบาลเมืองลำพูน”, ค้นคว้าอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย เชียงใหม่), ๒๕๔๖, ๑๑๕ หน้า.

๒.๗ กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

ตัวแปรพื้นฐาน

ปัจจัยส่วนบุคคล

๑. เพศ
๒. อายุ
๓. สถานภาพ
๔. การศึกษา
๕. ตำแหน่ง

ตัวแปรที่ศึกษา

บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็งศึกษาเฉพาะกรณี : ตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด จำแนกเป็น ๖ ด้าน ดังนี้

๑. ด้านการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ร่วมกัน
๒. ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของชุมชน
๓. ด้านลักษณะความเป็นผู้นำ
๔. ด้านการให้ความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น
๕. ด้านการมีส่วนร่วมเพื่อการพึ่งตนเอง
๖. ด้านความไว้วางใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อให้การวิจัยในครั้งนี้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ผู้วิจัยได้ดำเนินการซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

- ๓.๑ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๒ การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๓ การทดสอบคุณภาพของเครื่องมือ
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๖ สถิติที่ใช้ในการวิจัย

๓.๑ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ ผู้นำชุมชน ตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน ๘๔ คน ซึ่งประกอบด้วย

๓.๑.๑ นายกองกิจการบริหารส่วนตำบลคงครั้งน้อย	จำนวน	๑	คน
๓.๑.๒ รองนายกองกิจการบริหารส่วนตำบล	จำนวน	๒	คน
๓.๑.๓ สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล	จำนวน	๒๖	คน
๓.๑.๔ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน	จำนวน	๑๓	คน
๓.๑.๕ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	จำนวน	๒๖	คน
๓.๑.๖ สารวัตรกำนัน	จำนวน	๒	คน
๓.๑.๗ แพทย์ประจำตำบล	จำนวน	๑	คน
๓.๑.๘ ประธานกลุ่มแม่บ้าน	จำนวน	๑๓	คน

๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แบบสอบถาม ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมาในการเก็บรวบรวมข้อมูลจาก ทฤษฎี แนวคิดและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยข้อคำถาม ได้ครอบคลุมถึงวัตถุประสงค์ที่ต้องการ ศึกษาและแบ่งข้อคำถามเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ อายุ สถานภาพ การศึกษา ตำแหน่งเป็นแบบสอบถามลักษณะปลายปิด (Closed Ended Question)

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นต่อบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ๖ ด้าน ได้แก่

- ๑) ด้านการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ร่วมกัน
- ๒) ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของชุมชน
- ๓) ด้านลักษณะความเป็นผู้นำ
- ๔) ด้านการให้ความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น
- ๕) ด้านการมีส่วนร่วมเพื่อการพึ่งตนเอง
- ๖) ด้านความไว้วางใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

จำนวนข้อคำถามในส่วนที่ ๒ มีทั้งสิ้น ๓๐ ข้อคำถามลักษณะแบบสอบถามปลายปิด(Closed Ended Question) โดยให้ผู้ตอบทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องความคิดเห็นที่สมควรเพียงระดับเดียว จาก ๕ ระดับ (Rating Scale) โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน คือ มีความเห็นด้วยมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และเห็นด้วยน้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ เป็นคำถามปลายเปิด (Open Ended Question) ซึ่งเป็นคำถามที่ให้ผู้ตอบแสดงความคิดเห็น และข้อเสนอแนะในบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็งเพิ่มเติมในประเด็นที่กำหนดไว้

๓.๓ การสร้างและทดสอบคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ทดสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยมีขั้นตอน การสร้างเครื่องมือตามลำดับดังนี้ คือ

๓.๓.๑ ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกรอบที่จะศึกษาบทบาทของ ผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็งมาเป็นแนวทางในการสร้างเครื่องมือ

๓.๓.๒ นำเครื่องมือที่สร้างขึ้นไปขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ เพื่อตรวจสอบ แก้ไขปรับปรุงให้ครอบคลุมและเหมาะสมกับกรอบที่กำหนดไว้

๓.๓.๓ นำเครื่องมือที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๓ ท่าน ตรวจสอบความเที่ยงตรง ตามเนื้อหาและครอบคลุมตามแนวทางการสร้างเครื่องมือ ซึ่งผู้เชี่ยวชาญ ประกอบด้วย

๑) รศ.ดร. สมทรง สุวพานิช อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขต ร้อยเอ็ด

๒) นายธงชัย เจริญนนท์ อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

๓) นายโรจน์พงษ์ แก่นจันทร์ ท้องถิ่นจังหวัดร้อยเอ็ด

๓.๓.๔ นำเครื่องมือที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขแล้ว ไปทดลองใช้กับประชาชนเพื่อหาความเชื่อมั่น ของแบบสอบถาม

๓.๓.๕ นำเครื่องมือที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขแล้วไปเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชากรที่ใช้ ในการวิจัยครั้งนี้

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บและรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

๓.๔.๑ การวิจัยเอกสาร เป็นการศึกษาโดยวิธีการศึกษาข้อมูลแนวคิดต่างๆ ที่มีอยู่ในหนังสือ เอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน แล้วนำมาเนื้อหาที่ค้นคว้ามาศึกษาวิเคราะห์เรียบเรียงเพื่อ นำมาใช้เป็นข้อมูลในการวิจัยต่อไป

๓.๔.๒ การจัดกระทำกับข้อมูล เป็นการศึกษาข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารเพื่อจัดทำเป็น แบบสอบถามมีลักษณะปลายปิดและปลายเปิดหลังจากผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา และครอบคลุมตามแนวทางการสร้างเครื่องมือหลังจากนั้นนำแบบสอบถามออกไปเก็บข้อมูลจากประชากร ที่กำหนดไว้เมื่อครบตามจำนวนที่กำหนดแล้วนำมารวบรวมเป็นหมวดหมู่แล้วนำมาประมวลการเก็บ รวบรวมข้อมูลต่อไป

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยดังนี้

๓.๕.๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์ โดย การหาค่าความถี่ และ ค่าร้อยละ

๓.๕.๒ ข้อมูลเกี่ยวกับระดับการใช้บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ตรวจสอบ ให้คะแนนตามเกณฑ์ที่กำหนดและกรอกข้อมูลลงในตารางเตรียมการวิเคราะห์ข้อมูล ทำการวิเคราะห์ และประมวลผลข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โปรแกรมสำเร็จรูป โดยใช้วิธีหาค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน แล้วนำไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์ซึ่งกำหนดดังนี้

ค่าเฉลี่ย ๔.๕๑ – ๕.๐๐ หมายถึง ระดับบทบาทมากที่สุด

ค่าเฉลี่ย ๓.๕๑ – ๔.๕๐ หมายถึง ระดับบทบาทมาก

ค่าเฉลี่ย ๒.๕๑ – ๓.๕๐ หมายถึง ระดับบทบาทปานกลาง

ค่าเฉลี่ย ๑.๕๑ – ๒.๕๐ หมายถึง ระดับบทบาทน้อย

ค่าเฉลี่ย ๑.๐๐ – ๑.๕๐ หมายถึง ระดับบทบาทน้อยที่สุด

๓.๖ สถิติที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ค่าสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล มีดังนี้

๓.๖.๑. ค่าร้อยละ (Percentage) คำนวณจากสูตร ดังนี้

$$P = \frac{f}{N} \times 100$$

เมื่อ P แทน ร้อยละ
f แทน ความถี่ที่ต้องการแปลงให้เป็นร้อยละ
N แทน จำนวนความถี่ทั้งหมด

๓.๖.๒ ค่าเฉลี่ย (μ) คำนวณจากสูตร ดังนี้

$$\mu = \frac{\sum X}{N}$$

เมื่อ μ แทน ค่าเฉลี่ย
 $\sum X$ แทน ผลรวมของคะแนนทั้งหมดในกลุ่ม
N แทน จำนวนคน

๓.๖.๓ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) คำนวณจากสูตร ดังนี้

$$\sigma = \sqrt{\frac{N \sum X^2 - (\sum X)^2}{N(N-1)}}$$

เมื่อ σ แทน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
X แทน ผลรวมของคะแนนทั้งหมดในกลุ่ม
 X^2 แทน ผลรวมกำลังสอง ของคะแนนในกลุ่ม
N แทน จำนวนคน
 Σ แทน ผลรวม

๓.๖.๔ ค่าความเที่ยงตรงของเครื่องมือแบบมาตราส่วนประมาณค่า (α) คำนวณจากสูตร ดังนี้

$$\alpha = \frac{k}{k-1} \left(1 - \frac{\sum S_i^2}{S^2} \right)$$

เมื่อ	α	แทน	ค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่น
	k	แทน	จำนวนข้อของเครื่องมือวัด
	S_i^2	แทน	ผลรวมของความแปรปรวนของแต่ละข้อ
	S^2	แทน	ความแปรปรวนของคะแนนรวม

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้ศึกษาวิจัยได้นำเสนอผลการศึกษาดังต่อไปนี้

๔.๑ สัญลักษณ์ที่ใช้ในการเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

๔.๒ ลำดับชั้นในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

๔.๓ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

๔.๑ สัญลักษณ์ที่ใช้ในการเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้ศึกษาวิจัยได้กำหนดสัญลักษณ์ที่ใช้ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อความเข้าใจตรงกันในการเสนอข้อมูลต่าง ๆ ดังนี้

μ	แทน	ค่าเฉลี่ย
σ	แทน	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
N	แทน	จำนวนประชากร

๔.๒ ลำดับชั้นตอนในการเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ลำดับชั้นตอนในการเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามเพื่อการวิจัยแบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นการวิเคราะห์เกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามคิด ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพทางการสมรส การศึกษา และตำแหน่งหน้าที่ ในปัจจุบัน

ตอนที่ ๒ เป็นการวิเคราะห์ระดับบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

ตอนที่ ๓ เป็นข้อเสนอแนะของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ของตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

๔.๓ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ ๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏตามตารางที่ ๑-๕

ตารางที่ ๑ จำนวน และร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามเพศ

ปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	๗๐	๘๓.๓๓
หญิง	๑๔	๑๖.๖๗
รวม	๘๔	๑๐๐

จากตารางที่ ๑ พบว่าประชากรส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ๗๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๓.๓๓ และเพศหญิง ๑๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๖๗

ตารางที่ ๒ จำนวน และร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามอายุ

ปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน	ร้อยละ
อายุ		
อายุ ๒๐-๒๕ ปี	๒	๒.๓๘
อายุ ๓๐-๓๕ ปี	๑๔	๑๖.๖๗
อายุ ๔๐-๔๕ ปี	๔๖	๕๔.๗๖
อายุ ๕๐-๕๕ ปี	๒๐	๒๓.๘๑
อายุ ๖๐ ปีขึ้นไป	๒	๒.๓๘
รวม	๘๔	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๒ พบว่าจำนวนกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามที่ศึกษาในตำบลคงครั้งน้อย อำเภอ เกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อพิจารณาตามอายุพบว่ากลุ่มที่มีอายุ ๒๐-๒๕ ปี จำนวน ๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๒.๓๘ อายุ ๓๐-๓๕ ปี จำนวน ๑๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๖๗ อายุ ๔๐-๔๕ ปี จำนวน ๔๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๗๖ คน อายุ ๕๐-๕๕ ปี จำนวน ๒๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๘๑ และอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป จำนวน ๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๒.๓๘

ตารางที่ ๓ จำนวน และร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามสถานภาพ

ปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน	ร้อยละ
สถานภาพ		
โสด	๓	๓.๕๗
สมรส	๘๐	๘๕.๒๔
หย่า/แยกกันอยู่	๑	๑.๑๙
รวม	๘๔	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๓ พบว่าจำนวนกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามที่ศึกษาในตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อพิจารณาตามสถานภาพพบว่าสถานภาพโสด จำนวน ๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๓.๕๗ สถานภาพสมรส จำนวน ๘๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๕.๒๔ และสถานภาพหย่า/แยกกันอยู่ จำนวน ๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๑.๑๙

ตารางที่ ๔ จำนวน และร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามระดับการศึกษา

ปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน	ร้อยละ
การศึกษา		
ประถมศึกษาหรือต่ำกว่า	๓๒	๓๘.๑๐
มัธยมศึกษาตอนต้น	๒๕	๒๙.๗๖
มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า	๒๔	๒๘.๕๗
อนุปริญญาหรือเทียบเท่า	๑	๑.๑๙
ปริญญาตรีหรือสูงกว่าปริญญาตรี	๒	๒.๓๘
รวม	๘๔	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔ พบว่าจำนวนกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามที่ศึกษาในตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อพิจารณาตามระดับการศึกษาพบว่าการศึกษาประถมศึกษาหรือต่ำกว่า จำนวน ๓๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๑๐ คน การศึกษามัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน ๒๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๙.๗๖ การศึกษามัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า จำนวน ๒๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๕๗ การศึกษาอนุปริญญาหรือเทียบเท่า จำนวน ๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๑.๑๙ การศึกษาปริญญาตรีหรือสูงกว่า จำนวน ๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๒.๓๘

ตารางที่ ๕ จำนวน และร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามตำแหน่ง

ตำแหน่ง	ปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน	ร้อยละ
	นายก อบต.	๑	๑.๑๕
	รองนายก อบต.	๒	๒.๓๘
	สมาชิก อบต.	๒๖	๓๐.๕๕
	กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน	๑๓	๑๕.๔๘
	สารวัตรกำนัน	๒	๒.๓๘
	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	๒๖	๓๐.๕๕
	แพทย์ประจำตำบล	๑	๑.๑๕
	ประธานกลุ่มแม่บ้าน	๑๓	๑๕.๔๘
	รวม	๘๔	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๕ พบว่าจำนวนกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามที่ศึกษาในตำบลคงครั้งน้อย อำเภอ เกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อพิจารณาตามตำแหน่งพบว่า เป็นตำแหน่งนายก อบต. จำนวน ๑ คน คิดเป็น ร้อยละ ๑.๑๕ รองนายก อบต. จำนวน ๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๒.๓๘ สมาชิก อบต. จำนวน ๒๖ คน คิดเป็น ร้อยละ ๓๐.๕๕ กำนันผู้ใหญ่บ้าน จำนวน ๑๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๔๘ สารวัตรกำนัน จำนวน ๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๒.๓๘ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จำนวน ๒๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๕๕ แพทย์ประจำตำบล จำนวน ๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๑.๑๕ และประธานกลุ่มแม่บ้าน ๑๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๔๘

ตอนที่ ๒ ผลการวิเคราะห์ระดับบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง
ตำบลคงครั่งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏตามตารางที่ ๖-๑๒

ตารางที่ ๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง
ตำบลคงครั่งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด โดยรวมและรายด้าน

ด้าน ที่	บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง	ระดับบทบาท		
		μ	σ	แปลผล
๑	ด้านการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ร่วมกัน	๓.๕๕	๐.๖๗	มาก
๒	ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของชุมชน	๓.๕๖	๐.๗๗	มาก
๓	ด้านลักษณะความเป็นผู้นำ	๓.๕๕	๐.๗๖	มาก
๔	ด้านการให้ความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น	๓.๘๕	๐.๗๑	มาก
๕	ด้านการมีส่วนร่วมเพื่อการพึ่งตนเอง	๓.๕๒	๐.๖๖	มาก
๖	ด้านความไว้วางใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน	๓.๕๑	๐.๖๖	มาก
โดยรวม		๓.๘๖	๐.๖๑	มาก

(N = ๘๔)

จากตารางที่ ๖ พบว่าบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ตำบลคงครั่งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu = ๓.๘๖$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือด้านลักษณะความเป็นผู้นำ ($\mu = ๓.๕๕$) รองลงมาคือด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของชุมชน ($\mu = ๓.๕๖$) ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือด้านการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ร่วมกัน ($\mu = ๓.๕๕$)

ตารางที่ ๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยรวมและรายข้อ

ข้อ ที่	บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง	ระดับบทบาท		
		μ	σ	แปลผล
๑	จัดเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ของหมู่บ้านเพื่อทำความเข้าใจและเรียนรู้ร่วมกันในประเด็นต่าง ๆ	๓.๖๗	๐.๘๒	มาก
๒	จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือจัดทัศนศึกษาดูงานระหว่างกลุ่มองค์กรต่างๆภายในชุมชนและระหว่างชุมชน	๓.๖๘	๐.๘๘	มาก
๓	แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้นำทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน	๓.๖๐	๐.๘๕	มาก
๔	สนับสนุนการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและสนับสนุนข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นอย่างต่อเนื่อง	๓.๕๑	๐.๘๒	มาก
๕	แลกเปลี่ยนเรียนรู้และดำเนินงานร่วมกันของเครือข่ายอย่างต่อเนื่องจะทำให้เกิดกระบวนการจัดการและจัดองค์กรร่วมกัน	๓.๓๕	๐.๕๖	ปานกลาง
โดยรวม		๓.๕๕	๐.๖๗	มาก

(N = ๘๔)

จากตารางที่ ๗ พบว่าบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu = ๓.๕๕$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าอยู่ในระดับมาก ๔ ข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือข้อ ๒ จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือจัดทัศนศึกษาดูงานระหว่างกลุ่มองค์กรต่างๆภายในชุมชนและระหว่างชุมชน ($\mu = ๓.๖๘$) รองลงมาคือข้อ ๑ จัดเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ของหมู่บ้านเพื่อทำความเข้าใจและเรียนรู้ร่วมกันในประเด็นต่าง ๆ ($\mu = ๓.๖๗$) ส่วนอีก ๑ ข้อที่เหลืออยู่ในระดับปานกลางและมีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือข้อ ๕ แลกเปลี่ยนเรียนรู้และดำเนินงานร่วมกันของเครือข่ายอย่างต่อเนื่องจะทำให้เกิดกระบวนการจัดการและจัดองค์กรร่วมกัน ($\mu = ๓.๓๕$)

ตารางที่ ๘ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของชุมชน โดยรวมและรายข้อ

ข้อ ที่	บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง	ระดับบทบาท		
		μ	σ	แปลผล
๑	ผู้นำชุมชนจัดให้มีการประชุมเพื่อรับฟังความคิดเห็นของชุมชน ถึงความต้องการของท้องถิ่น เพื่อกำหนดนโยบายการพัฒนา	๔.๐๑	๐.๕๕	มาก
๒	ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดยุทธศาสตร์การทำงานร่วมกับผู้นำชุมชน	๓.๘๒	๐.๘๘	มาก
๓	ผู้นำชุมชนรับฟังความคิดเห็นของชุมชนก่อนตัดสินใจในการแก้ปัญหาของท้องถิ่น	๔.๐๔	๐.๕๒	มาก
๔	ผู้นำชุมชนเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการแก้ปัญหาของท้องถิ่น	๔.๒๕	๐.๘๖	มาก
๕	ชุมชนมีส่วนร่วมที่จะตรวจสอบการทำงานของผู้นำชุมชนเพื่อตรวจสอบข้อบกพร่องและเสนอแนะข้อแก้ไข	๓.๗๐	๑.๐๑	มาก
โดยรวม		๓.๕๖	๐.๗๗	มาก

(N = ๘๔)

จากตารางที่ ๘ พบว่าบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของชุมชน โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu = ๓.๕๖$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าอยู่ในระดับมากทุกข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือข้อ ๔ ผู้นำชุมชนเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการแก้ปัญหาของชุมชน ($\mu = ๔.๒๕$) รองลงมาคือข้อ ๓ ผู้นำชุมชนรับฟังความคิดเห็นของชุมชนก่อนตัดสินใจในการแก้ปัญหาของชุมชน ($\mu = ๔.๐๔$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือข้อ ๕ ชุมชนมีส่วนร่วมที่จะตรวจสอบการทำงานของผู้นำชุมชนเพื่อตรวจสอบข้อบกพร่องและเสนอแนะข้อแก้ไข ($\mu = ๓.๗๐$)

ตารางที่ ๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ตำบลดงครั่งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านลักษณะความเป็นผู้นำชุมชน โดยรวมและรายข้อ

ข้อ ที่	บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง	ระดับบทบาท		
		μ	σ	แปลผล
๑	ผู้นำชุมชนแสดงความกล้าหาญและเชื่อมั่นในการแก้ปัญหา ในสถานการณ์ต่าง ๆ ของชุมชนอย่างจริงจัง	๓.๕๕	๐.๕๑	มาก
๒	ผู้นำชุมชนเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมวางแผน ในการจัดการองค์กรเพื่อพัฒนาท้องถิ่น	๔.๐๕	๐.๘๓	มาก
๓	ผู้นำชุมชนมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับประชาชนเพื่อพัฒนาท้องถิ่น	๔.๐๒	๐.๘๕	มาก
๔	ผู้นำชุมชนได้แสดงวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนให้ประชาชน รับทราบและร่วมแสดงความคิดเห็น	๓.๕๕	๐.๕๔	มาก
๕	ผู้นำชุมชนส่งเสริมสนับสนุนให้จัดตั้งกลุ่มสนใจต่าง ๆ ขึ้น เพื่อประชาชนได้มีส่วนร่วม เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มสหกรณ์ กลุ่มอาชีพต่างๆ	๔.๐๐	๐.๕๕	มาก
โดยรวม		๓.๕๕	๐.๗๖	มาก

(N = ๘๔)

จากตารางที่ ๕ พบว่าบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ตำบลดงครั่งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านลักษณะความเป็นผู้นำชุมชน โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu = ๓.๕๕$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าอยู่ในระดับมากทุกข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือข้อ ๒ ผู้นำชุมชนเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมวางแผนในการจัดการองค์กรเพื่อพัฒนาท้องถิ่น ($\mu = ๔.๐๕$) รองลงมาคือข้อ ๓ ผู้นำชุมชนมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับประชาชนเพื่อพัฒนาท้องถิ่น ($\mu = ๔.๐๒$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือข้อ ๑ ผู้นำชุมชนแสดงความกล้าหาญและเชื่อมั่นในการแก้ปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆ ของชุมชนอย่างจริงจังและข้อ ๔ ผู้นำชุมชนได้แสดงวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนให้ประชาชนรับทราบและร่วมแสดงความคิดเห็น ($\mu = ๓.๕๕$)

ตารางที่ ๑๐ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น โดยรวมและรายข้อ

ข้อ ที่	บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง	ระดับบทบาท		
		μ	σ	แปลผล
๑	มีการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานราชการและเอกชน ให้ข้อมูลและความรู้แก่ประชาชนในท้องถิ่น	๓.๘๑	๐.๘๔	มาก
๒	ร่วมเป็นคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรรมการโรงเรียน กรรมการวัด ด้วยความเต็มใจ	๔.๑๘	๐.๘๐	มาก
๓	มีปฏิสัมพันธ์กับองค์การบริหารส่วนตำบลที่อยู่ใกล้เคียง เพื่อแลกเปลี่ยนทัศนคติ	๓.๖๒	๐.๕๐	มาก
๔	ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานอื่นทั้งราชการและเอกชน เพื่อร่วมเป็นคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ในการพัฒนาท้องถิ่น	๓.๗๗	๐.๕๓	มาก
๕	สนับสนุนให้มีการจัดประชุมและเข้าร่วมประชุมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างความเข้าใจและร่วมกันวางแผนการพัฒนาท้องถิ่น	๓.๕๐	๐.๕๐	มาก
โดยรวม		๓.๘๕	๐.๗๑	มาก

(N = ๘๔)

จากตารางที่ ๑๐ พบว่าบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการให้ความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu = ๓.๘๕$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าอยู่ในระดับมากทุกข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือข้อ ๒ ร่วมเป็นคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรรมการโรงเรียน กรรมการวัด ด้วยความเต็มใจ ($\mu = ๔.๑๘$) รองลงมาคือข้อ ๕ สนับสนุนให้มีการจัดประชุมและเข้าร่วมประชุมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างความเข้าใจและร่วมกันวางแผนการพัฒนาท้องถิ่น ($\mu = ๓.๕๒$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือข้อ ๓ มีปฏิสัมพันธ์กับองค์การบริหารส่วนตำบลที่อยู่ใกล้เคียงเพื่อแลกเปลี่ยนทัศนคติ ($\mu = ๓.๖๒$)

ตารางที่ ๑๑ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการมีส่วนร่วมเพื่อการพึ่งตนเอง โดยรวมและรายข้อ

ข้อ ที่	บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง	ระดับบทบาท		
		μ	σ	แปลผล
๑	ชุมชนมีความตื่นตัวที่จะรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน	๓.๘๒	๐.๘๐	มาก
๒	ผู้นำชุมชนเปิด โอกาสให้ประชาชนเสนอความคิดเห็น แนวทางเพื่อสร้างรายได้ให้กับบุคคลในท้องถิ่น	๓.๘๓	๐.๘๑	มาก
๓	ประชาชนในชุมชนต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและท้องถิ่นของตน	๓.๘๕	๐.๗๒	มาก
๔	ผู้นำชุมชนสร้างและปลูกฝังจิตสำนึกของประชาชนให้ เกิดความรักความหวงแหนท้องถิ่นของตน	๓.๘๒	๐.๘๕	มาก
๕	ผู้นำชุมชนประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารความก้าวหน้า ของท้องถิ่นตนให้ประชาชนได้รับทราบ	๔.๐๘	๐.๘๕	มาก
โดยรวม		๓.๘๒	๐.๖๖	มาก

(N = ๘๔)

จากตารางที่ ๑๑ พบว่าบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการมีส่วนร่วมเพื่อการพึ่งตนเอง โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu = ๓.๘๒$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าอยู่ในระดับมากทุกข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือข้อ ๕ ผู้นำชุมชนประชาสัมพันธ์ ข้อมูลข่าวสารความก้าวหน้าของท้องถิ่นตนให้ประชาชนได้รับทราบ ($\mu = ๔.๐๘$) รองลงมาคือข้อ ๓ ประชาชนในชุมชนต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและท้องถิ่นของตน ($\mu = ๓.๘๕$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือข้อ ๑ ชุมชนมีความตื่นตัวที่จะรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ($\mu = ๓.๘๒$)

ตารางที่ ๑๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ตำบลคงครั่งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านความไว้วางใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยรวมและรายข้อ

ข้อ ที่	บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง	ระดับบทบาท		
		μ	σ	แปลผล
๑	ประชาชนในชุมชนให้ความสำคัญและความร่วมมือในการทำงานกับผู้นำชุมชนเป็นประจำ	๓.๘๓	๐.๘๖	มาก
๒	ความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในท้องถิ่น	๓.๖๖	๐.๘๑	มาก
๓	ความไว้วางใจของประชาชนกับผู้นำกลุ่มต่าง ๆ ในท้องถิ่น (ความโปร่งใสของผู้นำ)	๓.๕๔	๐.๕๑	มาก
๔	ประชาชนให้การสนับสนุนการทำงานของผู้นำชุมชนเป็นอย่างดี	๔.๐๕	๐.๖๕	มาก
๕	ความรักความสามัคคีของคนในท้องถิ่น	๓.๕๕	๐.๖๐	มาก
โดยรวม		๓.๕๑	๐.๖๖	มาก

(N = ๘๔)

จากตารางที่ ๑๒ พบว่าบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ตำบลคงครั่งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านความไว้วางใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu = ๓.๕๑$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าอยู่ในระดับมากทุกข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือข้อ ๔ ประชาชนให้การสนับสนุนการทำงานของผู้นำชุมชนเป็นอย่างดี ($\mu = ๔.๐๕$) รองลงมาคือข้อ ๕ ความรักความสามัคคีของคนในท้องถิ่น ($\mu = ๓.๕๕$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือข้อ ๒ ความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในท้องถิ่น ($\mu = ๓.๖๖$)

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิด (Open-ended) เพื่อสอบถามข้อเสนอแนะที่มีต่อการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ตำบลคงครั่งน้อย อำเภอกะหรัง จังหวัดร้อยเอ็ด

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏตามตารางที่ ๑๓

ตารางที่ ๑๓ ข้อเสนอแนะที่มีต่อการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ตำบลคงครั่งน้อย อำเภอกะหรัง จังหวัดร้อยเอ็ด

ข้อที่	ข้อเสนอแนะ	ความถี่
๑.	ด้านการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ร่วมกัน	
๑.	ผู้นำชุมชนควรส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้กลางของชุมชนเพื่อใช้ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันทั้งในชุมชนและระหว่างชุมชน	๒๑
๒.	ผู้นำชุมชนควรมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับชุมชนให้มาก รวมถึงการศึกษาดูงานโดยให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมเพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างสรรค์พัฒนากระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันให้ดียิ่งขึ้น	๑๖
๓.	ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของชุมชน	
๓.	ผู้นำควรสร้างความตระหนักให้แก่ชุมชนในด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจให้มาก โดยชี้ให้เห็นว่าการตัดสินใจร่วมกันถือเป็นแนวทางสร้างสรรค์อย่างแท้จริง และเพื่อลดความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต	๒๓
๔.	ผู้นำควรเปิดใจกว้างยอมรับและกล้าที่จะปรับรูปแบบการตัดสินใจภายใต้การมีส่วนร่วมด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม	๑๔
๕.	ด้านลักษณะความเป็นผู้นำ	
๕.	ผู้นำควรแสดงออกถึงความซื่อสัตย์โปร่งใสสามารถให้ชุมชนตรวจสอบได้ และมีการเปิดเผยข้อมูลอย่างตรงไปตรงมา โดยเฉพาะในเรื่องของการใช้จ่ายงบประมาณต่างๆ	๒๕
๖.	ผู้นำต้องสามารถเป็นผู้ชี้แนะและส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าให้กับสมาชิกในชุมชนด้วยความกล้าหาญ	๘
๗.	ด้านความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น	
๗.	ผู้นำควรให้ความร่วมมือกับหน่วยงานอื่นๆ ด้วยความเสมอภาคไม่เลือกปฏิบัติ	๑๕
๘.	ผู้นำควรส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนได้เข้ามามีบทบาทในด้านการให้ความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น ๆ ให้มาก	๑๘

ตารางที่ ๑๓ (ต่อ)

ข้อที่	ข้อเสนอแนะ	ความถี่
๕.	ด้านการมีส่วนร่วมเพื่อการพึ่งตนเอง	
๑๐.	ผู้นำควรเป็นแบบอย่างและปลูกจิตสำนึกในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงให้กับชุมชน	๒๔
	ผู้นำควรเป็นผู้ที่คอยให้ความช่วยเหลือแนะนำให้กับสมาชิกในชุมชนในเรื่องของการประกอบสัมมาอาชีพ รวมถึงการละเว้นจากอบายมุขต่างๆ เพื่อเป็นการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว	๑๓
๑๑.	ด้านความไว้วางใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน	
	ผู้นำควรมีการสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนอย่างสม่ำเสมอเพื่อสร้างศรัทธาและความเชื่อมั่นในตัวผู้นำให้กับชุมชน	๒๐
๑๒.	ผู้นำควรให้ชุมชนได้กระทำกิจกรรมร่วมกันบ่อย ๆ เพื่อสร้างความปรองดองสามัคคีในหมู่คณะ	๑๗

จากตารางที่ ๑๓ ผู้นำชุมชนได้ให้ข้อเสนอแนะต่อการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ลำดับตามความถี่จากมากไปหาน้อยสามลำดับแรก คือ ผู้นำควรแสดงออกถึงความซื่อสัตย์โปร่งใสสามารถให้ชุมชนตรวจสอบได้ และมีการเปิดเผยข้อมูลอย่างตรงไปตรงมา โดยเฉพาะในเรื่องของการใช้จ่ายงบประมาณต่าง ๆ (ความถี่ ๒๕) ผู้นำควรเป็นแบบอย่างและปลูกจิตสำนึกในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงให้กับชุมชน (ความถี่ ๒๔) และผู้นำควรสร้างความตระหนักให้แก่ชุมชนในด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจให้มาก โดยชี้ให้เห็นว่าการตัดสินใจร่วมกันถือเป็นแนวทาง (ความถี่ ๒๓) ส่วนข้อเสนอแนะจำนวนน้อยที่สุดคือผู้นำต้องสามารถเป็นผู้ชี้แนะและส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าให้กับสมาชิกในชุมชนด้วยความกล้าหาญ (ความถี่ ๘)

บทที่ ๕

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยเรื่อง บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลคองครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาท และข้อเสนอแนะของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ตำบลคองครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้นำชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลคองครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด รวมทั้งสิ้น ๘๔ คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถามประมาณค่าห้าระดับ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยใช้คอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูป

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ตอนที่ ๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม สรุปได้ดังนี้

ผลการวิจัยพบว่า ประชากรผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน ๗๐ คน และเป็นเพศหญิง จำนวน ๑๔ คน เมื่อพิจารณาตามอายุพบว่า เป็นกลุ่มที่มีอายุ ๒๐-๒๕ ปี จำนวน ๒ คน อายุ ๓๐-๓๕ ปี จำนวน ๑๔ คน อายุ ๔๐-๔๕ ปี จำนวน ๔๖ คน อายุ ๕๐-๕๕ ปี จำนวน ๒๐ คน และอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป จำนวน ๒ คน เมื่อพิจารณาตามสถานภาพพบว่า สถานภาพโสด จำนวน ๓ คน สถานภาพสมรส จำนวน ๘๐ คน และสถานภาพหย่า/แยกกันอยู่ จำนวน ๑ คน เมื่อพิจารณาตามระดับการศึกษาพบว่าการศึกษาประถมศึกษาหรือต่ำกว่า จำนวน ๓๒ คน การศึกษามัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน ๒๕ คน การศึกษามัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า จำนวน ๒๔ คน การศึกษาอนุปริญญาหรือเทียบเท่า จำนวน ๑ คน การศึกษาปริญญาตรีหรือสูงกว่า จำนวน ๒ คน และเมื่อพิจารณาตามตำแหน่งพบว่า เป็นตำแหน่งนายก อบต. จำนวน ๑ คน รองนายก อบต. จำนวน ๒ คน สมาชิก อบต. จำนวน ๒๖ คน กำนันผู้ใหญ่บ้าน จำนวน ๑๓ คน สารวัตรกำนัน จำนวน ๒ คน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จำนวน ๒๖ คน แพทย์ประจำตำบล จำนวน ๑ คน และประธานกลุ่มแม่บ้าน ๑๓ คน

๕.๑.๒ ตอนที่ ๒ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นต่อบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็งในแต่ละด้าน สรุปได้ดังนี้

โดยรวม พบว่าบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือด้านลักษณะความเป็นผู้นำ รองลงมาคือด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของชุมชน ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือด้านการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ร่วมกัน

ด้านการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ร่วมกัน พบว่าบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าอยู่ในระดับมาก ๔ ข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือข้อ ๒ วัตถุประสงค์แลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือจัดทัศนศึกษาดูงานระหว่างกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ภายในชุมชนและระหว่างชุมชน รองลงมาคือข้อ ๑ วัตถุประสงค์ของหมู่บ้านเพื่อทำความเข้าใจและเรียนรู้ร่วมกันในประเด็นต่าง ๆ ส่วนอีก ๑ ข้อที่เหลืออยู่ในระดับปานกลางและมีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือข้อ ๕ แลกเปลี่ยนเรียนรู้และดำเนินงานร่วมกันของเครือข่ายอย่างต่อเนื่องจะทำให้เกิดกระบวนการจัดการและจัดองค์กรร่วมกัน

ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของชุมชน พบว่าบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของชุมชน โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าอยู่ในระดับมากทุกข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือข้อ ๔ ผู้นำชุมชนเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการแก้ปัญหาของชุมชน รองลงมาคือข้อ ๓ ผู้นำชุมชนรับฟังความคิดเห็นของชุมชนก่อนตัดสินใจในการแก้ปัญหาของชุมชน ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือข้อ ๕ ชุมชนมีส่วนร่วมที่จะตรวจสอบการทำงานของผู้นำชุมชนเพื่อตรวจสอบข้อบกพร่องและเสนอแนะข้อแก้ไข

ด้านลักษณะความเป็นผู้นำชุมชน พบว่าบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านลักษณะความเป็นผู้นำชุมชน โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าอยู่ในระดับมากทุกข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือข้อ ๒ ผู้นำชุมชนเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมวางแผนในการจัดการองค์กรเพื่อพัฒนาท้องถิ่น รองลงมาคือข้อ ๓ ผู้นำชุมชนมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับประชาชนเพื่อพัฒนาท้องถิ่น ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือข้อ ๑ ผู้นำชุมชนแสดงความกล้าหาญและเชื่อมั่นในการแก้ปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆ ของชุมชนอย่างจริงจังและข้อ ๔ ผู้นำชุมชนได้แสดงวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนให้ประชาชนรับทราบและร่วมแสดงความคิดเห็น

ด้านการให้ความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น พบว่า บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลคงครั่งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการให้ความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าอยู่ในระดับมากทุกข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือข้อ ๒ รวมเป็นคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรรมการโรงเรียน กรรมการวัด ด้วยความเต็มใจ รองลงมาคือข้อ ๕ สนับสนุนให้มีการจัดประชุมและเข้าร่วมประชุมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างความเข้าใจและร่วมกันวางแผนการพัฒนาท้องถิ่น ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือข้อ ๓ มีปฏิสัมพันธ์กับองค์การบริหารส่วนตำบลที่อยู่ใกล้เคียงเพื่อแลกเปลี่ยนทัศนคติ

ด้านการมีส่วนร่วมเพื่อการพึ่งตนเอง พบว่าบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลคงครั่งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการมีส่วนร่วมเพื่อการพึ่งตนเอง โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าอยู่ในระดับมากทุกข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือข้อ ๕ ผู้นำชุมชนประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารความก้าวหน้าของท้องถิ่นคนให้ประชาชนได้รับทราบ รองลงมาคือข้อ ๓ ประชาชนในชุมชนต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและท้องถิ่นของตน ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือข้อ ๑ ชุมชนมีความตื่นตัวที่จะรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ด้านความไว้วางใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน พบว่าบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลคงครั่งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านความไว้วางใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าอยู่ในระดับมากทุกข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือข้อ ๔ ประชาชนให้การสนับสนุนการทำงานของผู้นำชุมชนเป็นอย่างดี รองลงมาคือข้อ ๕ ความรักความสามัคคีของคนในท้องถิ่น ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือข้อ ๒ ความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในท้องถิ่น

๕.๒ อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลคงครั่งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด มีประเด็นสำคัญที่ควรแก่การนำมาอภิปรายผล ได้ดังนี้

จากผลการศึกษารoles บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลคงครั่งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่าอยู่ในระดับมากทั้ง โดยรวมและรายด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือด้านลักษณะความเป็นผู้นำ รองลงมาคือด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของชุมชน ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือด้านการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการที่หน่วยงานราชการทั้งภาครัฐและเอกชน ได้มีการรณรงค์ผ่านสื่อต่างๆ เพื่อปลูกสร้างจิตสำนึกในการตระหนักถึงความสำคัญของชุมชน การสร้างชุมชนเข้มแข็งถือว่าเป็นบทบาทหน้าที่โดยตรงของประชาชนทุกคน

โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นบุคคลที่สำคัญอย่างยิ่งที่จะนำนโยบายระดับชาติมาสู่การปฏิบัติในระดับกับชุมชน ที่เปรียบเสมือนรากฐานที่สำคัญของชาติ เพราะเมื่อใดที่ชุมชนทุกชุมชนมีความเข้มแข็ง ความเจริญมั่นคงของประเทศชาติก็จะตามมา ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ อุดุลย์ ดวงดีทวีรัตน์ ที่ศึกษาเรื่อง ผู้นำตามธรรมชาติกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชนบท บ้านผาเจิบในจังหวัดลำพูน” ผลการศึกษาพบว่า “ผู้นำตามธรรมชาติที่ศึกษามีทั้งผู้นำทางด้านเศรษฐกิจผู้นำทางการจัดองค์กร และผู้นำทางการเมืองในชุมชน ปัจจัยที่ทำให้ผู้นำตามธรรมชาติได้รับการยอมรับจากคนในชุมชน ทั้งปัจจัยภายในชุมชน ได้แก่ วิกฤตการณ์ของชุมชน ผู้นำที่เป็นทางการขาดภาวะความเป็นผู้นำ ปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชน ระบบเครือข่าย ความสัมพันธ์ที่มีลักษณะไม่เป็นทางการในการสื่อสารกับสมาชิกในชุมชน ปัจจัยภายนอกชุมชน ได้แก่ นโยบายของรัฐบาลการยอมรับจากเจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐ และนักธุรกิจนอกชุมชน และลักษณะบุคลิกภาพของตัวผู้นำตามธรรมชาติที่สามารถเข้าใจสภาพปัญหา ความต้องการและความเปลี่ยนแปลงภายในชุมชน และภายนอกชุมชนของคนได้เป็นอย่างดี และสามารถสื่อความคิดความเข้าใจกับสมาชิกในชุมชนของตนได้อย่างมีพลัง โดยการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ สำหรับบทบาทของผู้นำตามธรรมชาติที่พบ คือบทบาทเป็นผู้นำกลุ่ม บทบาทในการเป็นผู้ให้คำแนะนำและช่วยวิเคราะห์ปัญหาในชุมชน รวมทั้งเป็นผู้ไกล่เกลี่ยประนีประนอมข้อขัดแย้งต่าง ๆ และบทบาทเป็นผู้ประสานงานกับหน่วยงานนอกชุมชน

ด้านการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ร่วมกันพบว่าบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลคงครั่งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าอยู่ในระดับมาก ๔ ข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือข้อ ๒ จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือจัดทัศนศึกษาดูงานระหว่างกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ภายในชุมชนและระหว่างชุมชน รองลงมาคือข้อ ๑ จัดเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ของหมู่บ้านเพื่อทำความเข้าใจและเรียนรู้ร่วมกันในประเด็นต่างๆ ส่วนอีก ๑ ข้อที่เหลืออยู่ในระดับปานกลางและมีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือข้อ ๕ แลกเปลี่ยนเรียนรู้และดำเนินงานร่วมกันของเครือข่ายอย่างต่อเนื่องจะทำให้เกิดกระบวนการจัดการและจัดองค์กรร่วมกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันนั้นเปรียบเสมือนนวัตกรรมที่ได้จากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล โดยเฉพาะการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และศึกษาดูงานนั้นถือได้ว่าเป็นสิ่งกระตุ้นให้คนเราเกิดการพัฒนาได้ง่ายขึ้น เพื่อมีตัวแบบในการดำเนินการ นอกจากนี้สถานการณ์ของหมู่บ้านก็เกี่ยวข้องและสัมพันธ์โดยตรงกับทุกสิ่งอย่างของบุคคลฉะนั้นผู้นำชุมชนจึงจะต้องมีบทบาทในการนำเสนอเหตุการณ์ความเคลื่อนไหว ความเป็นไป ความเปลี่ยนแปลงเพื่อนำไปสู่การพัฒนาในอนาคตแก่ชุมชน ถึงแม้ว่ากระบวนการแลกเปลี่ยนร่วมกันของเครือข่ายจะยังมีไม่ต่อเนื่องก็ตาม ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ บัณฑิต ประดิษฐ์สุวรรณ ที่ได้ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการสร้างความเข้มแข็งของประชาคมในจังหวัดนครสวรรค์” ผลการศึกษาพบว่า

“การเสริมสร้างความเข้มแข็งของประชาสังคมประชาชนและผู้เกี่ยวข้องจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาสังคมและจะต้องมีการสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนเห็นความสำคัญในการร่วมกันแก้ไข ปัญหาของชุมชน ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการเกิดจากการที่ประชาชนและผู้เกี่ยวข้องยังขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องประชาสังคมและการดำเนินงานเสริมสร้างความเข้มแข็งของประชาสังคม ในอนาคตเป็นสิ่งที่จำเป็นและจะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของชุมชน พบว่าบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของชุมชน โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าอยู่ในระดับมากทุกข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือข้อ ๔ ผู้นำชุมชนเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการแก้ปัญหาของชุมชน รองลงมาคือข้อ ๓ ผู้นำชุมชนรับฟังความคิดเห็นของชุมชนก่อนตัดสินใจในการแก้ปัญหาของชุมชน ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือข้อ ๕ ชุมชนมีส่วนร่วมที่จะตรวจสอบการทำงานของผู้นำชุมชนเพื่อตรวจสอบข้อบกพร่องและเสนอแนะข้อแก้ไข ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าประเทศไทยเรานั้นใช้ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยมาช้านาน ประชาชนทุกคนจึงมีความเข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ของตนเองในการที่จะมีส่วนร่วมในการคิดตัดสินใจร่วมกัน ซึ่งผู้นำจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรับความคิดเห็นและเปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการคิดและตัดสินใจแก้ปัญหา เพราะทุกคนล้วนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนจึงมีสิทธิโดยเสมอภาคในการที่จะคิดและตัดสินใจร่วมกันถึงแม้ว่าในเรื่องการตรวจสอบการทำงานของผู้นำจะยังมีอยู่น้อยก็ตาม ก็คงเป็นเพราะชุมชนมีความเชื่อมั่นและศรัทธาในตัวผู้นำอย่างมากจึงเชื่อว่าสิ่งที่ผู้นำได้ดำเนินการไปนั้นก็เพื่อชุมชน โดยรวม ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ถวิล ถัลชาญพิเศษ ที่ศึกษาเรื่อง “วิเคราะห์ศักยภาพการพึ่งตนเองในชุมชนชนบท” ผลการศึกษาพบว่า “ศักยภาพในการพึ่งตนเองของชุมชนเกิดขึ้น โดยอาศัยศักยภาพของปัจเจกชนมารวบรวมกันเป็นศักยภาพของชุมชนภายใต้การนำของผู้นำท้องถิ่น

ด้านลักษณะความเป็นผู้นำชุมชน พบว่าบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านลักษณะความเป็นผู้นำชุมชน โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าอยู่ในระดับมากทุกข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือข้อ ๒ ผู้นำชุมชนเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมวางแผนในการจัดการองค์กรเพื่อพัฒนาท้องถิ่น รองลงมาคือข้อ ๓ ผู้นำชุมชนมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับประชาชนเพื่อพัฒนาท้องถิ่น ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือข้อ ๑ ผู้นำชุมชนแสดงความกล้าหาญและเชื่อมั่นในการแก้ปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆ ของชุมชนอย่างจริงจังและข้อ ๔ ผู้นำชุมชนได้แสดงวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนให้ประชาชนรับทราบและร่วมแสดงความคิดเห็น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าผู้นำส่วนใหญ่มาจากการคัดกรองโดยกระบวนการต่าง ๆ ของชุมชน ผู้นำชุมชนจึงอยู่ในฐานะตัวแทนของชุมชน เป็นผู้ที่นำความคิดและความปรารถนาของชุมชน

ไปสร้างสรรค้ให้เกิดเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน ฉะนั้นผู้นำจึงต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมวางแผนในการจัดการองค์กรเพื่อพัฒนาท้องถิ่น และมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับประชาชนเพื่อพัฒนาท้องถิ่น แต่ในส่วนของความกล้าหาญและเชื่อมั่นในการแก้ปัญหาในสถานการณ์ต่างๆ ของชุมชนอย่างจริงจังของผู้นำนั้นจะมีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าในเรื่องอื่นๆ ก็คงเป็นเพราะว่ามีปัจจัยแทรกซ้อนที่เกิดขึ้นมากมายในแต่ละวัน ไม่ว่าจะเป็นจากงบประมาณที่ได้รับจัดสรร และการที่มีหน่วยงานหรือบุคคลที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับหลายฝ่าย จึงมีการเก็งกัน หรือก็อาจเป็นเพราะความปรวนแปรของกระแสการเมืองการปกครองที่กำลังเผชิญอยู่ทำให้เกิดความกังวล สับสนบ้างในบางเวลา ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของอดุลย์ ดวงดีทวีรัตน์ ที่ศึกษาเรื่อง“ผู้นำตามธรรมชาติกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชนบท บ้านผาเจิบใน จังหวัดลำพูน” ผลการศึกษาพบว่า “ผู้นำตามธรรมชาติที่ศึกษามีทั้งผู้นำทางด้านเศรษฐกิจผู้นำทางการจัดองค์กร และผู้นำทางการเมืองในชุมชน ปัจจัยที่ทำให้ผู้นำตามธรรมชาติได้รับการยอมรับจากคนในชุมชน ทั้งปัจจัยภายในชุมชน ได้แก่ วิกฤตการณ์ของชุมชน ผู้นำที่เป็นทางการขาดภาวะความเป็นผู้นำ ปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชน ระบบเครือญาติ ความสัมพันธ์ที่มีลักษณะไม่เป็นทางการในการสื่อสารกับสมาชิกในชุมชน ปัจจัยภายนอกชุมชน ได้แก่ นโยบายของรัฐบาลการยอมรับจากเจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐ และนักธุรกิจนอกชุมชน และลักษณะบุคลิกภาพของตัวผู้นำตามธรรมชาติที่สามารถเข้าใจสภาพปัญหาความต้องการและความเปลี่ยนแปลงภายในชุมชน และภายนอกชุมชนของตนได้เป็นอย่างดี และสามารถสื่อความคิดความเข้าใจกับสมาชิกในชุมชนของตนได้อย่างมีพลัง โดยการใช้การสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ สำหรับบทบาทของผู้นำตามธรรมชาติที่พบ คือบทบาทเป็นผู้นำกลุ่ม บทบาทในการเป็นผู้ให้คำแนะนำและช่วยวิเคราะห์ปัญหาในชุมชน รวมทั้งเป็นผู้ไกล่เกลี่ยประนีประนอมข้อขัดแย้งต่างๆ และบทบาทเป็นผู้ประสานงานกับหน่วยงานนอกชุมชน”

ด้านการให้ความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น พบว่าบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการให้ความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าอยู่ในระดับมากทุกข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือข้อ ๒ ร่วมเป็นคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรรมการ โรงเรียน กรรมการวัด ด้วยความเต็มใจ รองลงมาคือข้อ ๕ สนับสนุนให้มีการจัดประชุมและเข้าร่วมประชุมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างความเข้าใจและร่วมกันวางแผนการพัฒนาท้องถิ่น ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือข้อ ๓ มีปฏิสัมพันธ์กับองค์การบริหารส่วนตำบลที่อยู่ใกล้เคียงเพื่อแลกเปลี่ยนทัศนคติ ทั้งอาจเป็นเพราะในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนต่างๆ มักจะมีกิจกรรมร่วมกันอยู่เสมอ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ และผลจากการหน่วยงานต่างๆ ได้มีการร่วมกิจกรรมกันอย่างต่อเนื่อง จึงส่งผลต่อความร่วมมือที่ดีระหว่างกัน โดยเฉพาะการร่วมเป็นคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรรมการ โรงเรียน กรรมการวัด ด้วยความเต็มใจ รวมถึงการสนับสนุนให้มีการจัดประชุม

และเข้าร่วมประชุมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างความเข้าใจและร่วมกันวางแผนการพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของบัณฑิต ศึกษาศาสตร์ ที่ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการสร้างความเข้มแข็งของประชาคมในจังหวัดนครสวรรค์” ผลการศึกษาพบว่า “การเสริมสร้างความเข้มแข็งของประชาสังคมประชาชนและผู้เกี่ยวข้องจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาสังคม และจะต้องมีการสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนเห็นความสำคัญในการร่วมกันแก้ไขปัญหาของชุมชน แต่ในส่วนของกรณีปฏิสัมพันธ์กับองค์การบริหารส่วนตำบลที่อยู่ใกล้เคียงเพื่อแลกเปลี่ยนทัศนคติ นั้น อาจจะยังไม่สามารถดำเนินการได้เท่าที่ควร ซึ่งก็อาจเป็นเพราะสภาพบริบทที่แตกต่างกัน รวมถึงข้อจำกัดในด้านเวลาและโอกาสที่เหมาะสมจึงทำให้ยังไม่มีการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันได้ดีเท่าที่ควร

ด้านการมีส่วนร่วมเพื่อการพึ่งตนเอง พบว่าบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลคองครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการมีส่วนร่วมเพื่อการพึ่งตนเอง โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าอยู่ในระดับมากทุกข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อ ๕ ผู้นำชุมชนประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารความก้าวหน้าของท้องถิ่นตนให้ประชาชนได้รับทราบ รองลงมาคือข้อ ๓ ประชาชนในชุมชนต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและท้องถิ่นของตน ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือข้อ ๑ ชุมชนมีความตื่นตัวที่จะรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าผู้นำนั้นเปรียบเสมือนตัวแทนของบุคคลในชุมชน เพราะชุมชนต่างคาดหวังว่าผู้นำจะนำสิ่งดี ๆ มาสู่และพาพวกเขาไปสู่ความอยู่ดีมีสุข ฉะนั้นบทบาทที่สำคัญของผู้นำที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือการนำข้อมูลข่าวสารและความเจริญก้าวหน้าในชุมชนมาประชาสัมพันธ์ให้ทราบ และสร้างความตระหนักในการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาให้ชุมชนเข้มแข็ง สอดคล้องกับผลการวิจัยของบัณฑิต ศึกษาศาสตร์ ที่ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการสร้างความเข้มแข็งของประชาคมในจังหวัดนครสวรรค์” ผลการศึกษาพบว่า “การเสริมสร้างความเข้มแข็งของประชาสังคมประชาชนและผู้เกี่ยวข้องจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาสังคมและจะต้องมีการสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนเห็นความสำคัญในการร่วมกันแก้ไขปัญหาของชุมชน ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการเกิดจากการที่ประชาชนและผู้เกี่ยวข้องยังขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องประชาสังคมและการดำเนินงานเสริมสร้างความเข้มแข็งของประชาสังคมในอนาคตเป็นสิ่งที่จำเป็น และจะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ถึงแม้ในส่วนของประชาชนจะยังขาดความตื่นตัวที่จะรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือซึ่งกัน ก็จะเป็นบทบาทของผู้บริหารที่จะเป็นผู้นำในการรวมกลุ่มกันเพื่อเกิดความร่วมมือในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต และยังคงสอดคล้องกับ ฤวิธ กัลยาณพิเศษ ที่ศึกษาเรื่อง “วิเคราะห์ศักยภาพการพึ่งตนเองในชุมชนชนบท” ผลการศึกษพบว่า “ศักยภาพในการพึ่งตนเองของชุมชนเกิดขึ้น โดยอาศัยศักยภาพของปัจเจกชนมารวมกันเป็นศักยภาพของชุมชนภายใต้การนำของ

ผู้นำท้องถิ่น วิธีการที่ทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการพึ่งตนเองสูงคือชุมชนให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่ม โดยอาศัยพื้นฐานด้านอาชีพเสริมเป็นหลักในการรวบรวม

ด้านความไว้วางใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน พบว่าบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านความไว้วางใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าอยู่ในระดับมากทุกข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือข้อ ๔ ประชาชนให้การสนับสนุนการทำงานของผู้นำชุมชนเป็นอย่างดี รองลงมาคือข้อ ๕ ความรักความสามัคคีของคนในท้องถิ่น ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือข้อ ๒ ความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในท้องถิ่น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าการที่บุคคลคนใดคนหนึ่งซึ่งจะมาเป็นผู้นำได้นั้นย่อมจะต้องได้รับการยอมรับจากชุมชน โดยชุมชนจะเป็นผู้คัดกรองโดยกระบวนการที่ชุมชนพึงกระทำ ผู้นำจึงเป็นที่ไว้วางใจของชุมชน ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนในการดำเนินงานต่างๆ รวมถึงความเชื่อมั่นศรัทธาในความเป็นผู้นำของชุมชนจะเป็นพันธะสัมพันธ์แห่งความสามัคคีและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของบัญชา ประดิษฐ์สุวรรณ ที่ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการสร้างความเข้มแข็งของประชาคมในจังหวัดนครสวรรค์” ผลการศึกษาพบว่า “การเสริมสร้างความเข้มแข็งของประชาสังคมประชาชนและผู้เกี่ยวข้องจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาสังคมและจะต้องมีการสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนเห็นความสำคัญในการร่วมกันแก้ไข ปัญหาของชุมชน และสอดคล้องกับถาวร ธินลาด ที่ศึกษาเรื่อง “การเป็นผู้นำในชนบท ศึกษากรณีตำบลก้อ อำเภอสี จังหวัดลำพูน” ผลการศึกษาพบว่า “ชุมชนบ้านป่าในอดีตเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่โดดเดี่ยว สถานการณ์ของชุมชนมีความจำเป็นที่จะต้องพึ่งตนเองโดยชุมชนจะเป็นผู้จัดการบุคคลให้แข็งแกร่งสามารถที่จะต่อสู้กับภัยธรรมชาติ และภัยจากโจรผู้ร้าย ผู้นำในยุคนี้มักจะเป็นผู้ที่ผ่านการศึกษามาจากระบบวัด สร้างอำนาจขึ้นมาจาก การสะสมบารมีที่ใช้วิชาอาคมในการให้ความคุ้มครองชุมชน เครือข่ายติดต่อกับบุคคลภายนอกยังมีน้อย วิถีชีวิตของชุมชนจึงเน้นและส่งเสริมความสามัคคีในชุมชน”

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ถือเป็นภาระหน้าที่ที่สำคัญยิ่งของผู้นำที่ จะต้องใช้ทักษะ ความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ต่าง ๆ เพื่อนำพาชุมชนร่วมกันสร้างความเข้มแข็งในด้านต่าง ๆ ให้กับชุมชน ฉะนั้นบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็งของตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ควรปรับปรุงและพัฒนาในเรื่องต่อไปนี้

๑) ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ผู้นำควรจะเป็นแบบอย่างและแสดงให้เห็นว่า ผู้นำชุมชนนั้น ได้มีการส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ตลอดจนการนำ

ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์กับชุมชนมาร่วมรับรู้และเรียนรู้ร่วมกัน และควรจัดให้มีการประชุมสัมมนาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

๒) ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของชุมชน ผู้นำควรเปิดใจรับเหตุผลที่หลากหลายของชุมชนและสร้างความตระหนักถึงเหตุและผลที่จะนำมาสู่การตัดสินใจร่วมกัน โดยมุ่งเน้นที่ประโยชน์เพื่อส่วนรวมเป็นหลัก

๓) ด้านลักษณะความเป็นผู้นำชุมชน ผู้นำควรใช้หลักธรรมาภิบาลมาเป็นกรอบในการดำเนินงาน และเป็นผู้นำในด้านการมีวิสัยทัศน์ โลกทัศน์ ซื่อสัตย์สุจริต เป็นแบบอย่างในด้านการเสียสละ เพื่อส่วนรวมให้ชุมชนมีความเชื่อมั่นและศรัทธาพร้อมที่จะให้ความร่วมมือในด้านต่าง ๆ ด้วยความเต็มใจ

๔) ด้านการให้ความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น ผู้นำควรเป็นกำลังสำคัญในการเป็นผู้ติดต่อประสานกับหน่วยงานอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นงานของทางราชการหรือเอกชน รวมถึงการเป็นผู้นำพาชุมชนในการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานราชการหรือเอกชนในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชนหรือสังคม

๕) ด้านการมีส่วนร่วมเพื่อการพึ่งตนเอง ผู้นำควรหาวิธีการเสริมสร้างความรู้ความสามารถให้กับชุมชนเพื่อเสริมสร้างรายได้ โดยการนำคณะบุคคล หรือหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาให้ความรู้หรือจัดอบรมอาชีพเสริมที่สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของชุมชนที่เป็นช่องทางในการเพิ่มรายได้ ตลอดจนปลูกสร้างจิตสำนึกความภาคภูมิใจและหวงแหนในความเป็นชุมชนของตน

๖) ด้านความไว้วางใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันผู้นำควรเป็นนักประสานงานกับชุมชน รวมถึงเป็นผู้สลายความขัดแย้งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ดำเนินการต่าง ๆ ด้วยความบริสุทธิ์ จริ่งใจ เพื่อเสริมสร้างความสามัคคีและความไว้วางใจซึ่งกันและกันให้กับชุมชน

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

๑) ควรมีการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อบทบาทผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ทั้งในด้านบวกและด้านลบ

๒) ควรมีการศึกษาความพึงพอใจของชุมชนต่อบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง

๓) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของผู้นำชุมชนที่มีระดับการศึกษาเพศอายุ ประสบการณ์ หรือตำแหน่งหน้าที่ที่แตกต่างกันเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนารูปแบบในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ในโอกาสต่อไป

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

๑) หนังสือทั่วไป

กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง แนวความคิดและยุทธศาสตร์.

กรุงเทพมหานคร : ทรงสิทธิ์วรรณ, ๒๕๔๑.

กาญจนา แก้วเทพ. ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา. กรุงเทพมหานคร : เอ็ดดิสันเพรส โปรดักส์, ๒๕๔๔.

กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ. การพึ่งตัวเองศักยภาพในการพัฒนาของชนบท. กรุงเทพมหานคร : สภาคหอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ๒๕๓๐.

งามพิศ สัตย์สงวน. หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : รามการพิมพ์, ๒๕๔๓.

จำนง อดิวัฒน์สิทธิ์ และคณะ. สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. บ้านกับเมือง. กรุงเทพมหานคร : โครงการส่งเสริมสถาบันหมู่บ้านร่วมกับศูนย์วัฒนธรรม เพื่อการพัฒนาหมู่บ้านอีสานและสร้างสรรค์, ๒๕๒๕.

ชมพู โกดิรัมย์ และมงคล หวังสุขใจ. สังคมวิทยาเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ฝ่ายบริหารมหาวิทยาลัย ศรีปทุม, ๒๕๔๘.

ชิต นิลพานิช และกุลธนา ธนาพงศ์ธร. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร. นนทบุรี : มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๖.

ธีรยุทธ บุญมี. จุดเปลี่ยนแห่งยุคสมัย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, ๒๕๓๗.

นิพนธ์ แจ่มเอี่ยม. จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๕๒๔.

บุญช่วย ลำพอง. การศึกษากับการพัฒนาชุมชน. ปทุมธานี : วิทยาลัยครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์, ๒๕๒๔.

ประคิษฐ์ มัชฌิมา. สังคมวิทยาชนบทและสหกรณ์. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๓.

ประเวศ วะสี. ประชาคมตำบล. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๔๑.

ประสาธน์ หลักศิลา. ชุมชนชนบท. กรุงเทพมหานคร : สภาวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๑๕.

พรนพ พุกกะพันธ์. ภาวะผู้นำและการจูงใจ. กรุงเทพมหานคร : จามจุรีโปรดักท์, ๒๕๔๔.

พัฒน สัจจานง. อนามัยชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๗.

พิมพ์ใจ โอภาณูรักษธรรม. ภาวะผู้นำ. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๕๔๒.

- ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม. นักการธนาคาร ผู้นำขบวนการชุมชนไทย. กรุงเทพมหานคร : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, ๒๕๕๐.
- ไพรัช เตชะรินทร์. การศึกษาสภาพเศรษฐกิจและสังคมของหมู่บ้านเหมืองหม้อ ตำบลเหมืองหม้อ อำเภอเมืองจังหวัดแพร่. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ม.ป.ป.
- ไพรัตน์ เตชะรินทร์. การพัฒนาชนบท : ทางเลือกอื่นมีหรือไม่. กรุงเทพมหานคร : กรมการพัฒนาชุมชน, ๒๕๒๗.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. เอกสารประกอบการบรรยายวิชาการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : ห.ส.น. ไทยอนุเคราะห์ไทย, ๒๕๒๕.
- เย็นใจ เลขาหวนิช. ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมเทศ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประชาชน, ๒๕๒๑.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ศัพท์สังคม อังกฤษ-ไทย. กรุงเทพมหานคร : บริษัทรุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด, ๒๕๒๔.
- _____. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์ลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๖.
- วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร. วิพากษ์เศรษฐกิจทุนนิยมคืนสู่ชุมชน. กรุงเทพมหานคร : โครงการวิถีทรรศน์, ๒๕๔๒.
- สนธยา พลศรี. ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕.
- สงวนศรี วิรัชชัย. จิตวิทยาสังคมเพื่อการศึกษาศึกษา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศึกษาศาสตร์, ๒๕๒๗.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. การพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖.
- _____. ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. วิวัฒนาการของประชาสังคมในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, ๒๕๔๓.
- สัมพันธ์ เตชะอริก และคณะ. การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและการพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๐.
- สุชา จันทร์เอม และสุรางค์ จันทร์เอม. จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แพรววิทยา, ๒๕๒๐.
- สุรวุฒิ ปัดไธสง. องค์ความรู้ในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๒.
- เสรี พงศ์พิศ. บันทึกเพื่อชีวิตใหม่. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๐.
- เสาวคนธ์ สุดสวาท. สังคมวิทยาชนบท. กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๔.

อนุชาติ พวงลำถี และคณะ. การพัฒนาเครื่องวัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว), ๒๕๔๑.

อภิชาติ ทองอยู่. ทัศนะว่าด้วยวัฒนธรรมกับชุมชนทางเลือกใหม่ของงานพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักเลขาธิการสภาการศึกษาแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ๒๕๒๗.

อานนท์ อภาภิรม. สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์แฉศ, ๒๕๑๖.

อุทัย หิรัญโต. สารานุกรมศัพท์สังคมวิทยา-มานุษยวิทยา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖.

๒) วิทยานิพนธ์ / สารนิพนธ์

กังสดาล อยู่เย็น. “พลวัตชุมชนบ้านเปรี๊ตในภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง”. วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชน
มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.

คำธร ธิชลาด. “การเป็นผู้นำในชนบท ศึกษากรณีตำบลก้อ อำเภอสี จังหวัดลำพูน”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์
มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐.

ขวัญชัย วงศ์นิตกร. “ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตหมู่บ้านจัดสรร
ชานเมือง ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านจัดสรรเทพประทาน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี”.
วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๒.

ชไมพร สมบัติขานูชิต. “บทบาทการดำเนินงานวัฒนธรรมของศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดในภาคใต้”. วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๑.

ชุติมา คูหาทอง. “การรับรู้และการปฏิบัติตามบทบาทงานอนามัยแม่และเด็กและงานการวางแผนครอบครัว
แม่ตัวอย่างที่อบรมแล้วในจังหวัดขอนแก่น”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓.

คารณี สิทธิพงศ์. “ผลสัมฤทธิ์ของอิทธิบาท ๔ ในการพัฒนาชุมชน”. สารนิพนธ์ศาสนาสตรมหาบัณฑิต.
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

ตะติยาวัฒน์ สุวรรณศรี. “บทบาทของคณะกรรมการเลือกตั้งประจำจังหวัดต่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วม
ของประชาชน ศึกษากรณีอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา”. สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร
มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๗.

ถวิล กัลยาณพิเศษ. “วิเคราะห์ศักยภาพการพึ่งตนเองในชุมชนชนบท”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต.
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๘.

นิคม บุ่งทอง. “บทบาทของผู้นำชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการบริหารงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน
สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี”. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :
สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๔๐.

วาสนา สุขประเสริฐ. “ภาวะผู้นำของผู้บริหารสตรี โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา
จังหวัดยโสธร”. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย :
สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๔๗.

สุนทร ทองคง. “ปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน”.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๔.

อดุลย์ ดวงคีวีรัตน์. “ผู้นำตามธรรมชาติกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชนบท บ้านผาเงิบในจังหวัดลำพูน”.
วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๖.

๔) คั่นคว้ออิสระ

ทานตะวัน อินทร์จันทร์. “การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนย่อยในเขตเทศบาล
เมืองลำพูน”. คั่นคว้ออิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่, ๒๕๔๖.

บัณฑูร ประดิษฐ์สุวรรณ. “ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการสร้างความเข้มแข็งของประชาคมในจังหวัด
นครสวรรค์”. คั่นคว้ออิสระปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,
๒๕๔๔.

๕) ปัญหาพิเศษ

ชุกเกียรติ เปี่ยมศรี. “การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนย่อย : ศึกษาเฉพาะกรณี
เทศบาลเมืองระยอง จังหวัดระยอง”. ปัญหาพิเศษรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๓.

๖) บทความในวารสาร

เย็นฤดี วงศ์พุด. “ความเข้มแข็งของชุมชน”, วารสารการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม ครอบคลุม ๓๐ ปี. ปีที่ ๓๐
ฉบับที่ ๑ (มกราคม ๒๕๔๓) : ๒๓.

สมักร สุพรรณรัตน์. “ปรัชญาและแก่นสารเกี่ยวกับการสร้างความเข้มแข็งให้กับบุคคล ครอบครัว องค์กร
ชุมชนและสังคม”, วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๓๓ ฉบับที่ ๔ (มกราคม ๒๕๓๕) : ๓๓.

๗) บทความในหนังสือพิมพ์

พระไพศาล วิสาโล. “ธรรมะในงาน ธรรมะในใจ”, กรุงเทพธุรกิจ. (๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗) : ๖.
 ระพี สาคริก. “ปรัชญาแห่งความพอเพียง”, มติชน. (๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๕) : ๑๓.

๘) เอกสารอื่น ๆ ที่ไม่ได้ตีพิมพ์

กรมการพัฒนาชุมชน. “แนวปฏิบัติการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เอกสารประกอบ การประชุมเชิงปฏิบัติการผู้บริหาร”. พระนครศรีอยุธยา : กรมการพัฒนาชุมชน, ๒๕๕๒, (อัคราณา).
 คณะกรรมการนโยบายสังคมแห่งชาติ. “เอกสารประกอบการประชุมระดมความคิดเห็นของคณะกรรมการนโยบายแห่งชาติ ครั้งที่ ๓/๒๕๕๑”. นครปฐม : คณะกรรมการนโยบายสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๑, (อัคราณา).
 คณะที่ปรึกษาฝ่ายเศรษฐกิจรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย. “เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง”. กรุงเทพมหานคร : กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๕๑, (อัคราณา).
 ไตรรัตน์ โภคพลากรณ์. “เอกสารการสอนชุดวิชาพฤติกรรมองค์การและการจัดการตลาด”. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช, ๒๕๕๓, (อัคราณา).
 องค์การบริหารส่วนตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด. “แผนพัฒนาสามปี”. ร้อยเอ็ด : ประสานการพิมพ์, ๒๕๕๘, (อัคราณา).

๒) ภาษาอังกฤษ

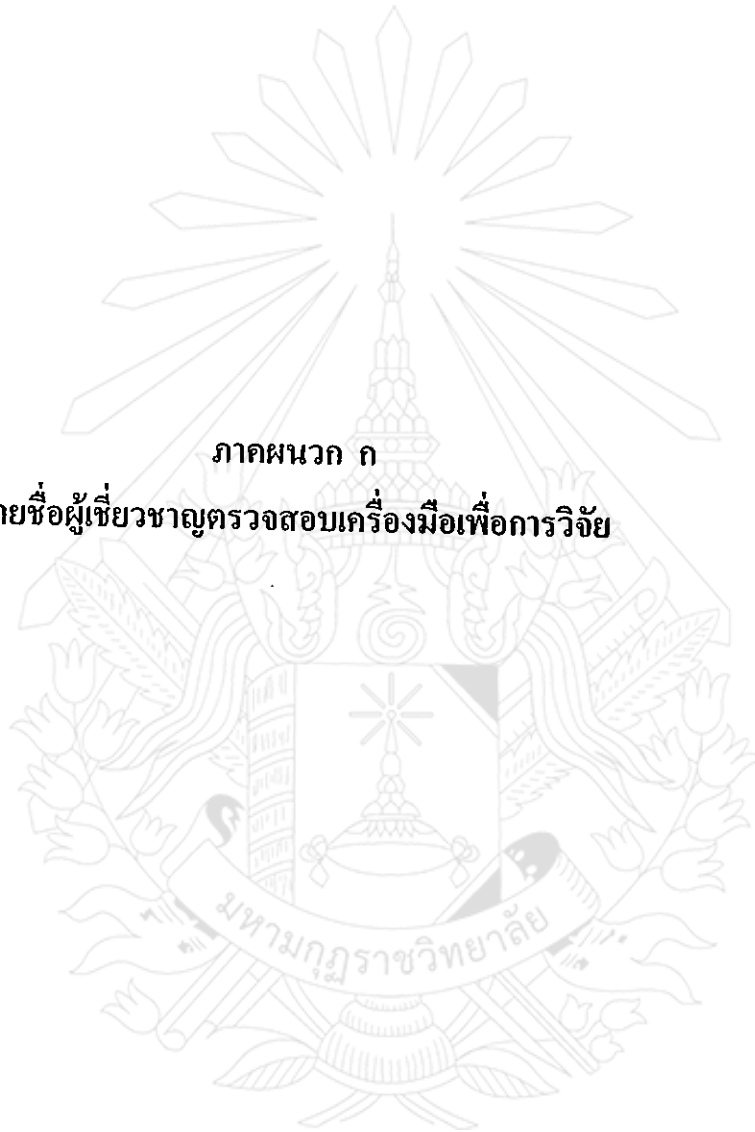
1) Books

Olsen Marvin E. *The Process of Social Organization*. New York : Holt, Rine Hart and Winston, 1968.
 Poplin Dennis E. *Communities : A Survey of Theories and Methods of Research*. New York : Macmillan, 1972.
 Sanders Irwin T. *Theories of Community Development Rural Sociology*. California : Rural Sociology, 1958.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย

๑. รศ. ดร. สมทรง สุวพานิช

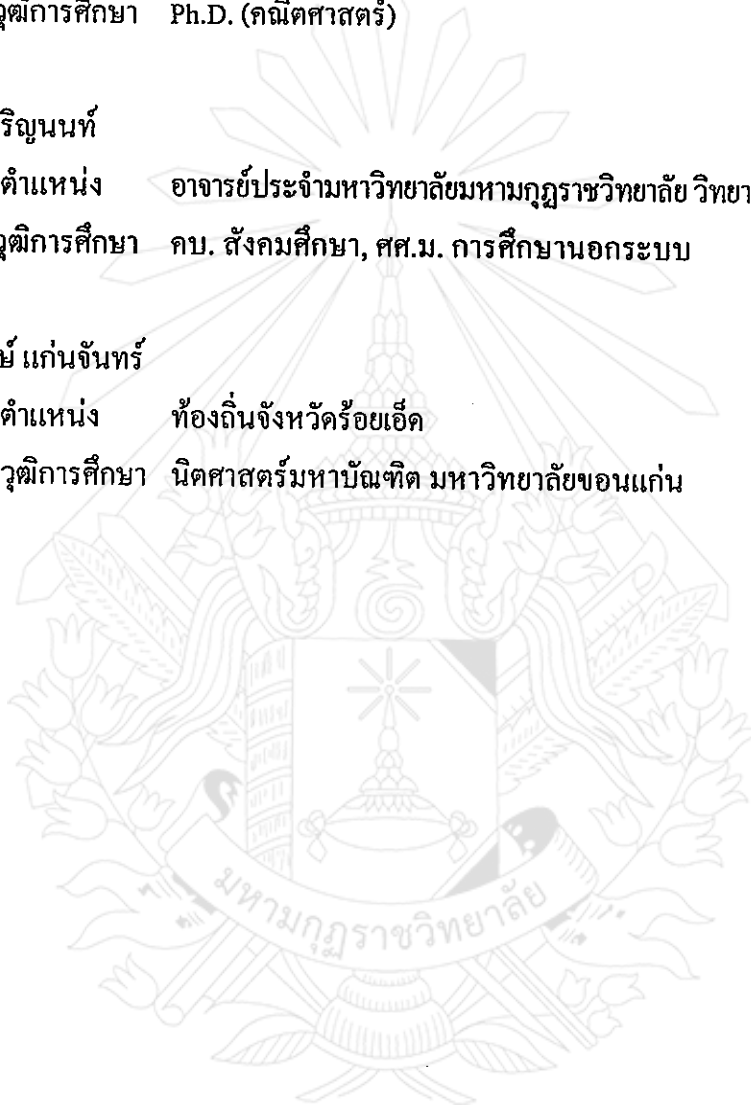
- ตำแหน่ง อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
- วุฒิการศึกษา Ph.D. (คณิตศาสตร์)

๒. นายธงชัย เจริญนนท์

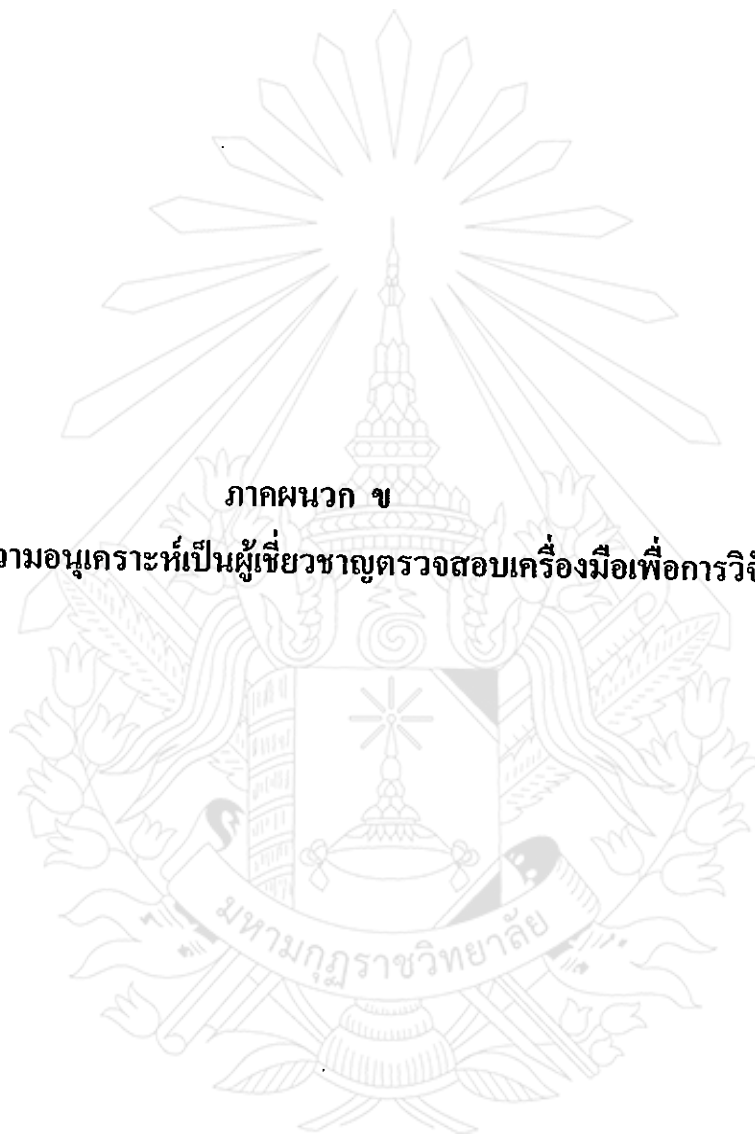
- ตำแหน่ง อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
- วุฒิการศึกษา กบ. สังคมศึกษา, ศศ.ม. การศึกษานอกระบบ

๓. นายโรจน์พงษ์ แก่นจันทร์

- ตำแหน่ง ท้องถิ่นจังหวัดร้อยเอ็ด
- วุฒิการศึกษา นิติศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ภาคผนวก ข
หนังสือขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย

ที่ ศธ 6015/ว 505

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด ถนนเลี้ยวเมือง
ตำบลคงลาน อำเภอเมือง
จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

๓๐ พฤศจิกายน 2549

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย

เจริญพร นายโรจน์พงษ์ แก่นจันทร์

ด้วย นายบุญร่วม กิ่งเกตุ สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้ทำสารนิพนธ์ เรื่อง “บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลคงครั่งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด” เพื่อเสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่ง ของ การศึกษา ตามหลักสูตร ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (ศน.ม.)

ดังนั้น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ขอความอนุเคราะห์จากท่านซึ่งเป็น ผู้มีความรู้ ความสามารถ เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย

จึงเจริญพรมมาเพื่อ โปรดทราบ และวิทยาเขตร้อยเอ็ด หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคง ได้รับความอนุเคราะห์ จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้.

ขอเจริญพร

(พระสุทธิสาร ไสภณ)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ปฏิบัติกรแทนอธิการบดี

ศูนย์การศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

โทร. 0-4351-8364, 0-4351-6076

โทรสาร. 0-4351-4618

[http:// www.rec.mbu.ac.th](http://www.rec.mbu.ac.th)

จิณต์
พ.อ.พ.
(นายโรจน์พงษ์ แก่นจันทร์)
อธิการบดีวิทยาเขตร้อยเอ็ด

31 ต.ค. 2550

ที่ ศธ 6015/ว 505

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด ถนนเลียงเมือง
ตำบลคงลาน อำเภอเมือง
จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

30 พฤศจิกายน 2549

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย

เจริญพร นายธงชัย เจริญนนท์

ด้วย นายบุญร่วม กิ่งเกตุ สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้ทำสารนิพนธ์เรื่อง “บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด” เพื่อเสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่ง ของ การศึกษา ตามหลักสูตร ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (ศน.ม.)

ดังนั้น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ขอความอนุเคราะห์จากท่านซึ่งเป็น ผู้มีความรู้ ความสามารถ เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย

จึงเจริญพรมาเพื่อ โปรดทราบ และวิทยาเขตร้อยเอ็ด หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์ จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้.

ขอเจริญพร

(พระสุทธิสาร โสภณ)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ปฏิบัติกรแทนอธิการบดี

ศูนย์การศึกษานักศึกษามหาวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

โทร. 0-4351-8364, 0-4351-6076

โทรสาร. 0-4351-4618

[http:// www.rec.mbu.ac.th](http://www.rec.mbu.ac.th)

ที่ ศธ 6015/ว 505

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด ถนนเลียงเมือง
ตำบลคงลาน อำเภอเมือง
จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

30 พฤศจิกายน 2549

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย

เจริญพร รศ.ดร. สมทรง สุวธานีฯ

ด้วย นายบุญร่วม กิ่งเกตุ สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้ทำสารนิพนธ์ เรื่อง “บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด” เพื่อเสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่ง ของ การศึกษา ตามหลักสูตร ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (ศน.ม.)

ดังนั้น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ขอความอนุเคราะห์จากท่านซึ่งเป็น ผู้มีความรู้ ความสามารถ เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย

จึงเจริญพรมมาเพื่อ โปรดทราบ และวิทยาเขตร้อยเอ็ด หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์ จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้.

ขอเจริญพร

(พระสุทธิสาร ไสภณ)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ปฏิบัติกรแทนอธิการบดี

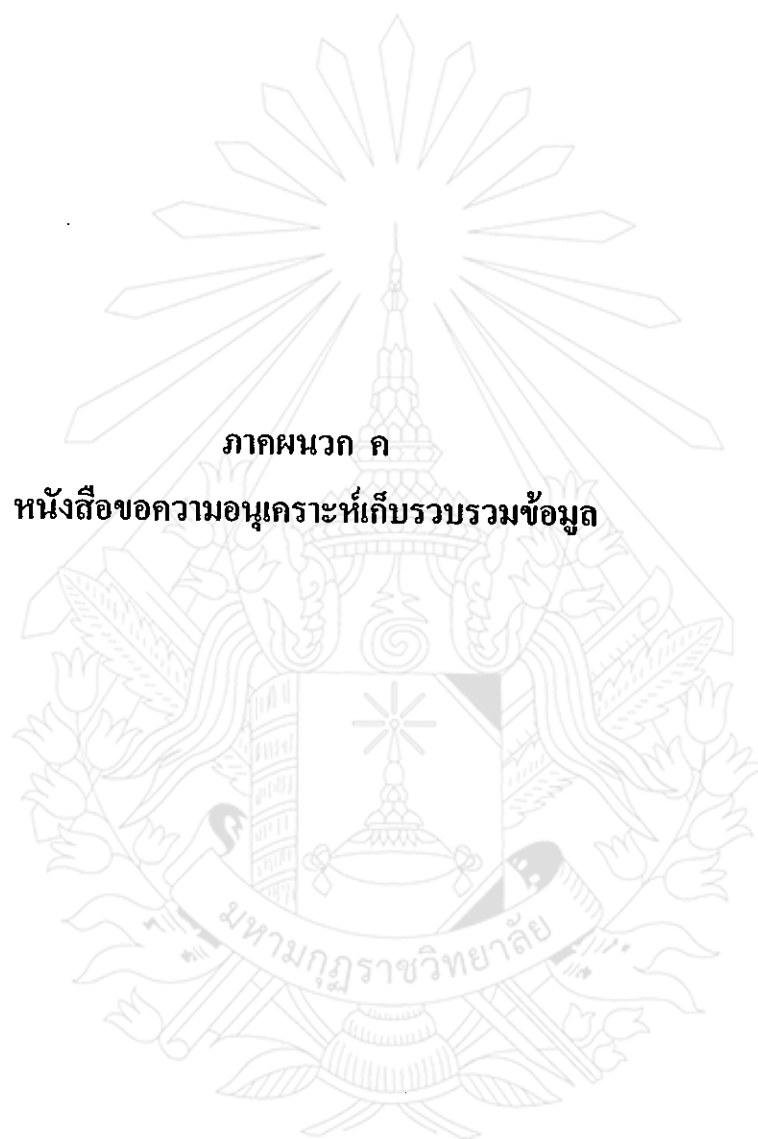
วินัย
@สม
22 ก.ย. 50

ศูนย์การศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

โทร. 0-4351-8364, 0-4351-6076

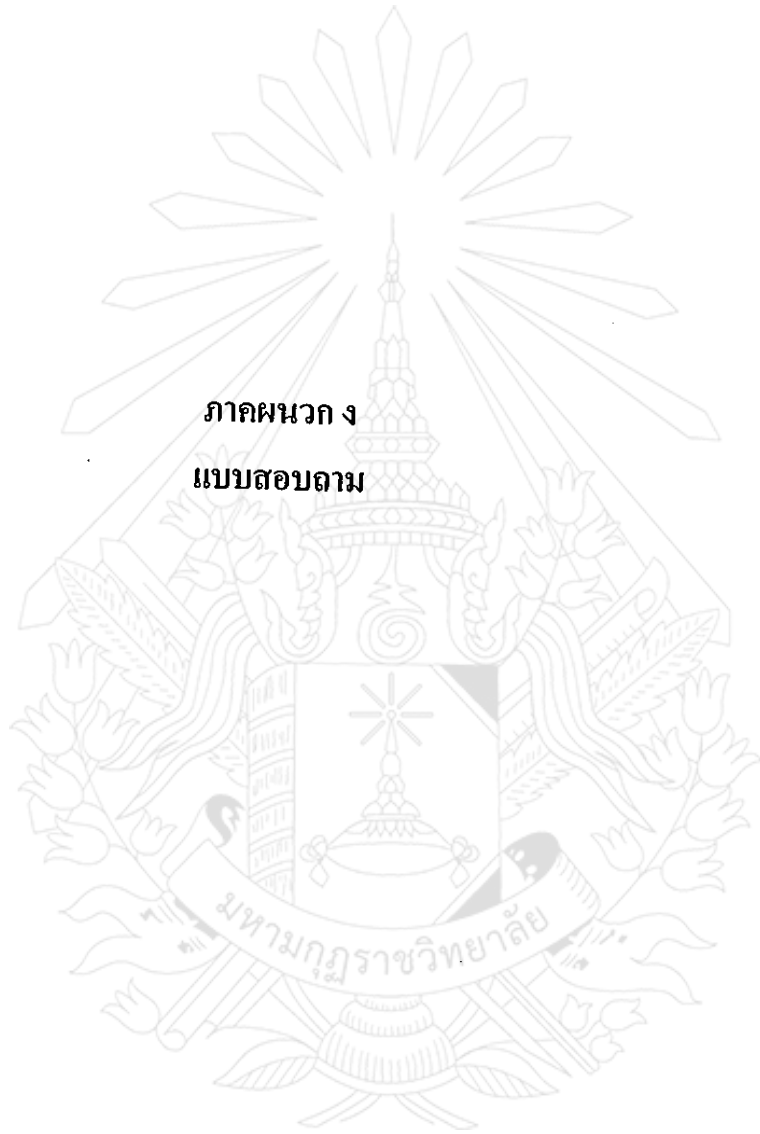
โทรสาร. 0-4351-4618

[http:// www.rec.mbu.ac.th](http://www.rec.mbu.ac.th)

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูล

ภาคผนวก ง
แบบสอบถาม

ที่ ศร 6015/ว.ศร4

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด ถนนเลี้ยวเมือง
ตำบลคงลาน อำเภอเมือง
จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

๒๕ พฤศจิกายน 2549

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูล

เจริญพร **นางกมลทิพย์ ธีระนาค** ตำบลคงครั่งน้อย

ด้วย นายบุญร่วม ถึงเขต สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้ทำสารนิพนธ์ เรื่อง “บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลคงครั่งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด” เพื่อเสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่ง ของ การศึกษา ตามหลักสูตร ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (สน.ม.)

ดังนั้น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ขอความอนุเคราะห์ให้ นักศึกษา ดังกล่าว ได้เข้าเก็บรวบรวมข้อมูลในหน่วยงานของท่าน ส่วน วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะมาติดต่อประสานงานกับ ท่านโดยตรง

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดทราบ และวิทยาเขตร้อยเอ็ด หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์ จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอคุณมา ณ โอกาสนี้.

ขอเจริญพร

(พระสุทธิสาร ไสภภณ)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

ศูนย์การศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

โทร. 0-4351-8364, 0-4351-6076

โทรสาร. 0-4351-4618

[http:// www.rec.mbu.ac.th](http://www.rec.mbu.ac.th)

ที่ ศธ 6015/ว บค 4

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด ถนนเลี้ยวเมือง
ตำบลคงลาน อำเภอเมือง
จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

๒๙ พฤศจิกายน 2549

เรื่อง ขอกความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูล

เจริญพร ท่านเจ้าอาวาส ดงศรีน้อย

ด้วย นายบุญร่วม ถึงเขต สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้ทำสารนิพนธ์ เรื่อง “บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณี
ตำบลคงครั่งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด” เพื่อเสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่ง ของ
การศึกษา ตามหลักสูตร ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (ศน.ม.)

ดังนั้น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ขอกความอนุเคราะห์ให้ นักศึกษา
ดังกล่าว ได้เข้าเก็บรวบรวมข้อมูลในหน่วยงานของท่าน ส่วน วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะมาติดต่อประสานงานกับ
ท่านโดยตรง

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดทราบ และวิทยาเขตร้อยเอ็ด หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์
จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้.

ขอเจริญพร

(พระสุทธิสาร โสภณ)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

ศูนย์การศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

โทร. 0-4351-8364, 0-4351-6076

โทรสาร. 0-4351-4618

[http:// www.rec.mbu.ac.th](http://www.rec.mbu.ac.th)

ที่ ศธ 6015/ว.ศศท

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด ถนนเล็งเมือง
ตำบลคงลาน อำเภอเมือง
จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

๕๕ พฤศจิกายน 2549

เรื่อง ขอกความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูล

เจริญพร ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 1

ด้วย นายบุญร่วม ถึงเขต สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้ทำสารนิพนธ์ เรื่อง “บทบาทของผู้เ้าชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณี
ตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด” เพื่อเสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่ง ของ
การศึกษา ตามหลักสูตร ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (สน.ม.)

ดังนั้น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ขอกความอนุเคราะห์ให้ นักศึกษา
ดังกล่าว ได้เข้าเก็บรวบรวมข้อมูลในหน่วยงานของท่าน ส่วน วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะมาติดต่อประสานงานกับ
ท่านโดยตรง

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดทราบ และวิทยาเขตร้อยเอ็ด หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์
จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอคุณมา ณ โอกาสนี้.

ขอเจริญพร

(พระสุทธิสาร ไสภถน)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

ศูนย์การศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

โทร. 0-4351-8364, 0-4351-6076

โทรสาร. 0-4351-4618

[http:// www.rec.mbu.ac.th](http://www.rec.mbu.ac.th)

ที่ ศธ 6015/ว.ร.ค.4

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด ถนนเลียบเมือง
ตำบลคงลาน อำเภอเมือง
จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

๒๙ พฤศจิกายน 2549

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูล

เจริญพร **ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 3**

ด้วย นายบุญร่วม กิ่งเขตต์ สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้ทำสารนิพนธ์ เรื่อง "บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลคงครั่งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด" เพื่อเสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่ง ของ การศึกษา ตามหลักสูตร ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต (สน.ม.)

ดังนั้น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ขอความอนุเคราะห์ให้ นักศึกษา ดังกล่าว ได้เข้าเก็บรวบรวมข้อมูลในหน่วยงานของท่าน ส่วน วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะมาติดต่อประสานงานกับ ท่านโดยตรง

จึงเจริญพรมหาเพื่อโปรดทราบ และวิทยาเขตร้อยเอ็ด หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์ จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้.

ขอเจริญพร

(พระสุทธิสาร ไสภภณ)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

ศูนย์การศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

โทร. 0-4351-8364,0-4351-6076

โทรสาร. 0-4351-4618

[http:// www.rec.mbu.ac.th](http://www.rec.mbu.ac.th)

ที่ ศธ 6015/ว.ศศ.4

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด ถนนเลี้ยวเมือง
ตำบลคงลาน อำเภอเมือง
จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

๕๙ พฤศจิกายน 2549

เรื่อง ขอกความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูล

เจริญพร **ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 4**

ด้วย นายบุญร่วม กิ่งเกตุ สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้ทำสารนิพนธ์ เรื่อง "บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณี
ตำบลคงครั่งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด" เพื่อเสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่ง ของ
การศึกษา ตามหลักสูตร ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (สน.ม.)

ดังนั้น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ขอกความอนุเคราะห์ให้ นักศึกษา
ดังกล่าว ได้เข้าเก็บรวบรวมข้อมูลในหน่วยงานของท่าน ส่วน วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะมาติดต่อประสานงานกับ
ท่านโดยตรง

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดทราบ และวิทยาเขตร้อยเอ็ด หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์
จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้.

ขอเจริญพร

(พระสุทธิสาร ไสภถน)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

ศูนย์การศึกษามหาบัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

โทร. 0-4351-8364, 0-4351-6076

โทรสาร. 0-4351-4618

http:// www.rec.mbu.ac.th

ที่ ศธ 6015/ว ๓๐๔

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด ถนนเล็งเมือง
ตำบลคงลาน อำเภอเมือง
จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

๕ พฤศจิกายน 2549

เรื่อง ขอกความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูล

เจริญพร ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๕

ด้วย นายบุญร่วม กิ่งเกตุ สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้ทำสารนิพนธ์ เรื่อง “บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลคงครั่งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด” เพื่อเสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่ง ของ การศึกษา ตามหลักสูตร ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (สน.ม.)

ดังนั้น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ขอกความอนุเคราะห์ให้ นักศึกษา คิงกล่าว ได้เข้าเก็บรวบรวมข้อมูลในหน่วยงานของท่าน ส่วน วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะมาติดต่อประสานงานกับ ท่านโดยตรง

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดทราบ และวิทยาเขตร้อยเอ็ด หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์ จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้.

ขอเจริญพร

(พระสุทธิสาร โสภณ)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

ศูนย์การศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

โทร. 0-4351-8364, 0-4351-6076

โทรสาร. 0-4351-4618

[http:// www.rec.mbu.ac.th](http://www.rec.mbu.ac.th)

ที่ ศธ 6015/ว.ศษ.4

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด ถนนเล็งเมือง
ตำบลคงลาน อำเภอเมือง
จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

๕ พฤศจิกายน 2549

เรื่อง ขอกความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูล

เจริญพร ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๖

ด้วย นายบุญร่วม กิ่งเกตุ สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้ทำสารนิพนธ์ เรื่อง “บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด” เพื่อเสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่ง ของ การศึกษา ตามหลักสูตร ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (สน.ม.)

ดังนั้น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ขอกความอนุเคราะห์ให้ นักศึกษา ดังกล่าว ได้เข้าเก็บรวบรวมข้อมูลในหน่วยงานของท่าน ส่วน วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะมาติดต่อประสานงานกับ ท่านโดยตรง

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดทราบ และวิทยาเขตร้อยเอ็ด เหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์ จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้.

ขอเจริญพร

(พระสุทธิสาร โสภณ)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ปฏิบัติกรแทนอธิการบดี

ศูนย์การศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

โทร. 0-4351-8364, 0-4351-6076

โทรสาร. 0-4351-4618

http:// www.rec.mbu.ac.th

ที่ ศธ 6015/ว.ศศ4

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด ถนนเลี้ยวเมือง
ตำบลคงลาน อำเภอเมือง
จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

๕๙ พฤศจิกายน 2549

เรื่อง ขอกความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูล

เจริญพร **ผู้ใหญ่ ชัย นพรัตน์**

ด้วย นายบุญร่วม ถึงเขต สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้ทำสารนิพนธ์ เรื่อง “บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณี
ตำบลคงครั่งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด” เพื่อเสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่ง ของ
การศึกษา ตามหลักสูตร ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (ศน.ม.)

ดังนั้น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ขอกความอนุเคราะห์ให้ นักศึกษา
ดังกล่าว ได้เข้าเก็บรวบรวมข้อมูลในหน่วยงานของท่าน ส่วน วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะมาติดต่อประสานงานกับ
ท่านโดยตรง

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดทราบ และวิทยาเขตร้อยเอ็ด เหวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์
จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้.

ขอเจริญพร

(พระสุทธิสาร โสภณ)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ปฏิบัติกรแทนอธิการบดี

ศูนย์การศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

โทร. 0-4351-8364, 0-4351-6076

โทรสาร. 0-4351-4618

[http:// www.rec.mbu.ac.th](http://www.rec.mbu.ac.th)

ที่ ศธ 6015/ว.ศศ.4

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด ถนนเลี้ยวเมือง
ตำบลคงลาน อำเภอเมือง
จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

๒๙ พฤศจิกายน 2549

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูล

เจริญพร **ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 8**

ด้วย นายบุญร่วม กิ่งเกตุ สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้ทำสารนิพนธ์ เรื่อง “บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณี
ตำบลคงครั่งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด” เพื่อเสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่ง ของ
การศึกษา ตามหลักสูตร ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (ศน.ม.)

ดังนั้น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ขอความอนุเคราะห์ให้ นักศึกษา
ดังกล่าว ได้เข้าเก็บรวบรวมข้อมูลในหน่วยงานของท่าน ส่วน วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะมาติดต่อประสานงานกับ
ท่านโดยตรง

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดทราบ และวิทยาเขตร้อยเอ็ด หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์
จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอคุณมา ณ โอกาสนี้.

ขอเจริญพร

(พระสุทธิสาร โสภณ)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

ศูนย์การศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

โทร. 0-4351-8364, 0-4351-6076

โทรสาร. 0-4351-4618

[http:// www.rec.mbu.ac.th](http://www.rec.mbu.ac.th)

ที่ ศธ 6015/ว.ศศท

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด ถนนเลียงเมือง
ตำบลคงลาน อำเภอเมือง
จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

๒๙ พฤศจิกายน 2549

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูล

เจริญพร ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑

ด้วย นายบุญร่วม กิ่งเกตุ สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้ทำสารนิพนธ์ เรื่อง “บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณี
ตำบลคงครั่งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด” เพื่อเสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่ง ของ
การศึกษา ตามหลักสูตร ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (ศน.ม.)

ดังนั้น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ขอความอนุเคราะห์ให้ นักศึกษา
ดังกล่าว ได้เข้าเก็บรวบรวมข้อมูลในหน่วยงานของท่าน ส่วน วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะมาติดต่อประสานงานกับ
ท่านโดยตรง

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดทราบ และวิทยาเขตร้อยเอ็ด หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์
จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้.

ขอเจริญพร

(พระสุทธิสาร ไสภณ)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

ศูนย์การศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

โทร. 0-4351-8364, 0-4351-6076

โทรสาร. 0-4351-4618

http:// www.rec.mbu.ac.th

ที่ ศธ 6015/ว ๖๐๔

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด ถนนเลี้ยวเมือง
ตำบลคงลาน อำเภอเมือง
จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๔๙

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูล
เจริญพร **สุคนธ์ บ้าน นุ่ม 10**

ด้วย นายบุญร่วม กิ่งเขต สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้ทำสารนิพนธ์เรื่อง “บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณี
ตำบลคงครั่งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด” เพื่อเสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่ง ของ
การศึกษา ตามหลักสูตร ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (สน.ม.)

ดังนั้น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ขอความอนุเคราะห์ให้ นักศึกษา
ดังกล่าว ได้เข้าเก็บรวบรวมข้อมูลในหน่วยงานของท่าน ส่วน วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะมาติดต่อประสานงานกับ
ท่านโดยตรง

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดทราบ และวิทยาเขตร้อยเอ็ด หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์
จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอคุณมา ณ โอกาสนี้.

ขอเจริญพร

(พระสุทธิสาร ไสภถ)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

ศูนย์การศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

โทร. 0-4351-8364, 0-4351-6076

โทรสาร. 0-4351-4618

[http:// www.rec.mbu.ac.th](http://www.rec.mbu.ac.th)

ที่ ศธ 6015/ว ๕๐๔

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด ถนนเลี้ยวเมือง
ตำบลคงลาน อำเภอเมือง
จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

๕๙ พฤศจิกายน ๒๕๔๙

เรื่อง ขอกความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูล

เจริญพร **ผู้ช่วยฯ บ้าน นุ่ที่ ๑๑**

ด้วย นายบุญร่วม กิ่งเกตุ สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้ทำสารนิพนธ์ เรื่อง “บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณี
ตำบลคงครั่งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด” เพื่อเสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่ง ของ
การศึกษา ตามหลักสูตร ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (สน.ม.)

ดังนั้น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ขอความอนุเคราะห์ให้ นักศึกษา
ดังกล่าว ได้เข้าเก็บรวบรวมข้อมูลในหน่วยงานของท่าน ส่วน วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะมาติดต่อประสานงานกับ
ท่านโดยตรง

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดทราบ และวิทยาเขตร้อยเอ็ด หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์
จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้.

ขอเจริญพร

(พระสุทธิสาร โสภณ)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

ศูนย์การศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

โทร. 0-4351-8364, 0-4351-6076

โทรสาร. 0-4351-4618

[http:// www.rec.mbu.ac.th](http://www.rec.mbu.ac.th)

ที่ ศธ 6015/ว.ศศท

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด ถนนเลียงเมือง
ตำบลคงลาน อำเภอเมือง
จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

๕๙ พฤศจิกายน 2549

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูล

เจริญพร ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 12

ด้วย นายบุญร่วม กิ่งเขตต์ สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้ทำสารนิพนธ์ เรื่อง “บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลคงครั่งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด” เพื่อเสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่ง ของ การศึกษา ตามหลักสูตร ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (ศน.ม.)

ดังนั้น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ขอความอนุเคราะห์ให้ นักศึกษา ดังกล่าว ได้เข้าเก็บรวบรวมข้อมูลในหน่วยงานของท่าน ส่วน วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะมาติดต่อประสานงานกับ ท่านโดยตรง

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดทราบ และวิทยาเขตร้อยเอ็ด หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์ จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้.

ขอเจริญพร

(พระสุทธิสาร โสภณ)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

ศูนย์การศึกษานันตพิทยพยัต วิทยาเขตร้อยเอ็ด

โทร. 0-4351-8364, 0-4351-6076

โทรสาร. 0-4351-4618

http://www.rec.mbu.ac.th

ที่ ศธ 6015/ว.ศศ.4

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด ถนนเลี้ยวเมือง
ตำบลคงลาน อำเภอเมือง
จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

๕๙ พฤศจิกายน 2549

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูล

เจริญพร **สุคนธ์ ปัน นพ.ที่ 13**

ด้วย นายบุญร่วม กิ่งเกตุ สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้ทำสารนิพนธ์ เรื่อง "บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลคงครั่งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด" เพื่อเสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่ง ของ การศึกษา ตามหลักสูตร ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (สน.ม.)

ดังนั้น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ขอความอนุเคราะห์ให้ นักศึกษา ดังกล่าว ได้เข้าเก็บรวบรวมข้อมูลในหน่วยงานของท่าน ส่วน วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะมาติดต่อประสานงานกับ ท่านโดยตรง

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดทราบ และวิทยาเขตร้อยเอ็ด หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์ จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้.

ขอเจริญพร

(พระสุทธิสาร โสภณ)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ปฏิบัติกรแทนอธิการบดี

ศูนย์การศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

โทร. 0-4351-8364, 0-4351-6076

โทรสาร. 0-4351-4618

[http:// www.rec.mbu.ac.th](http://www.rec.mbu.ac.th)

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง

บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณี
ตำบลคงครั่งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

คำชี้แจง : ในการตอบแบบสอบถาม

๑. โปรดตอบคำถามโดยทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน () ที่ตรงกับความเป็นจริงหรือความคิดเห็นของท่านมากที่สุด หรือเติมข้อความในช่องว่างให้ได้รับความที่สมบูรณ์

๒. แบบสอบถามชุดนี้มีอยู่ ๓ ตอน

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามข้อมูลทั่วไป เกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามที่เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ในเขตตำบลคงครั่งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

ตอนที่ ๓ ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ

๓. ในการตอบแบบสอบถามขอได้โปรดตอบตามความเป็นจริง ตอบทุกตอน ตอบทุกข้อ เพื่อความสมบูรณ์ของการตอบแบบสอบถามเพราะถ้าตอบไม่สมบูรณ์ แบบสอบถามทั้งชุดจะใช้ไม่ได้ ข้อมูลที่สมบูรณ์ครบถ้วนจะช่วยให้ผลสรุปน่าเชื่อถือและไปใช้เป็นประโยชน์ได้

๔. ข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามจะเก็บเป็นความลับและใช้เฉพาะในขอบเขตทางวิชาการเพื่อการวิจัยในครั้งนี้นี้เท่านั้น ไม่มีส่วนใดที่จะเกี่ยวข้องกับกรณีประณินบุคคล หรือหน่วยงาน และไม่มีผลกระทบหรือก่อให้เกิดความเสียหายใด ๆ ต่อตำแหน่งหน้าที่การงานของผู้ตอบแบบคำถามผลของการศึกษาจะนำมาเสนอในภาพรวม

๕. เมื่อท่านตอบแบบสอบถามครบถ้วนแล้ว ผู้ศึกษาวิจัยจะมาขอรับแบบสอบถามด้วยตนเอง ผู้ศึกษาวิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงที่ท่านได้ให้ความกรุณาตอบแบบสอบถาม ชุดนี้ครบถ้วนด้วยดี มา ณ โอกาสนี้

บุญร่วม กิ่งเกตุ

นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

กัมขีเมอง โปรดเติมข้อความลงในช่องว่าง หรือเครื่องหมาย ✓ ลงใน () ที่ตรงกับความจริง
เพียงคำตอบเดียว

๑. เพศ

- () ชาย () หญิง

๒. อายุ

- () ระหว่าง ๒๐-๒๕ ปี () ระหว่าง ๓๐-๓๕ ปี
() ระหว่าง ๔๐-๔๕ ปี () ระหว่าง ๕๐-๕๕ ปี
() ๖๐ ปีขึ้นไป

๓. สถานภาพ

- () โสด () สมรส
() หย่า/แยกกันอยู่

๔. การศึกษา

- () ประถมศึกษาหรือต่ำกว่า () มัธยมศึกษาตอนต้น
() มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า () อนุปริญญาหรือเทียบเท่า
() ปริญญาตรี/สูงกว่าปริญญาตรี

๕. ตำแหน่ง

- () นายก อบต. () กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน
() ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน () สารวัตรกำนัน
() แพทย์ประจำตำบล () สมาชิก อบต.
() รองนายก อบต. () ประธานกลุ่มแม่บ้าน
() เกษตรกร () อื่นๆ (โปรดระบุ).....

ตอนที่ ๒ ให้แสดงความคิดเห็นต่อบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง
โปรดแสดงความคิดเห็นต่อบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ในเขตตำบล
ดงครั่งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

ลำดับ ที่	บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชน เข้มแข็งด้านการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ ร่วมกัน	ระดับความคิดเห็น				
		มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
๑	แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้นำทั้งภายในและ ภายนอกชุมชน					
๒	มีการประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับ สังคมโดยรวมหรือประเด็นสาธารณะระหว่าง ชุมชนกับผู้นำชุมชน					
๓	สนับสนุนการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่าง ต่อเนื่อง และสนับสนุนข้อมูลข่าวสารที่จำเป็น อย่างต่อเนื่อง					
๔	แลกเปลี่ยนเรียนรู้และดำเนินงานร่วมกันของ เครือข่ายอย่างต่อเนื่องจะทำให้เกิดกระบวนการ จัดการและจัดองค์กรร่วมกัน					
๕	จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือจัดทัศนศึกษา ดูงานระหว่างกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ภายในชุมชน และระหว่างชุมชน					

ลำดับ ที่	บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชน เข้มแข็งด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ของชุมชน	ระดับความคิดเห็น				
		มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
๑	ผู้นำชุมชนจัดให้มีการประชุมเพื่อรับฟัง ความคิดเห็นของชุมชนถึงความต้องการของ ชุมชน เพื่อกำหนดนโยบายการพัฒนา					
๒	ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดยุทธศาสตร์ การทำงานร่วมกับผู้นำชุมชน					
๓	ผู้นำชุมชนรับฟังความคิดเห็นของชุมชน ก่อนตัดสินใจในการแก้ปัญหาของชุมชน					
๔	ผู้นำชุมชนเปิด โอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วม ในการตัดสินใจ ในการแก้ปัญหาของชุมชน					
๕	ชุมชนมีส่วนร่วมที่จะตรวจสอบการทำงาน ของผู้นำชุมชนเพื่อตรวจสอบข้อบกพร่อง และเสนอแนะข้อแก้ไข					

ลำดับ ที่	บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชน เข้มแข็งด้านลักษณะความเป็นผู้นำชุมชน	ระดับความคิดเห็น				
		มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
๑	ผู้นำชุมชนแสดงความกล้าหาญและเชื่อมั่น ในการแก้ปัญหาในสถานการณ์ต่างๆ ของ ชุมชนอย่างจริงจัง					
๒	ผู้นำชุมชนเปิดโอกาสให้ประชาชนมี ส่วนร่วมวางแผนในการจัดการองค์กร เพื่อพัฒนาท้องถิ่น					
๓	ผู้นำชุมชนมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับประชาชน เพื่อพัฒนาท้องถิ่น					
๔	ผู้นำชุมชนได้แสดงวิสัยทัศน์ในการพัฒนา ชุมชนให้ประชาชนรับทราบและร่วม แสดงความคิดเห็น					
๕	ผู้นำชุมชนส่งเสริมสนับสนุนให้จัดตั้ง กลุ่มสนใจต่างๆ ขึ้นเพื่อประชาชนได้มี ส่วนร่วม เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มสหกรณ์ กลุ่มอาชีพต่างๆ					

ลำดับ ที่	บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชน เข้มแข็งด้านการให้ความร่วมมือกับ หน่วยงานอื่น	ระดับความคิดเห็น				
		มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
๑	มีการติดต่อประสานงานกับหน่วยงาน ราชการและเอกชนให้ข้อมูลและความรู้แก่ ประชาชนในท้องถิ่น					
๒	ร่วมเป็นคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ กับ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรรมการ โรงเรียน กรรมการวัด ด้วยความเต็มใจ					
๓	มีปฏิสัมพันธ์กับองค์การบริหารส่วนตำบล ที่อยู่ใกล้เคียงเพื่อแลกเปลี่ยนทัศนคติ					
๔	ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานอื่นทั้ง ราชการและเอกชนเพื่อร่วมเป็นคณะกรรมการ ฝ่ายต่าง ๆ ในการพัฒนาท้องถิ่น					
๕	สนับสนุนให้มีการจัดประชุมและเข้าร่วม ประชุมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้าง ความเข้าใจและร่วมกันวางแผนการพัฒนา ท้องถิ่น					

ลำดับ ที่	บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชน เข้มแข็งด้านการการมีส่วนร่วมเพื่อการ พึ่งตนเอง	ระดับความคิดเห็น				
		มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
๑	ชุมชนมีความตื่นตัวที่จะรวมกลุ่มเพื่อ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน					
๒	ผู้นำชุมชนเปิดโอกาสให้ประชาชนเสนอ ความคิดเห็นแนวทางเพื่อสร้างรายได้ ให้กับบุคคลในท้องถิ่น					
๓	ประชาชนในชุมชนต้องการมีส่วนร่วมใน การพัฒนาท้องถิ่นเพื่อสร้างความเข้มแข็ง ให้กับชุมชนและท้องถิ่นของตน					
๔	ผู้นำชุมชนสร้างและปลูกฝังจิตสำนึกของ ประชาชนให้เกิดความรักความหวงแหน ท้องถิ่นของตน					
๕	ผู้นำชุมชนประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร ความก้าวหน้าของท้องถิ่นตนให้ประชาชน ได้รับทราบ					

ลำดับ ที่	บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างชุมชน เข้มแข็งด้านความไว้วางใจและความเป็น อันหนึ่งอันเดียวกัน	ระดับความคิดเห็น				
		มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
๑	ประชาชนในชุมชนให้ความสำคัญและ ความร่วมมือในการทำงานกับผู้นำชุมชน เป็นประจำ					
๒	ความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนใน ท้องถิ่น					
๓	ความไว้วางใจของประชาชนกับผู้นำกลุ่ม ต่างๆ ในท้องถิ่น (ความโปร่งใสของผู้นำ)					
๔	ประชาชนให้การสนับสนุนการทำงาน ของผู้นำชุมชนเป็นอย่างดี					
๕	ความรักความสามัคคีของคนในท้องถิ่น					

ตอนที่ ๓ ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะทั่วไป

๑. ด้านการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ร่วมกัน

.....
.....
.....

๒. ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของชุมชน

.....
.....
.....

๓. ด้านลักษณะความเป็นผู้นำชุมชน

.....
.....
.....

๔. ด้านการให้ความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น

.....
.....
.....

๕. ด้านการมีส่วนร่วมเพื่อการพึ่งตนเอง

.....
.....
.....

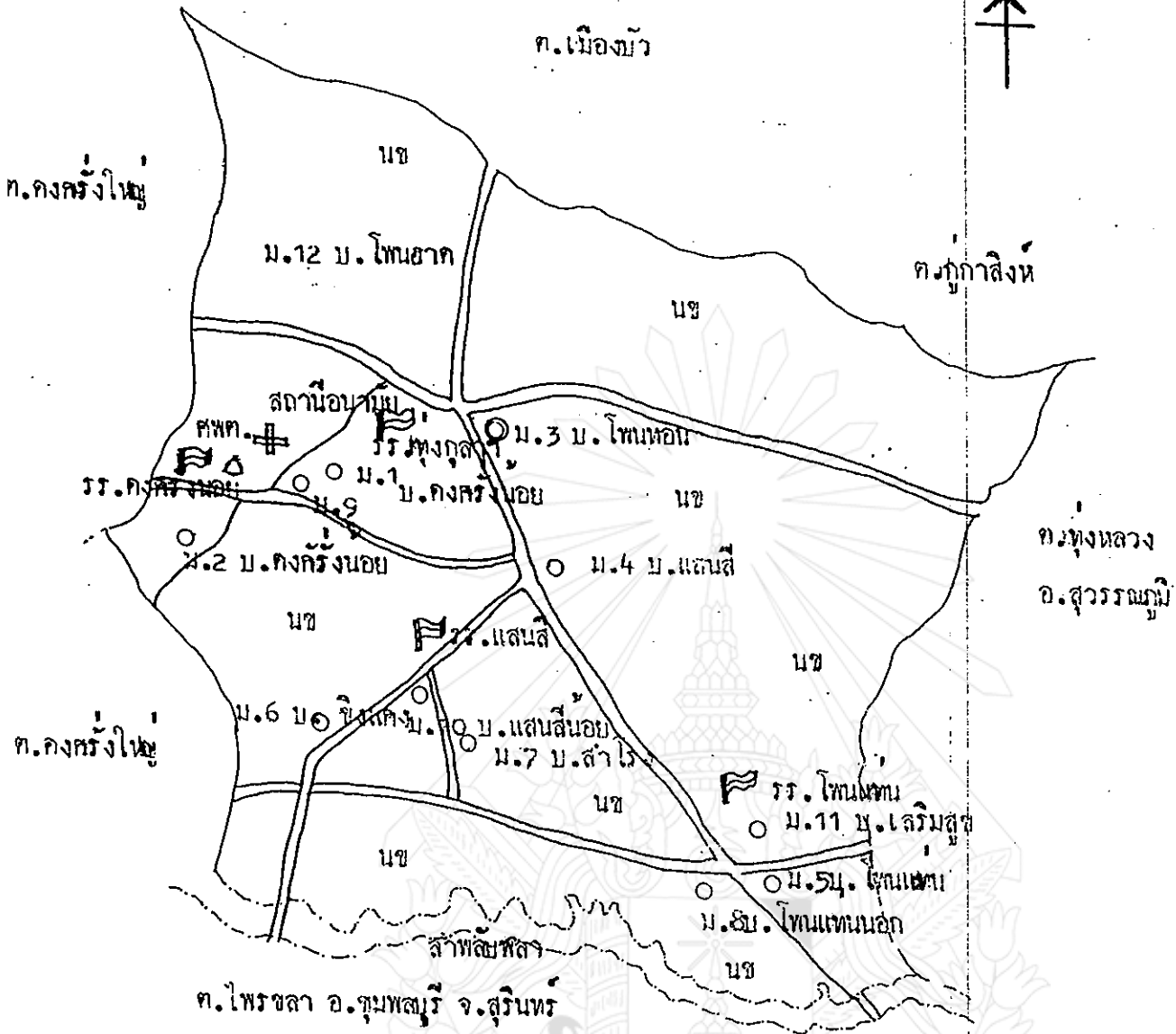
๖. ด้านความไว้วางใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียว

.....
.....
.....

ภาคผนวก จ
แผนผังตำบลดงครั่งน้อย

แผนผังค่ายลคองครงน้อย

แสดงสัญลักษณ์

	คลอง, ลำน้ำ
	ที่พักการก้ำน
	ที่พักการผู้ใหญบ้าน
	ศูนย์พัฒนาตำบล
	สถานีนอนม้า
	โรงเรียน

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	นายบุญร่วม กิ่งเกตุ
วัน / เดือน / ปีเกิด	๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๔
ที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ ๑๕๐ หมู่ที่ ๑๐ บ้านเหล่า ตำบลหนองแขวง อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด
วุฒิการศึกษา	มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสุรวิทยาคารอำเภอเมืองจังหวัดสุรินทร์ ปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต (รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยรามคำแหง กรุงเทพมหานคร
ประสบการณ์ในการทำงาน	พ.ศ. ๒๕๓๔-๑๕๓๕ พนักงานการสื่อสารแห่งประเทศไทย ศูนย์ไปรษณีย์กรุงเทพฯ เขตรองเมือง กรุงเทพมหานคร พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๔๓ พนักงานการสื่อสารแห่งประเทศไทย ศูนย์ไปรษณีย์ขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พ.ศ. ๒๕๔๓-๒๕๕๑ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลคงครั้งน้อย ตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด
ตำแหน่ง	ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลคงครั้งน้อย
สถานที่ทำงาน	องค์การบริหารส่วนตำบลคงครั้งน้อย ตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด